په قراني اياتونو کې د

توحيد الأسماء والصفات

تحقيق او څېړنه

ويندوى : علامه محمد الأمين الشنقيطي

ژباړه : لقمان حکيم حکمت

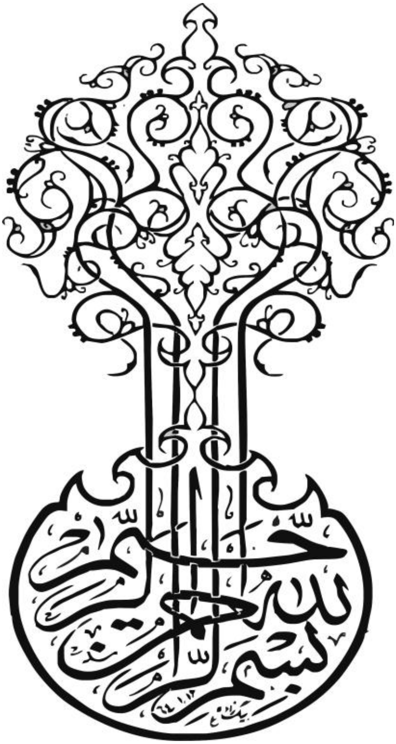
بسم الله الرحمن الرحيم

د فضيلة الشيخ مناظر اهل حديث
محمد افضل السلفي حفظه الله تقريظ

نحمده و نصلي على رسوله الكريم اما بعد :

دا رساله په توحيد الاسماء والصفات كې چې د علامه محمد الامين شنقيطي رحمه الله تصنيف دى مختصره او جامعه رساله ده په مسئله د توحيد في الاسماء والصفات كې ، چونكه رساله په عربۍ وه نو كوم خلق چې په عربۍ نه پوهېږي هغو ترې استفاده نه شوه كولى نو محترم ورور مولانا لقمان حكيم حكمت صاحب دغه رساله په پښتو ژبه كې ترجمه كړه د پاره د عموم فائدې او په ډېر ښه انداز سره يې دا كارخير كړى دى .

الله نه دعا ده چې مصنف رحمه الله او مترجم ته جزاء خير وركړي او دا د دوى د نجات ذريعه وګرځوي .

العبد الاحقر محمد افضل السلفي عفى عنه

۲۴/۷/۱۴۳۷

پیلیزه

الحمد لله رب العلمين ، ولاعدوان الا على الظالمين ، كالمبتدعة و المشركين ، والصلاة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين ، محمد وعلى اله واصحابه اجمعين ، وعلى كل من سار بنهجه وتمسک بسنته الى يوم الدين.

په ديني نظام کې توحيد ته هغه مقام حاصل دی کوم مقام چې په انساني جسم کې زړه ته حاصل دی ، په دې معنی که زړه روغ او له رنځونو څخه سالم وي نو نېک اثر يې په جسم هم له ورايه معلومېږي چې جسم روغ رمټ او تندرست دی .

توحيد تر ټولو شيانو دومره مهم او عملي حقيقت دی چې د انسان په وګړيز او ټولنيز ژوند ژواک کې ځانګړی اثر لري ، په انفرادي ژوند کې يې نيک اثر او مثبت اغېز دا دی چې په توحيد اقرار کول انسان ته دومره لوړ مقام ورکوي چې د اشرف المخلوقات په بناء يې مستحق دی.

او د انسان په ټولنيز ژوند يې مثبت اغېز دا دی چې د انساني معاشري بنسټ د پوره عدل او صحيح مساوات قيام دی او کامل عدل او صحيح مساوات د الله پاک د احديت او يووالي او د هغه په اسماوو او صفتونو پورې تړلی دی .

د قراني ايتونو له لوستلو څخه دا جوته کېږي چې توحيد د انسانيت معيار او دکايناتو فطري غوښتنه ده او د قران کريم زياتره برخه هم په دغه مسئله غږېدلي ده ، له همدې ځايه ويلای شو چې توحيد د ټول دين دريمه برخه تشکيلوي او په دغه بناء د اخلاص سورت ته چې خالص د توحيد سورت دی د قرانکريم ثلث ويل شوی دی .

په دې کې هېڅ شک نشته چې توحيد الاسماء والصفات د اسلام د سپيڅلي دين هغه برخه ده چې د زياتو علماوو ، پوهانو او د مذاهبو څښتنانو ښېې پکې ښويدلې دي ، ان چې مختلفې او بېلا بېلې نظريې يې په دې اړه څرګندې کړې دي ، په دغه

منظور مې د دې کلک عزم وکړ چې د علامة محمدالامین شنقیطيQعربۍ کې چاپ شوې محاضره پښتو ته وژباړم او خپل پښتانه ورونه هم د توحید له دې عزتمند ډول څخه خبر کړم ، ځکه انسان د ژوند هدف یوائې دا دی چې خپل حق رب او پروردګار په صحیح معنی او ثابتو صفتونو وپېژني .

په اخر کې له رب العلمین د دې نعمت په بدل کې ډېر شکر اداء کوم چې زه یې د دې جوګه کړم چې د اسلامې دین د خدمت اړوند مې اندک عمل وړاندې کړ .

الله جل جلاله دې زما څخه دا عمل قبول وګرځوي او الله پاک دې پرې تمامو مسلمانانوته خیر، فائده او ګټه ورسوي .

د موضوع د اختيارولو سبب او مهم لاملونه

د دې موضوع د اختيارولو ډېر لاملونه و چې زه يې د دې رسالې په ژباړلو مکلف کړم چې ځينو ته مې په سريزه کې لنډه اشاره وکړه او ځينې نور يې په لاندې ډول په لنډه توګه يادوم :

١ - : د توحيد الاسماء و الصفات اړوند مې په پښتو ژبه کې مفصل کتاب تر سترګو نه شو لکه څومره کتابونه چې په توحيد الالوهية او توحيد الربوبية کې ليکل شوي او ژباړل شوي دي ، په دې تکل چې په پښتو ژبه کې هم بايد د مشکل د حل په اندازه د توحيد الاسماء والصفات په نوم کتاب شتون ولري ، ما د دې کتاب ژباړل پيل کړل .

٢ - : په دې کې هېڅ شک نشته چې توحيد الاسماء والصفات د توحيد تر ټولو انواعو بهترينه نوعه ده ، ځکه دا ډول توحيد د الله پاک د ذات او د هغه د نومونو او صفتونو څېړنه کوي او له بل پلوه په توحيد الوهيت او ربوبيت باندې د خلکو ايمان نور هم تر هغه حده پياوړی کېږي چې څومره ايمان يې په توحيد الاسماء والصفات وي او رښتيا ده چې - شرف العلوم بشرف المعلوم -

د پوهې شرف او قدر د معلوم د قدر او شرف په اندازه وي .

٣ - : د توحيد الاسماء والصفات په موضوع کې مې د ليکنې پر ځای ژباړه ځکه غوره کړه چې شنقيطي صاحب په خپلې دغې محاضره کې د منطق او فلسفې باطل او پوک مصطلحات چې د عقيدې په تخريب کې عملي کردار اداء کوي د قرانکريم او نبوي حديثونو په رڼا کې په علمي انداز رد او ځواب کړي دي.

او د دغې سربېره پر هغې مذهبونو چې په توحيدالاسماء والصفات کې يې د خپل مذهب د ټينګښت په خاطر د قرانکريم او نبوي حديثونو او عقلي دلائلو څخه په خطا او غلطې استفادې کولو ناوړه مفهوم او ناروا موقف اختيار کړی دی ، د بطلان کرښې راښکلې دي او له صحيح دليل څخه د هغوی د ناسم استدلال خوګانې او نيمګړتياوې

په ګوته کړي دي .

۴ - : زه خپله هم کلک خواهشتمند وم چې د قرانکريم او نبوي نصوصو په رڼا کې د الله پاک د نومونو او صفتونو په باب دروسته لار وپيژنم ، تر څو وکولای شم چې توان په اندازه خلک په سمه توګه قانع کړم .

۵ - : په الله ايمان هله کامل بلل کيږي چې په نومونو او صفتونو يې لائق ايمان ولرل شي .

۶ - : د الله د نومونو پيژندل د ايمان برخه ده ، په نومونو يې ايمان لرلو ته الله خپله رابللي يو او د الله د امر منل واجب دي .

۷ - : د سلفو صالحينو په څېر د الله په نومونو او صفتونو ايمان لرل د انحراف له ګردو ډولونو څخه انسان ته سلامتيا ورکوي ، له دې کبله معطله او ممثله او نور منحرفين ځکه معصيت کې واقع دي چې د الله په نومونو او صفتونو ايمان لرلو کې د سلفو صالحينو پيروکار نه دي .

۸ - : د الله په نومونو او صفتونو د هغه د شان سره لائق حقيقي ايمان لرل انسان ته د الله له عذاب څخه خلاصون ورکوي ، الله فرمايي ﴿ وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾[۱]

۹ - : په قران کريم کې اية الکرسي ته د عظمت ځانګړی مقام حاصل دی ، له دې لامله چې د توحيد او د الله د نومونو او صفتونو باندې عام تام شمول لري .

۱۰ - : سورت اخلاص ته هم د توحيدالاسماء والصفات د جلاليت له کبله د قران دريمه برخه ويل شوې ده چې دې خبرې ته مو په سريزه کې هم اشاره کړې ده .

۱۱ - : په توحيد الاسماء والصفات باندې کلک حقيقي د الله د شان سره لائق ايمان لرل ډېرې ګټې لري چې باوري انسان ته يې په وخت په معلومات کيږي .

---

(۱) سورت أعراف : (۱۸۰) .

په ژباړه کې زما تګلاره

دکتاب په ژباړه کې مې لاندنۍ لاره خپله کړې ده :

١ - : د کتاب ترجمه مې په ډېره زیاته اسانه پښتو کړېده ، چې له هر ډول غموض او خفاء څخه لرې ده .

٢ - : د هر ایت معنی مې په اسانه پښتو کې له باور وړ تفسیرونو څخه راخستې ده ، چې مشهور تفسیر یې د علامة سید عبدالسلام رستميQصاحب تفسیر دی .

٣- د ژباړې ترڅنګ مې کتاب ته د موضوعګانو فهرس هم ورکړ، ځکه چې دې کتاب پخپله فهرس نه درلود .

٤ - : د عقیدې اړوند مصطلحات مې هم ترجمه کړي دي ، په دې معنی که څوک د لوستلو په جریان کې له دغې مصطلحاتو څخه کوم مشکل دخپل ځان په نه فهمېدو کې ووینې ، کولای شي د ترجمه شوي اصطلاحاتو څخه فایده ترلاسه کړي.

٥ - : ټول هغه منطقي او فلسفي اصطلاحات چې د متکلمینو د الله د نومونو او صفتونو څخه د انکار لپاره په خپلو عقیدوی کتابونو کې راوړي دي ، زیار مې ویستې او د توان په اندازه مې په تفصیلي ډول څېړلي دي ، په دې خاطر چې د کتاب د لوست په مهال لوستوال ته ستونزه راولاړه نه شي .

د تشکر اظهار

له هرڅه نه وړاندې د الله پاک چې حق پروردګار او د ټولو کائناتو خالق او مالک دی ، په ښایسته نومونو او اوچتو صفتونو موصوف ذات دی ، د هغې ټولو نعمتونو په بدل کې یې شکریه اداء کوم چې زما د بدن ټول غړي یې له شکریې اداء څخه قاصر دي په عمومي توګه یې ګردو انسانانو ته او په ځانګړی توګه یې ما ته رابښلي دي .

په دوهم پړاو کې د هغه دوو معززو هستیو چې زما له والدینو څخه عبارت دی شکریه اداء کوم چې زه یې تحصیل او تعلم ته وقف کړم او زما د تحصیل په بدل کې یې خپل ځانونه د ژوند هر ډول ستونزو ته سپر کړ، یواځې زما د روښانه مستقبل په تکل یی زما د دنیاوي هر راز کټې وټې نه لاسونه ومینځل .

په دریم پړاو کې د مجاهدینو د ستر سالار د شهید شیخ جمیل الرحمنQشکر اداء کوم چې د هجرت په تنګو سختو حالاتو کې یې راته نبوي مشعلونه ودان کړل ، په رښتیا هم دوی الله پاک زمونږ د سعادت او نیبختکتۍ سببونه وګرځول ، الله پاک دی ورته قبر روښانه او د جنت باغیچه وګرځوي.

او په څلورم پړاو کې د ټولو روحانی ښونکوو شکریه او مننه اداء کوم چې زما په زده کړو او تعلیم کې یې تر هر چا مهم ترین رول لوبولای دی بالخصوص قابل قدر استاذ قاضي محمد حکیم حکیم چې زما د برې لیک په دی منوګراف یې په زړه پورې اشراف او نظارت وکړ او زما ژباړې ته یې د زبر زېر امیل ورواچو .

په پای کې یو ځل بیا د دغی ټولو شکریه د یو شاعر په دې شعر اداء کوم چې :

فالله یجزیهم بما هم اهله * من لیس یجزیه یدي ولساني

فـالله یجزیهم بماهم اهله * من جنة الماوی مع الرضوان

او په ډېرې زیاتې تسلۍ ورته وایم چې :

هغه د ګلابونو کروندې چې تاسو یې د راټوکېدو او د غوټۍ کېدو او بیا د ګل کېدو په طمعه شپې سبا کولې نن یې ګلان نیولي دي ، هغه میوه دارې نیالګۍ چې پرون مو

په علمي بهونو کې کړلې وې نن يې مېوې نيولې دي .
ستاسو د ټولو دې ژوند نيکمرغه او د ژوند پای مو لا پسې نيکمرغه شه
جنتونه مو ځای او ټول روزل شوي داعيان مو صدقه جاريه شه ، زيار په د الله په
دربار کې په دومره اندازه قبول شه چې ستاسو له تصور څخه بهر وي .
ستاسو د مبارکو لاسونو ، قدمونو ، د خولې څخه راوتي بابرکته کلمات مو د نړۍ تر
پايه مه ودرېږه .
زمونږ علمي ټاټوبی (د امام بخاري پوهنتون) دې الله پاک په دعوت ، په ښونې او
روزنې سمبال لري ، په خپلې ځانګړې مرستې او لورينې دې الله ونازوي .

په رياض کې د مکتب التعاوني للدعوة والارشاد حي الربوة هم ډېر شکريه ادا کوم د
پښتو لپاره د خپل غورڼ چاڼ په سلسله کې زما د کتاب انتخاب وکړ ، الله دې ترې دا
عمل قبول کړي او جنت الفردوس دې الله ونازوي.

امين يارب الخلائق اجمعين

لقمان حکيم حکمت
۰۹/۱۲/۱۴۲۹ هـ
۱۵/۰۴/۲۰۰۷ م

د ليکوال د ژوند سوانح

شايد ډېر زيات خلک به داسې وي چې د فضيلة العلامة محمد الامين شنقيطي رحمة الله عليه د ژوند په اړه څه نا څه مات ګوډ معلومات لري، مونږ هم دومره ويلای شو چې علامة شنقيطي رحمة الله عليه د رياض په نړيوال اسلامي پوهنتون کې د شرعياتو او ادبياتو په بخشونو کې د استاذ په صفت پاتې شوی دی.
همدارنګه يې د مديني منورې په نړيوال اسلامي پوهنتون کې هم تدريسي دندې مخ په وړاندې بوولي دي، نور راز دندې يې هم دغلته ترسره کړيدي.
هغه له دې څخه هم مشهور دی چې تعارف يې وشي.
زيات خلک به داسې هم وي چې شنقيطي صاحب خو به يا له سماع له لارې پېژني او يا به يې ورسره ليدل کتل شوي وي خو د شاګرد په توګه يې ما هم د مزيد تعارف په خاطر خپل قلم د هغه په تعارف داسې ګويان کړ:

د شيخ رحمة الله عليه نوم

د شيخ رحمة الله عليه نوم محمدالامين د پلار نوم يې محمد المختار او د نيکه نوم يې عبدالقادر دی، دغه ډول مرکب نومونه لکه د هغه او پلار يې چې دي د هغوی په کلي بنارونو کې ډېر دي.

د شيخ رحمة الله عليه نسب

د شيخ رحمة الله عليه نسبي سلسله يعقوب بن جاکن الابرم ته رسيږي چې د مشهورې او معروفې قبيلې (جکنيين) نيکه او پدر کلان شميرل کيږي، دغه قبيله په نسبي سلسله کې د (حمير) مشهورې قبيلې ته رسيږي.

د شيخ رحمه الله پلرنی وطن

شيخ رحمه الله د موريتانيا په مشهور ښار شنقيط کې زېږېدلی دی ، شنقيط د موريتانيا ختېځه برخه ده ، شنقيط پخپله د محيط اطلسي خيتځ، د مراکش او جزائر جنوب او د سنګال شمال ته واقع دی .

د شيخ رحمه الله پيدايشت

شنقيطي رحمه الله په (۱۳۲۵ هـ) کال کې دې فاني دنياګۍ کې سترګی غړولي دي ، مور يې د پلار خپله د تره لور وه .

د شيخ رحمه الله نشات

شنقيطي رحمه الله په داسې کورنۍ کې زېږېدلی دی چې نارينه او زنانه قام يې ټول په علمي جامه ملبوس وو ، د عادت سره سم هغه خپلې لومړنۍ زده کړې د خپلو ماماګانو او ماميانو څخه کړيدي ، همدغې لومړنی زده کړو يې د مستقبل په روښولو کې تر هرڅه مهم رول ولوبو.

د شنقيطي رحمه الله زده کړې او تحصيل

شيخ رحمه الله تر ټولو لومړی پخپل پلرني ټبر او ټاټوبي کې له بېلابېلو پوهانو څخه رنګارنګ فنون زده کړل چې له تفسير ، فقه ، اصول ، نحو،صرف ، بلاغت څخه عبارت دي ، هېره دې نوي چې سيرت يې د دغی تعليماتو ترڅنګ د خپل کور له زنانه و څخه زده کړی و او ورسره يې منطق له مطالعې له لارې ضبط کړ .
زيات استاذان يې د خپلې کورنۍ او کلي ميشت خلک دي چې له جملې څخه يې شيخ محمد بن صالح ، علامة احمد الافرم بن المختار ، شيخ احمد بن عمر، لوی فقيه محمد بن النعمة الزيدان ، فنون پوهه احمد بن فال بن وده او داسې نور..دي

د پوهنې او تحصيل منهج

د شيخ رحمه الله عليه په کلو اوښتلو کې هيڅ څوک دا نه شي کولای چې مختلف فنون سره يو ځای ياد او زده کړي او نه زده کوونکی کولای شي چې له دوو او يا له زياتو ښونکو څخه په يو ان کې زده کړې مخ په وړاندې بوځي، زده کوونکې يو فن تر هغه مهال زده کوي ترڅو يې ښه قوي ضبط او ياد کړي.

د پوهنې او تحصيل لارښود

هغه فن چې زده کوونکې يې په زده کړه بوخت وي تر ټولو لومړی د دغې فن متون په يادو ضبط کوی، تر يوحده دا هم کېدای شي چې د ښوونکي سره بېلا بېل فنون د تدريسي مادې په څېر يو ځای کړي.

د درسونو رسمي دوام هره ورځ له سهار مهال شروع اخلي او د ماسخوتن له لمونځ سره پای ته رسيږي چې ترمنځ يې د خوراک څښاک او ذهني استراحت د وختونو خاص خيال هم ساتل کيږي.

دغه د شيخ رحمه الله عليه د کلي او ښارد درس او تدريس مهال ويش دی چې د اخترونو د مناسبت ترڅنګ پکې د پنجشنبې او د جمعې مبارکې ورځې هم رخصتياني وي.

برسېره پر دغې د تېرو درسونو مذاکره ورپکې هرکال د رمضان د مبارکې مياشتې په دوران کې د دورې په شکل کيږي.

د درس او تدريس په مهال د ښوونکي او زده کوونکي خپل منځنۍ اړيکې لکه د ځوی او پلار او مور ترمنځ علاقه وي، هر زده کوونکی خپل اړوند د ژوندچارې پخپله تر سره کوی، خو که زده کوونکی د زده کړې په مهال کوم اقتصادي او يا هم بل کورنی مشکل حس کړي نو ښوونکی يې ورسره کلکه مرسته او کومک کوي.

ځینو وختونو کې داسې هم کیږي چې ښونکی د خپل زده کونکي خرڅه تر هغه مهاله په خپله غاړه اخلي چې ترڅو زده کونکی ورسره ټولې زده کړې بشپړې کړي .
خو شیخ رحمه الله پخپله چې به یې له کوم ښونکي څخه زده کړه کوله نو خپل ځان به یې په مالي پانګې او په پوره توښې او زیاتی بودیجې د خادمانو په شمول کلک سمبالو

د شنقیطي رحمه الله له تحصیل وروسته ژوندی کردار

له فراغت وروسته شنقیطي رحمه الله خپلو زده کړوته نوره ادامه هم ورکړه ، د دغې ترڅنګ به یې د خلکو ترمنځ شخړې او د تاو تریخوالي لانجې کونجې هم فیصله کولې ان چې د عوامو او موجوده حکومت په وړاندې یې قضائي پریکړې قابل قبول وې .

د شنقیطي رحمه الله حجاز ته سفر

په ۱۳۶۰ هجري کال کې یې د حج د مراسمو د اداء کولو په منظور حجاز ته سفر وکړ او هم هلته یې په نبوي مسجد کې د تدریس لړۍ پیل کړه ، د دغې ترڅنګ ورسره ځینو چارواکو د پېژندګلو خطونه سره یو بل ته واستول بالاخره یې ورنه په حرمینو کې د تدریس لپاره د پاتې کېدو طلب وکړ.
په (۱۳۷۱هـ) کال کې ورڅخه په عامو معهدونو او پوهنتونونو کې د ښوونې طلب وشو ، بیا په (۱۳۸۱ هـ) کې د مدینې منورې نړیوال اسلامي پوهنتون ته منتقل شو

د شنقیطي رحمه الله علمي لیکنې او اثار

۱- انساب العرب . نشته دی
۲- فروع مالک .
په شعري بڼه یې لیکلی دی. مخطوط.

۳- الفية المنطق . مخطوط

۴- نظم في الفرائض . مخطوط

۵- رحلة خروجه من البلاد الى المدينة .

په دې ليکنه کې يې د پوهنې او روزنې بېلابېل ټول ډولونه ليکلي دي ، برسېره پر دغې يې هغه مناقشې او بحثونه هم ليکلي دي چې ورسره په لاره کې شويدي . مخطوط

۶- شرح على مراقي السعود . مخطوط

۷- شرح على السلم . مخطوط

۸- دفع ايهام الاضطراب عن اى الكتاب . مطبوع[۱]

۹- منع جواز المجاز فى المنزل للتعبد و الاعجاز . مطبوع .

۱۰- اضواء البيان فى تفسيرالقران بالقران .

د دې کتاب لومړني شپږ جلدونه چاپ شوي دي چې د سورت حج په اخرني ايت سرته رسيږې او د زياتو مطالبو اوغوښتونو له کبله اول او دوهم جلدونه بار بار نشر شوي دي[۲].

۱۱- مذكرة فى الاصول.

۱۲- ادب البحث و المناظرة .

دا د علامة شنقيطي رحمة الله عليه په اړه مات ګوډ معلومات و چې د قلم په ژبه مو پرې د کاغذ مخ تور کړ ، اما هغه معلومات چې د هغه په هکله يې د هغه شاګردان لري نو هغه يواځې مثالي نه بلکې په ادب او تربيه کې نېک مقتدی و او د علمي اړخه اګر که هغه

---

(۱) دا کتاب د اضواء البيان په اخره حصه کې چاپ شوی دی

(۲) هېره دې نوي چې اووم اواتم جلد يې د هغه د معتمد او پياوړي شاګرد (عطية محمد سالم) له تکميل شخه دی .

مالكي مذهبي و ، خو د مذهب خيال ساتنه يې اخرى نظريه وه ، له همدغې نكاه نه هغه د الله پاک په ځانګړې احسان مجتهد او د اجتهاد په كاڼه سمبال و ، د الله پاک له فضل او مهربانۍ له مخې هغه كولاى شول چې احكام له ايتونو او نبوي حديثونو څخه په ښه توګه استنباط كړي او د مخالفو مسئلو په هكله كره كتنه وكړي ، بيا د صحت او صواب په مهال ورته ترجيح وركړي .

د دې مسايلو په اړوند هغه څوک ښه معلومات لري چې د هغه تفسير اضواء البيان يې په ښه سوچ او فكر او په پوره تحقيق لوستلى وي .

له فاني دنيا څخه يې(۱۳۹۳ هـ) كې په مدينه منوره كې خپلې ستركې پټې كړې .

اروا دې ښاد وي

د توحيد الاسماء والصفات تعريف

١ - : په هغو نومونو او صفتونو ايمان لرل چې الله پرې خپل ځان په قران کې يا پرې رسول كريم ﷺ په صحيحو او صريحو حديثونو کې موصوف کړی وي دغه نومونه الله لره داسې ثابتول چې څنګه ورسره مناسب وي[١]

٢ - : يا د الله د عظمت او جلال او جمال په صفتونو باندې هر اړخيزه د يووالي عقيده لرل او په هغه نومونو او صفتونو كلک باور لرل چې الله د خپل ځان لپاره په قران كريم کې او يا هم ورله رسول كريم ﷺ په صحيحو او صريحو حديثونو کې ثابت کړي وي [٢].

٣ - : شيخ عبدالرحمن بن سعدي رحمه الله وايي : الله پاک د عظمت او جلال او جمال په ټولو صفتونو په هر اړخيزه او ځانګړې توګه داسې توصيفول چې د شريک او شبيه سره هېڅ راز تعلق نه لري .

په دې معنى چې الله لره د معناګانو او احکامو سره چې قراني ايتونه او نبوي حديثونه پرې دلالت کوي ټول هغه اسمونه او صفتونه ثابتول چې هغه د ځان لپاره ثابت کړي دي او يا ورله رسول كريم ﷺ ثابت کړي وي چې نه به ترې هېڅ ثابت نوم او صفت نفي کوي او نه به په کې تعطيل ، نه تحريف او نه هم تمثيل کوي .

او ورڅخه د نقص او عيب ټول هغه اسمونه او صفتونه نفي کول چې د الله د کمال سره منافات لري[٣].

---

(١) أعلام السنة المنشورة د شيخ حافظ الحكمي ليکنه او د مصطفى أبو النصر شلبي تحقيق : (٥٦).

(٢) الأسئلة والأجوبة الأصولية على العقيدة الواسطية د شيخ عبد العزيز السلمان ليکنه : (٤١- ٤٢) .

(٣) القول السديد في مقاصد التوحيد : (٣ / ١٠) مجموعة ابن سعدي .

په توحيد الاسماء والصفات باندې د ايمان لرلو ګټې (١)

د الله په نومونو او صفتونو ځان پوهول او د الله د مراد سره سم ترې فهم اخستل له شرف او عزت څخه ډک علم دی چې د مومن په ايمان نيکې اغېزې او ګټور اثر لري.
د الله د نومونو اوصفتونو د بيان او تفصيل ، د وضاحت او شرحې متعلق مخکنو او وروستنو ديني حق پرسته علماو ډېر زيار ويستی تر څو ګټې او فائدې يې مسلمانانو ته لا پسې روښانه کړي چې د بېلګې په توګه يې زه ځينې قابل ذکر بولم :
١ - : په لائقه توګه الله هله پېژندل کيږي چې په نومونو او صفتونو يې لائق علم او ايمان ولرل شي ، الله خپل مخلوق په دې خاطر شته کړی دی چې هم يې وپېژني او لائقه بندګې يې وکړي ، که د توحيدالاسماء والصفات په علم څوک بوخت وي نو پوهه دې شي چې په هغه څه بوخت دی چې الله پاک ورلره پيدا کړی دی ، او په توحيد الاسماء والصفات باندې جهل او ناپوهي ، په دې علم ځان نه مصروفول د هغه عبادت ضياع ده چې له کبله يې الله مخلوق شته کړی دی ، دا به د انسان لويه جفا وي چې ورځ تر بلې پرې د رب کائنات رنګارنګ پېرزوينې او لورينې راوريږي او دا يې اړوند جاهل وي او معرفت يې هېڅ اړتيا نه بولي .
انسان تر هغه خپل رب نه شي پېژندلای تر څو هغه نصوص په لائقه توګه ونه پېژني چې د هغه په نومونو او صفتونو شمول لري او د هغه په افعالو او اسماؤ يې

(١) کتاب التوحيد ومعرفة أسماء الله وصفاته على الاتفاق والتفرد د ابن مندة ليکنه ، تحقيق الشيخ د. علي الفقيهي (٢ / ١٨- ١٩) . التفسير القيم د ابن قيم ليکنه : (٢٤ — ٣٧) . مفتاح دار السعادة د ابن قيم ليکنه : (٢ / ٩٠٩١) القول السديد د ابن سعدي ليکنه : (١٦١- ١٦٣) . الأسماء والصفات في معتقد أهل السنة والجماعة د دکتورعمر الأشقر ليکنه : (١٨- ٣٩) .

تصريح کړي وي، لکه اية الکرسي، سورت اخلاص او د سورت حشر اخرني ايتونه مثلاً ..

٢ - : الله په خپلو نومونو او صفتونو په لائقه توګه پيژندل په انسان کې د هغه سره محبت، په عمل کې اخلاص، له الله څخه ډار او خوف، له هغه څخه امېد ساتل او ... په نصيب کوي، له دې څخه بله نېکمرغي نشته او څوک چې د الله نومونه او صفتونه، د هغې معناګانې او پکې سوچ، د هغې احکام او مقتضيات ونه پيژني هېڅکله الله پاک په حقه توګه نه شي پيژندلای.

٣ - : د عبوديت په منهج رب کائنات لپاره په خپلو اعمالو کې اخلاص راوستل : دا ګټه او فائده انسان ته هله په لاس ورځي چې د الله نومونه او صفتونه په حقه توګه پيژني، دا لويه ګټه ده هېڅ ساری نه لري، د الله له پلوه د راغلي شريعت څخه موخه هم دا ده چې انسان نېک او صالح جوړه شي او د الله په نومونو او صفتونو ايمان او علم لرل انسان له کږ لېچ او ښوئېدو څخه بچ ساتي، د عبادتونو او تقوا، د پرهېزګارۍ او ديندارۍ دروازې ورته خلاصوي، په دې سره يې ايمان په زړه کې ثبات پيدا کوي، په صبر او زغم يې روزي، په مشکلاتو او کړاونو کې يې مرستندويه وي، د الله نومونه اوصفتونه زده کول او په معناګانو يې ځان پوهول د بنده په ايمان کې د زيادت سبب جوړيږي، د بېلګې په توګه که بنده د الله (عَظِيمُ) نوم وپيژني او په معنا يې ځان په لائقه توګه وپوهوي زړه د الله د عظمت نه ډک شي.
د جمال او احسان، د رحمت او پيرزو نومونه يې چې زده او بيا پرې ځان وپوهوي په زړه کې يې د الله د عبادت شوق راولاړ شي، زړه يې الله ته مايله شي او له حمد او شکر نه ډک شي.

که د الله د عزت او جبروت، د حکمت او علم او د قدرت نومونه زده او ځان پرې په لائقه توګه وپوهوي نو زړه له انکسار او خضوع څخه دومره ډک شي چې د خپل ايمان خوند وڅښي او د ځان سره دومره کلکه محاسبه شروع کړي چې خپله هره له

وړې نه وړه ګناه ځان ته دومره لويه وښيسي چې نژدې د هلاکت سبب يې وبولي سره له دې چې الله رب رحيم به ورته بخشش کړي هم وي .
که د الله د علم ، خبرداری ، احاطې او د مراقبت متعلق نومونه او صفتونه واوري ، زده يې کړي او ځان پرې په لائقه توګه وپوهوي زړه يې د الله په مراقبت ډک شي ، خپل ټول سکنات او حرکات ، خپل ځانلوالي او د ژوند هر حالت دومره قابو کړي چې د ګناه له هر ډول څخه ځان دومره کلک رانغاړي چې که هسې په تصور کې يې هم د ګناه خبره راشي الله ته په ژړا او فرياد وي چې ای رب کريم !! ستا تر مخې راڅخه دومره لويه بې ادبي شوې ده او ستره ګناه مې کړې ده که ته مې بخشش نصيب نه کړې د اور خس او خاشاک به شم او داسې نور ...
۳ - : له سرغړونو څخه ځان راقابو کول : د نفس غريزي صفت دی چې هوا پرستي او شيطاني وسوسې ورته ډېرې ښې ښکاري ، خو چې د الله په نومونو او صفتونو څوک علمي عبور ولري او ځان يې پرې په لائقه توګه پوهولی وي ، که څه هم د ګناه د کولو وخت داسې جوړ وي چې هېڅ بشري نفس يې نه شي ليدلی او نه يې څوک د ځواب ويلو وي او نه داسې سختې وي چې تر کړيوانه يې د چا لاس ورسيږي خو د الله په نومونو او صفتونو د علم او پوهې په برکت الله په ځان بصير وبولي ، ځان ته رایاد کړي چې که په دې حالت مې الله روح قبض کړي زما به ورته څه ځواب وي ؟ زړه يې ورپيږي ، د شهوت جوش او خروش يې دومره ټيټ او لاندې شي چې د الله د نوم رایادولو سره نور نو بيخي له حرکت ووځي ، د شهوت څپاند مقاومت يې د اوږې د وريځو په څېر تري تم شي ، په خلوت کې يې د زړه ناوړه غوښتنې د سيلاب د ځګونو په څېر په ځمکه کې ښکته شي .
۵ - : بشري نفسونه د نور خلکو په لاس کې نعمتونو ته ناخي ، کله نا کله خبره د حسد دومره اوج ته ورسيږي ، خو چې انسان ځان ته د الله پاک (**حَكِيْم**) نوم رایاد کړي چې الله څه کوي ، چا ته دنيا ورکوي او چا ته يې نه ورکوي په دې کې يې

حکمتونه او رازونه دي ، نو په دې سره له حسد څخه راستون شي ، په کوم حالت چې الله پيدا کړی وي پرې خوشحاله او راضي شي ، د نفس واګې په قابو کې راولي او له سرغړونې رابند شي .

٦ - : کله چې له انسان څخه سرغړونه وشي نو پراخه ځمکه پرې راتنګه شي ، له خپو څخه يې ځمکه وتښتي ، د وهمونو او سوچونو سيلاب يې لاهو کړي ، د شهوت موجونو يې لا پسې واخلي او د هوا پرستې په سيند کې غوپه کړي ، شيطان ورته راشي او په خپل رب يې بد ګمانه کړي چې ايا د الله د بښنې لائق يې ؟ تا خو دا ګناه په کراتو او مراتو وکړه نو ايا توبه به دې ځاى ونيسي ؟ ايا توبې ته به دې اسمان دروازې خلاصې شي ؟ له دې سرغړونې وروسته به اسلام تا ته په خپلې دائره کې ځاى درکړي ؟؟ او داسې نور وهمونه چې شيطان پرې له انسان څخه د الله د رحمت لارې ورکوي ، خو که انسان د الله په نومونو او صفتونو علمي عبور ولري ورته ياد به شي چې الله د ﴿ رَحْمَن او رَحِيْم ﴾ نومونه لري ، الله ﴿ تَوّاب ﴾ او ﴿ غَفُوْر ﴾ دی ، د دې پرځاى چې سرغړونې ته ادامه ورکړي چې هسې مې هم الله نه بښي !! د دې پر ځاى چې شيطان يې لا پسې مخکې بوځي ، زر راستون شي او له الله څخه د خپلې سرغړونې بښنه وغواړي .

٧ - : کله چې مصيبتونه او کړاونه د انسان ژوند دومره تنګ او لنډ کړي چې نږدې يې شيطان په هغه پلمو ښکار کړي چې انسان يې د ځان لپاره د نجات لاره ګڼي ، دې ته يې اړ کړي چې ځان ووژني ، د خلکو شتمني اختطاف کړي ، د نورو عزتونه او ماليت د ځان لپاره حلال وبولي ، يا داسې نور د ژوند متعلق حالت چې اسلامي شريعت يې د روا والي حکم نه وي کړی .

نو که انسان د الله په نومونو او صفتونو علم ولري او ځان پرې پوهه کړي ، په ذهن کې يې له راغلو وسوسو نه خورا پياوړی قلعه ته امان يوسي ، ټول ډار او وېره به يې له نفس څخه داسې وکوچيږي لکه ييخی چې پرې کېږې نسکورې نه وي تېرې

شوې .

۸ - : کله چې انسان د شرخوښو ، د الله د دین دښمنانو او فاجره فاسقه خلکو سره مخ اتې شي ، په عداوت او دښمنۍ کې یې کړاونه دومره ونیسي چې حتی د خوراک مړۍ یې پرې نه پېرزو کیږي ، زړه یې ستوني ته راپورته شي ، نو که څوک د الله په نومونو او صفتونو علم او لائق باور ولري پوهه به شي چې رزق د الله په لاس کې دی ، د دې پر ځای چې مورال یې مات شي لا یې پسې مورال لوړ شي ، په ظاهر او باطن کې په الله توکل او عبودیت یې لا پسې زیات شي .

۹ - : انسان ته رنځ او ذهني یا بدني ناجوړتیا رسیږي ، یا د الله عز وجل احکام مات او د خپو لاندې کړي ، درد او غم یې حواس نزدې په داسې څه بدل کړي چې د الله سره یې اړیکې وشکوي ، نااميدي یې په زړه کې دېره شي ، د ژوند لارې کودرې پرې تورې اورې شي ، خو که څوک د الله په نومونو او صفتونو لائق ایمان او بارو لري پوهه به شي چې الله شافي دی ، خپلې لپې به ورته پورته کړي او د روغ صحت غوښتنې به درې وکړي ، د امیدونه بندې دروازې یې بېرته شي او صحتمند شي .

۱۰ - : د الله په نومونو او صفتونو علم لرل د کړدو شیانو بنسټ دی ، که څوک یې په نومونو او صفتونو لائق علم ولري نو د صفتونو او افعالو څخه د خپل نېکمرغه ژوند لپاره د شرعي احکامو د استدلال جوګه شي ، ځکه چې د الله ټول افعال د عدل او احسان ، د رحمت او حکمت په بنسټ ولاړ دي .

۱۱ - : د الله د نومونو او صفتونو په باب کې چې څوک علمي څېړنې کوي نو د توحید سوچه باب به ورته خلاص شي، د توحید دا دروازه خالص موحدینو ته الله خلاصوي.

۱۲ - : د الله پاک د نومونو او صفتونو علم د انسان ایمان ته پرمختګ ورکوي ، ځکه چې په دې سره د انسان زړه ته مینه او محبت لویږي ، په زړه کې الله ته انابت او تقدیس پیدا کوي او د کوم سړي چې ایمان زیاتیږي په زړه کې یې د الله عظمت لا

پسې وده کوي، الله پاک فرمايي : ﴿ وَالّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَاٰتَاهُمْ تَقْوٰاهُمْ ﴾[١]

ژباړه : کوم خلک چې دهدايت په لور وتپيږي الله ورته نور هدايت هم وکړي او نوره تقوا هم ورکړي .

١٣ - : **ځوک چې د الله نهه نوي نومونه وشماري جنت ته به داخل شي ، نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي : ﴿ اِنّ لله تِسْعَةً وَ تِسْعِيْنَ اسْماً ، مَائَةً اَلاّ وَاحِدَةً مَنْ اَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنّةَ ﴾[٢].**

ژباړه : د الله يو کم سل نهه نوي نومونه دي ، ځوک چې يې وشماري جنت ته به ننوځي .

(١) سورت محمد : (١٧) .

(٢) صحيح البخاري، كتاب الدعوات (٦٤١٠) ، اومسلم كتاب الذكر والدعاء (٢٦٧٧).

هغه ډلې ټپلې چې په اسماؤ او صفاتو کې ګمراه شوي دي

ځینې داسې خلک د مسلمانانو په ټولنو کې هم تېر شوي دي چې که څه یې هم ځانونه مسلمانان بولل خو ولې د الحاد په رنځ اخته وو، هغه الحاد چې په قران کریم پرې الله پاک ملحدینو ته سخت وعید اورولی دی، الله پاک فرمایي: ﴿ وَلِلّٰهِ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي اَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾[۱]

ژباړه: د الله لپاره ښایسته نومونه دي په دغې نومو یې راوبلئ او هغه خلک پرېږدئ چې په نومونو کې یې الحاد کوي د دوی د کړنوسره سم به ورته سزا ورکړي.

په دې خاطر چې هدف لا پسې روښانه شي د ځینو هغو ډلو ټپلو یادونه کوو چې د توحید په دې ډول کې بې لارې شوي دي:

۱ - : **جهمیه**: دوی د جهم بن صفوان[۲]پیرو کار دي او له اسماؤ او صفاتو څخه په ټپه منکر دي.

کولای شو چې عقیدوی ځینې افکار یې لوستوالو او د عقیدې مینوالو ته په مختصره توګه نمونه وړاندې کړو.

د جهمیو عقاید په لاندې توګه دي:

---

(۱) سورت اعراف: (۱۸۰).

(۲) جهم بن صفوان په کوفه کې پیدا او لوی شوی دی، په کوفه کې د جعد بن درهم چې له دمشق څخه کوفې ته راتښتېدلی و، په ملګرتوب کې پاتې شو، په (۱۵۰ هـ) کال کې چې د خالد بن عبدالله قسري رحمه الله په لاس جعد مردار شو جهم بن صفوان یې افکارو ته پونده ورکړه تر څو د ځمکې ختیځ او لویدیځ ته یې ورسوي، ډېر پلویان یې پیدا کړل هغه و چې (ترمذ) ته وشړل شو، په ترمذ کې یې خپل افکار لا پسې دومره خپاره کړل چې د خراسان په ګڼ شمېر ښارونو کې رواج پیدا کړ، د امویه دولت پر ضد د حارث بن سریج په ملتیا یې انقلابي موخه لرله چې په (۱۲۸ هـ) کال کې یې په کې سر وخوړ.

١ - : الله پاک له مثيل او شبيه څخه پاک کڼل او هغه قراني ايتونه چې مخلوق سره ترې تشبيه راځي په کې تاويل کول لکه د الله لاس ، مخ ...له هغې صفاتو څخه چې دوی په کې تاويل کړی دی يو هم د کلام صفت دی ، دوی وايي : د الله کلام خارج نه بلکې د هغه په نفس کې داخل دی ، له دې کبله يې قران مخلوق بللی دی او د (لاَ تَدْرِكُهُ الاَبْصَارُ...) ايت څخه په ناوړه استدلال يې په اخرت کې د الله رؤيت هم نفي کړی دی او اټکلوي چې د بشريت په سترګو د الله ليدل هېڅ امکان نه لري .

٢ - : له الله څخه ازلي صفتونه نفي کول لکه قدرت ، اراده ، علم ، او وايي چې دغه صفتونه عين د الله ذات دی او مستقل ترې نه دي ، موخه يې دا ده چې مثلا : هغه له ذات پرته بل قدرت نه لري او نه له ذات پرته بله اراده لري او داسې نور...

٣ - : انسان په خپلو کارونو مجبور دی معنی دا چې د هېڅ کار اړوند مستقله اراده او اختيار نه لري ، د افعالو نسبت انسان ته داسې دی لکه جماداتو ته د افعالو نسبت لکه لمر راوختو ، لمر خو خپله نه راخيژي بل څوک يې راخيژوي نو داسې د انسان افعال هم دي .

٤ - : ايمان د زړه پورې تعلق لري ، د ژبې په تلفظ که څه هم څوک د کفر کلمه ووايي خو ايمان يې سالم دی ، هېڅ ډول ګناه ايمان نه ستونزمنه وي له دې کبله ورته د ايمان په باب کې مرجئه هم ويل کيږي .

٥ - : الله په هر ځای کې دی ، ابن خزيمه رحمة الله عليه ورڅخه په خپل سند نقلوی چې په ترمذ کې ترې چا وپوښتل چې الله چرته دی ؟ کور ته ننوت ، څه ورځې وروسته راووت او خلکو ته يې وويل : الله هوا ده ، د هر شي سره په هر ځای دی او په هر څه کې دی ، هېڅ ځای له الله څخه خالي نه دی .

٦ - : هغوی عقيده لري چې جنت او اور به زوال خوري ،ځکه چې څه شی حرکت لري هغه زوال لري ، که اور او جنت د تل لپاره وی نو الله به په (خَالِدِينَ فِيهَا اِلّا مَا شَاءَ اللّـهُ اِنّ رَبّکَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ) کې استثناء نه کوله .

دا راز جهميه سره خپلې منځنې ډېرې ډلې ټپلې لري :

❑ معطله : دوی عقيده لري چې په څه شي هم د انسان وهم واقع کيږي هغه مخلوق دی او څوک چې وايي چې الله به ليدلی شي هغه کافر دی .

❑ **مریسیه** وایي : د الله زیاتره صفتونه مخلوق دي .

❑ **ملتزمه** وایي : الله په هر ځای کې دی .

❑ **واردیه** یې وایي چې د رب په خالي معرفت انسان د جنت مستحق دی خو که جهنم ته څوک بوتلل شي هېڅکله به ترې را ونه وځي .

❑ **زنادقه** یې وایي : هېڅ څوک نه شي کولای ځان لپاره رب ثابت کړي، ځکه اثبات هله کیږي چې په حواسو یې ادراک وشي او د څه شي ادراک چې په حواسو وشي هغه د ربوبیت جوګه نه دی او څه شي چې نه ادراک کیږي نو ثابتېدی هم نه شي .

❑ **حرقیه** وایي : کافر چې کله اور ته ولاړ شي یو ځل به یې وسوځوي، سوی سکور به شي په اور کې به بیا وي خو سوز به نه محسوسوي .

❑ **مخلوقیه** وایي : قران کریم مخلوق دی .

❑ فانیه وایي : جنت او جهنم به دواړه له منځه ځي او ځینې نور یې لا وایي چې جنت او جهنم بیخي پیدا شوي نه دي .

❑ **مغیریه** یې له پیغمبرانو څخه ټپ انکار کړی دی او وایي چې دوی یواځې حاکمان وو .

❑ **واقفیه** وایي : مونږ نه وایو چې قران مخلوق دی او نه وایو چې غیر مخلوق دی .

❑ **قبریه** له عذاب قبر او شفاعت څخه انکار کوي .

❑ **لفظیه** یې وایي چې زمونږ د قران لوستل مخلوق دي .

۲ - : **معتزله**(۱) : دوی د واصل بن عطاء او عمرو بن عبید پیروکار دي، الله لره نومونه ثابتوي خو د جهمیو په څېر له صفتونو څخه په کلکه منکر دي او داسې انګیروي چې د صفتونو له ثبوت څخه د قدماؤ تعدد لازمیږي .

---

(۱) معتزله کلامي (منطق او فلسفي اندازه) ډله ده، ددوهمې هجري پېړۍ په اوائلو او د اموي خلافت خلافت په اخرنیو مرحلو کې یې ظهور وکړ، او په عباسي خلافت کې یې ډېر پرمختګ وکړ .
د عقیدې بنسټ یې عقل دی او په ډېرو نقلي دلائلو یې مقدم بولي، هغوی اټکلوي چې سالم عقل او روغ فطرت د حلالو او حرامو ترمنځ خپله توپیر کولی شي، په معتزله و کې خورا مشهور جاحظ او بل عباسي خلیفه مامون دی .

دوی هم د جهميو په څېر د اهل سنت والجماعت ضد عقايد لري چې بېلګې يې ستاسو مخې ته ږدو :

❑ معتزلو لومړی د يوې عقيدې لپاره يو بنسټ کېښود چې بېرته يې خپله مخالفين جوړ شول چې په سر کې يې پنځه اصول دي حتی که په پنځه کوني اصولو څوک اعتراف ونه کړي معتزلي به نشي بلل کېدای :

١ - : **توحيد** - : موخه يې ترې د الله د وحدانيت ثبوت دی چې ساری او نظير نه لري ، له دې کبله يې ترې تول صفتونه هم نفي کړي دي ، معتزله د تل لپاره د الله صفت په نفي او سلب باندې کوي لکه : الله نه جوهر دی ، نه عرض دی ، نه طويل دی نه عريض دی او ...ثبوتيه صفتونه يې د قدماؤ د تعدد په بهانه له الله څخه نفي کړي دي لکه علم ، قدرت ، هغوی وايي که مونږ الله لره علم يا قدرت يا ...ثابت کړو نو له الله پرته مو بل قديم هم ثابت کړ او که د الله صفتونه د الله سره په قدَم کې شريک وبولو نو په الوهيت کې به هم د الله سره شريک شي نو له دې کبلهَ يې د توحيد په نوم له الله څخه صفتونه نفي کړي دي .

٢ - : **عدل** - : له دې څخه يې موخه د عقل او حکمت په تقاضا د الله حکمونه قياسول دي ، له دې کبله يې ځيني امور باطل او نور ځيني يې قابل تنفيذ او عمل بللي دي ، له دې څخه منکر دي چې الله پاک د بندګانو د افعالو خالق نه دی او وايي چې انسان د خير او شر ټولو کارونو خالق په خپله دی ، عقل چې څه شي ته ښه ووايي هغه به ښه وي او چې څه ناسم وبولي هغه به ښه نه وي ، په ښو کارونو به نيکه بدله ورکول کيږي او په بدو به سزاګانې ورکول کيږي ، دېته معتزله عدل وايي .

٣ - : **د دوو منزلونو ترمنځ منزل** - : د معتزلو په نيز دا اصل د فاسق حکم په دنيا کې بيانوي چې واصل بن عطا په کې د حسن بصري سره مخالفت درلود ، معتزله عقيده لري چې فاسق په دنيا کې د خپل ايمان له کبله کافر نه دی خو ولې مسلمان يې هم نه بولي ځکه چې کبيره ګناه يې کړې ده ، خو که توبه اوباسي مومن دی او که په خپل فسق ومري په جهنم کې به د تل لپاره وي .

٤ - : **وعد او وعيد** - : له وعيد څخه د معتزلو موخه دا ده چې په اخرت کې به الله د کبائرو مرتکبينو څخه شفاعت نه قبلوي او هرومرو به ورته داسې دوزخي سزا

وركړي چې بېرته به ترې نه راوځي، دوى كافر او په اور كې به تل وي خو عذاب به يې د كفارو په نسبت اسان وي .
۵ - : **امر بالمعروف او نهي عن المنكر** - : دا اصل د معتزلو د لويو ګناهونو په مرتكبينو كې عقيدوى دريځ لا پسې څرګندوي ، د مجرد فسق په بسنټ معتزله په ټولواك خروج واجب ګڼي او پر ضد يې د نظامي بريد قايل دي ، تر څو منكر ته زوال وركړي.
نور عقايد هم لري چې ځينو ته ټول ژمن او په ځينو كې سره اختلاف لري چې ستاسو مخې ته يې بېلګې ږدو :
۶ - : د الله رؤيت نه په اخرت كې منكر دي ، په دې كې سره ټول يوه خوله دي .
۷ - : وايي چې قران مخلوق دى او د موسىعليه السلام سره الله خپلې خبرې په ونه كې اچولې وې او ونې ورسره خبرې كولې .
۸ - : په عرش باندې د الله پاك له استواء څخه انكار كوي ، او د استوى صفت په استولى تفسيروي .
۹ - : د كبائرو مرتكبينو اړوند د نبي كريم صلى الله عليه وسلم له شفاعت څخه منكر دي او دا ډول شفاعت باطل بولي .
۱۰ - : د اولياؤ له كراماتو څخه ټپ انكار كوي او وايي كه كرامت ومنو د ولي او نبي ترمنځ به توپير ختم شي او دواړه به يو څېر شي .

د معتزلوو ډلې ټپلې :

كه څه هم د لومړى ځل لپاره ډلو ټپلو سره محدود او معدود افكار او عقيدوى دريځونه لرل خو د وخت په تېرېدو سره په ډېرو ډلو ټپلو وويشل شي او دا د باطل نښه او علامه ده ، په يوه مسله كې سره جلاجلا اقوال ولري ، عقيدوى دريځونه يې بې شمېره شي ، زه هم په دې مقام كې زيار باسم چې د معتزلو ډلې ټپلې ، بنسټګر او ځينې اقوال يې ذكر كړم :
۱ - : **واصليه** : دوى د ابوحذيفه واصل بن عطاء غزال ته چې د حسن بصري شاګرد و منسوبه ډله ده او د كبيرې مرتكب په مسله كې ورسره وران او بيا جلا شو .
۲ - : **هذيليه** : دوى د معتزله وو سركرده ابوهذيل حمدان بن الهذيل ته منسوب خلك

دي ، د اعتزال فکر يې له عثمان بن خالد او واصل بن عطاء څخه اخستی و ، ابوالهذيل عقيده لري چې د جنتيانو او دوزخيانو حرکات به پناه خوري او د تل لپاره به له حرکته ودريږي ، په دغې سکون کې به جنتيانو سره مزې چړچې او دوزخيانو سره دردونه او غمونه پاتې شي .

۳ - : **نظاميه** : دوی د ابراهيم بن يسار بن هانئ پيروکار طبقه خلک دي چې د معتزلو او فلاسفو کلام يې سره خلط کړی و ، له نورو معتزلو څخه دا منفرده عقيده لري چې:

● الله توان نه لري چې د دوزخيانو په عذاب کې زيادت راولي او نه ورڅخه عذاب کمولی شي ، او نه الله پاک د جنتيانو نعمتونه اضافه کولی شي او نه يې کمولی شي .

۴ - : **خابطيه اوحدثيه** : دوی د احمد بن خابط او حدثيه د فضل الحدثي پيروکار دي دوی هم د نظام تابعدار و ، د فلسفې مطالعې ته يې دومره وده ورکړه چې خپل ځانګړې مذهبي اقول يې ولرل ، د نمونې په توګه :

● په اخرت کې به مسيح عليه السلام د خلکو سره حساب کتاب کوي .

● د الله د رؤيت متعلق چې کوم نبوي حديث غربدلی دی موخه ورڅه عقل فعال دی چې نړۍ يې د لومړي ځل لپاره ايجاد کړي ده ، خو ولې د عقل ورکونکی (الله) هېڅ څوک او هېڅکله نه شي ليدلی .

۵ - : **بشريه** : دوی د بشر بن معتمر چې د معتزلو لوی امام و پيرکاره طبقه ده ، ابوالهذيل معتزلي ته به يې منافق ويل ، په عقيده کې ځانګړی قول لري چې

● د ماشومانو په تعذيب الله توان لري خو که تعذيب ورکړي نو ظالم دی .

– **نعوذ بالله** –

۶ – مرداريه : دوی د عيسی بن صبيح مردار پلويان دي ، ده ته به يې د معتزلو راهب ويل ، عقيدوي ځانګړي اقوال يې په دې توګه دي :

● الله کولی شي چې ظلم زياتی او دروغ ووايي ، خو که ظلم دروغ ووايې نو الله به دروغجن اوظالم وي .

● او وايي چې انسان کولی شي د قران په څېر په فصاحت او بلاغت کې ، په نظم او ضبط کې دغه څېر کتاب راوړي .

● د قران په مخلوقيت ډېر ټينګې ولاړ و او په دې مسله كې به يې خپل مخالفين كفار ګڼل .

٧ - :ثماميه : دوى د ثمامة بن اشرس نميري پيروكار دي ، له نورو معتزلو څخه په دې ځانګړنه لري چې ټول يهودان ، نصرانيان ، مجوس ، مشركان ، زنادقه او دهريه به د قيامت په ورځ خاورې شي ، د تېر په څېر به د مسلمانانو مړه شوي ماشومان بچي او ټول ځناور هم خاورې ايرې شي.

٩ - : هشاميه : دوى د هشام بن عمرو فوطي چې د قدر په نفي كې به يې ډېره مبالغه كوله پلويان دي ، هغه عقيده لرله چې د افعالو اضافت الله ته دروست نه دى كه هم قران پرې غږېدلى وي ، لكه هغه وايي :

● الله د مسلمانانو زړونه سره نه شي يو كولى بلكې هغوى خپله سره يو كيږي كه څه هم قران وايي چې ﴿ مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللّهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ ﴾[١].

● همدا راز الله انسان ته ايمان نه شي محبوبولى لكه په دې ايت كې چې دي ﴿ حَبَّبَ اِلَيكُمُ الْاِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ ﴾[٢] بلكې انسان يې ځان ته په خپل ځانګړې زيار محبوبوي .

● هغه وايي : جنت او دوزخ اوسمهال هېڅ شتون نه لري .

● نبوت د نيكو اعمالو بدله ده ، تر څو چې دنيا وي تر هغه به نبوت وي[٣].

٣ - : اشاعره : دا چې اشاعره څوک دي ؟ او څه مذهب لري ؟ په لاندې كرښو كې يې درسره شريكوم :

لومړى : دوى ابوالحسن على بن اسمعيل اشعري ته منسوب خلک دي ، په اشعري رحمه الله عليه باندې د عقيدې درې مرحلې تېرې شوي دي :

١ - : په لومړۍ مرحله كې ابو علي الجبائي سره چې د معتزلو لوى استاد و پاتې شو ،

---

(١) سورت انفال : (٦٣) .

(٢) سورت حجرات : (٦) .

(٣) وګوره : المعتزلة وأصولهم الخمسة وموقف أهل السنة منها د ډاكټر عواد المعتق ليكنه (٨٤)

د هغه ځانګړى شاګرد او د هغه باور وړ وګرځېد تر څلوېښت کاله په اعتزال کې پاتى شوى دى .

ب - : دوهمه مرحله يې د هغه مذهب ضد ده چې تېر عمر يې پرې قرباني کړى و ، پنځلس ورځې په خپل کور کې دننه پاتې شو او تر هغه يې استخاره کوله چې زړه ته يې ډاډ حاصل شو ، له اعتزال څخه يې برملا بيزاري اعلان کړه او د عبدالله بن سعيد بن کلّاب په طريقه يې د ځان لپاره داسې لار رسم کړه چې نصوص به يې په کې د عقل سره سم تاويلول او د اوو ګونو صفتونو ثبوت يې په دې بنسټ وکړ چې د عقل سره سمون خوري ، نور خبري صفتونه يې په دې اټکل چې د عقل د احکامو سره سمون خوري په کې تاويل وکړ ، تر نن ورځ هم اشاعره په دې مذهب دي .

ج - : له تکييف ، تشبيه ، تعطيل ، تحريف ، تبديل او تمثيل پرته الله لره ټول اسمونه او صفتونه ثابتول ، په دې مرحله کې يې د (الابانة عن اصول الديانة)په نوم کتاب هم وکښل ، بيا په (٣٢٤ هـ) کال کې په بغداد کې وفات شو ، ددې ترڅنګ يې نورې ليکنې هم شته چې له اته شپيته څخه يې شمېر اوړي له سنت څخه په دفاع کې وليکلې .

عقايد او افکار :

● د کلامي اصولو له مخې هغه قراني او نبوي نصوص چې عقل سره ټکر ونه لري په نورو دليلونو لومړيتوب لري .

● په عقيده کې په خبر واحد استدلال نه کول او په نور سمعي مسائلو کې ترې کټه اخستل .

● د غزالي او جامي په څېر صوفيان يې عقيده لري چې په قراني نصوصو او نبوي حديثونو باندې د دې صوفيانه قاعدې له مخې چې (حَدَّثَنِي قَلْبِي عَنْ رَبِّي) ذوق او قلبي کشف لومړيتوب لري .

● اشاعره توحيد داسې تفصيلوي چې الله خالق او نوښت قادر دى ، له دې کبله له الوهيت پرته د الله په ربوبيت قايل دي چې تر څنګ يې زياتره صفتونه هم تاويلوي .

: اشاعره د ټولو خبري صفتونو په تاويل عقيده لري خو ولې متاخرين يې د تنزيه په

موخه د معانيو تفويض هم الله ته کوي ، د اسماؤ او صفاتو په ايتونو کې نه بلکې تاويل يې دومره وسيع بللی دی چې د ايمان اړوند زياترو نصوصو کې يې هم تاويل کړی دی .

● اشاعره د مرجئو پر ضد چې د ايمان صحت لپاره له عمل پرته د شهادت په کلمې بسنه کوي او د جهميو پر ضد چې ايمان يواځې تصديق بولي ترمنځ عقيده لري .

● د تکفير په مسله کې اشاعره سرګردانه دي ، کله وايي هېڅ څوک کافر نه شي بلل کېدای او کله وايي چې کافر هغه څوک دی چې مونږ ورته کافر ووايو .

● اشاعره عقيده لري چې قران کريم د الله حقيقي کلام نه دی بلکې د الله نفسي کلام دی ، د قران په شمول ټول اسماني کتابونه مخلوق دي .

● اشاعره هم د معتزلو په څېر د نبوت د تصديق لپاره په معجزاتو د بسني عقيده لري ، خوولې اهل السنت والجماعت عقيده لري چې الله انبياؤ ته ډېر دلائل ورکوي چې له جملې څخه يې معجزات هم دي .

● اشاعره عقيده لري چې د الله په افعالو کې هېڅ حکمت نشته .

● د برزخ ، اخرت ، حشر او نشر او ميزان کې اشاعره د اهل السنت والجماعت په څېر دي ، صراط ، شفاعت ، جنت او جهنم اړوند عقايد يې د اهل السنت والجماعت سره موافق دي .

۴ – : ماتريديت څنګه منځ ته راغی ؟

ماتريديان ابومنصور محمد بن محمود ماتريدي ته نسبت دی ، ماتريدي په ماوراء النهر کې د سمرقند اړوند سيمه ده .

ماتريديه هم د نور کلامي ډلو ټپلو په څېر په څه شمېر مرحلو تېره شوې ده ، دوي په ماتريديت هله وپېژندل شول چې بنسټپال ابومنصور ماتريدي ومړ .

په ماترديت لاندې څلور مراحل تېر شوي دي چې ستاسو پام راړول ورته اړين بولو:

لومړۍ مرحله :

د تاسيس مرحله : دې مرحلې له (۳۰۰هـ) څخه پيل واخست ، په دې مرحله کې ماتريديت د اعتزال سره په سختو مناظرو او بې ساري دليل بازۍ بوخت و .

دوهمه مرحله :

د تکوين مرحله : دا مرحله تر (۵۰۰) کاله پورې وغځېده ، په دې مرحله کې د ابو منصور ماتريدي شاګردانو د مذهب د نشر او اشاعت زيار وويست ، په فروعو کې دامام ابوحنيفهQپه مذهب کې ډېرې ليکنې هم وکړې خو ولې په عقايدو کې د ابو منصور کلک پلويان وو .

دريمه مرحله :

دا مرحله تقريبا چې د لومړۍ مرحلې بشپړتيا وه چې تر (۷۰۰ هـ) کال وغځېده .

څلورمه مرحله :

دا مرحله په ماتريدي عقيدې کې د ليکنې او د مستقل مذهب په صورت کې د راڅرګندېدو مرحله وه ، د عقيدې په تاسيس او د ماتريديت په مراحلو کې دا تر هرې مرحلې ودانه مرحله وه .

پنځمه مرحله :

د ماتريديت د نشرو اشاعت مرحله وه ، دا مرحله نږدې (۱۳۰۰ هـ) کال ته وغځېده ، د ماتريديت په نشر او اشاعت کې دا مرحله له مخکې څخه کمه نه وه ، د عثماني خلافت ټولواکې طبقې له پلوه ورته تاييدات حاصل وو ، څومره چې به عثماني خلافت وده کوله او قلمرو به يې زياتېده هومره به د ماتريديت عقيدې پرمختګ کو ، له دې کبله د ځمکې ختيځ او لويديځ ، عربي نړۍ ، د عجمو ښارونه او کلي کورونه ، هند او ترک ، فارس او روم ټولې منطقې يې ونيولې .

د ماتريديانو عقيد :

۱ - : له اخستنځای په اعتبار : ماتريديانو ديني اصول (الهيات او عقليات) ته تقسيم کړي دي ، په دې باب کې ماتريديان عقيده لري چې په عقل ثابت اړخونو کې به نقل د عقل تابع وي چې يو يې له جملې څخه توحيد الاسماء والصفات هم دی .

۲ - : شرعيات يا سمعيات : ماتريديان هغه امور شرعيات بولي چې عقل يې امکانيت نفياً او ثبوتاً کلک تاييدوي، په دې امورو کې د عقل لپاره هېڅ مجال نشته لکه : پيغمبري ، عذاب قبر ، اخروي امور ، هېره دې نه وي چې ځينې ماتريديان

پيغمبري له عقلياتو څخه شميري .
دين عقليات او سمعياتو ته تقسيمول اسلامي نه بلکې باطله عقيده او فلسفي اصولو ته تکيه لري ، موخه يې ترې دا ده چې ديني نصوص د عقل سره تعارض لري ، دا چې د دواړو خواو ترمنځ وسطيت ولټوي نو تاويل او تفويض ته مجبور شول ، خو ولې اهل السنت د دې تقسيم کلک مخالف دي او وايي چې اسلامي شريعت هېڅکله د سليم عقل سره ټکراو نه لري .
۳ - : ماتريديان عقيده لري چې د اشياؤ د تحسين او تقبيح لپاره شريعت نه بلکې عقليت بسنه کوي ، له دې کبله سره خپل منځ کې اختلاف لري چې ايا د الله په احکامو کې عقل د ښو او بدو ادراک کولای شي ؟ ځينو يې ويلي دي چې بنده ته سزا د خپل ناوړه اعمالو په سبب ورکول کيږي ، که څه هم الله ورته استازي نه وو راستولي .. خو ولې نور يې ضد خبره کوي .
۴ - : د نورو کلامي ډلو په څېر ماتريديه عقيده لري چې په قران او حديث او عربي کې مجاز شته ، دا خبره په دې خاطر کوي چې د تجسيم او تشبيه په بهانه د الله د نومونو صفتونو د تاويل لپاره ځان ته موقعه مساعده کړي .
۵ - : د توحيد مطلب د ماتريديه په نېز دا دی چې الله په خپل ذات کې يو دی ، په خپلو نومونو او صفتونو کې هېڅ ساری نه لري ، په افعالو او پيدائښت کې يک تنها دی شريک نه لري،د بېلګې په توګه هغوی وايي : په نوښتونو الله توان لري ، د ثبوت لپاره يې نفس د معتزله او جهميو منځ ته راوړي عقلي مقاييس فلسفي دليلونه ته تکيه وهلې ده لکه جوهر ، عرض او.... چې لږ وروسته يې تفصيل راروان دی ، الحمدلله ټول استدلالات يې ابوالحسن اشعري ، ابن رشد الحفيد په (مناهج الادلة) او شيخ الاسلام ابن تيميه په (درء تعارض العقل والنقل) کې په منطقي او قابل قناعت اسلوب جواب کړي دي .

۶ - : که څه هم دالله نومونو په ثبوت کې يې عقيده اهل السنت والجماعت ته ورته ده خو ولې په ځينو داسې نومونو يې الله نومولی دی چې اهل السنت ورسره په کې اختلاف لري ، لکه : صانع ، قديم ، ذات .... په دې معنی چې د الله د نومونو او د اخبارو

په باب کې يې هېڅ توپير نه دی کړی .

۷ - : که څه هم ماتريديان خپل منځ کې سره په کې اختلاف لري خو په صفاتو کې الله لره يواځې د اتوو صفتونو په ثبوت قايل دي : حياة ، قدرت ، علم ، اراده ، سمع ، بصر ، کلام ، تکوين ، د الله ټول افعال د تکوين صفت تابع دي ، خو ټول خبري صفتونه که ذاتي وي او که فعلي وي خبري صفتونه دي او د عقلياتو سره هېڅ اړيکه نه لري ، له دې کبله يې په نفي قايل دي .
خو ولې اهل السنت والجماعت د الله په صفتونو کې هغه عقيده لري چې کومه عقيده د الله په اسماؤ کې لري ، اسماء او صفات دواړه توقيفي کڼي او له تشبيه ، تعطيل ،تکيف او تحريف پرته پري د دې ايت په رڼا کې کلک ايمان لري چې ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ (۱)
۸ - : ماتريديان عقيده لري چې قرانکريم د الله حقيقي کلام نه دی ، بلکې قران د الله نفسي کلام دی او د هغه له کلام څخه تعبير دی .
دا هم د اهل السنت والجماعت ضد عقيده ده هېڅ قراني ايت او نبوي حديث ته استناد نه لري .
۹ - : ماتريديه عقيده لري چې ايمان يواځې د زړه تصديق دی ، که څه هم ځينو يې ورسره د ژبې اقرار ټل کړی دی او نه هم د ايمان په زيادت او نقصان قايل دي ، له دې کبله يې په ايمان کې استثناء ﴿ ان شاء الله ويل لکه : زه ان شاء الله مسلمان يم ﴾ حرام ګڼلي ده ، د مرجئو په څېر اسلام او ايمان په يوه معنی پېژني چې هېڅ توپير نه لري .
۱۰ - : په سمعياتو باندې ايمان لرلو کې ماتريديان د اهل السنت والجماعت په څېر عقيده لري لکه : برزخ ، اخروي امور ، حشر او نشر ، ميزان ، صراط ، شفاعت ، جنت او...
۱۱ - : ماتريديان عقيده لري چې په اخرت کې به الله ليدل کيږي خو له جهت او

---

(۱) سورت شوری : (۱۱) .

مقابلې نه په ټپه منکر دي .

۱۲ - : **د اهل السنت والجماعت په څېر ماتریدیه تقدیر کې عقیده لري چې په نړۍ کې هر څه د الله په مشیئت او اراده کیږي ، د خیر او شر په ټولو کارونو کې انسان ته اختیار ورکړل شوی دی نو له دې کبله ورته جزا او سزا هم ورکول کیږي .**

د الله له صفاتو څخه د منکر حکم

په دې مسئله کې بايد څېړنيزه کره کتنه وشي .
بايد وويل شي : د الله پاک له ثابتو صفتونو څخه چې څوک انکار کوي له دريو حالتونو څخه به خالي نه وي :

لومړی : که څوک پوهيږي چې صفت په قاطع نص ثابت دی او په نفي ورسره هيڅ دليل يا داسې شبه چې د نص مفهوم او معنی تغيروي نه وي ، يوازې عناد نيولی وي ، موخه يې فساد وي، له الله څخه د انکار په رنځ اخته وي ، له حقانيت وروسته هم د رسول په عصيان کې مبتلا وي نو دا سړی کافر دی ځکه چې د الله او د هغه د رسول تکذيب يې وکړ .

دوهم : که څوک په خير خواهۍ او دينيت باندې معروف و ، رښتوني لهجه او د حق په پلوې خلکو پيژنده ، خو په نصوصو د جهل له امله ، يا يې د نص په صحيح مفهوم مازغه نه خلاصېدل ، نو دا سړی معذور دی ، الله به يې وبښي ، ځکه د ده نفي په تاويل بنا ده ، د نصوصو سره په قصد او عصيان او سرغړوني بنا نه ده .

دريم : که څوک د صفاتو په ثبوت او نفي د خپل خواهش پيروکار و ، ټول مذهب يې په لاعلميت بنا و ، خو ولې د اسلامي نصوصو څخه يې سرغړونه موخه نه وي ، دا سړی ګناهګار دی او په خپلې کړنې فاسق بلل کيږي .

د عقیدې ژباړل شوي مصطلحات

د تمثيل لغوي معنی

دتمثيل خپله لغوي معنی تسويه او (برابرول) ده .

ابن منظورپه لسان العرب کې وايي :

(مِثْلٌ) کلمه د تسوي معنی او مفهوم افاده کوي مګر دومره ده چې تسويه او تمثيل سره پخپل منځ کې فرق لري .

ځکه تساوي هله شتون لري چې دوه شيان سره پخپل منځ کې په مقدار او اندازه کې توپير و نه خوري او مماثله په دوو متفقه شيانو کې راځي[1] .

په ترتيب القاموس المحيط کې وايي : عرب وايي : (وَمَثَّلَ لَهُ تَمْثِيلاً) يعني هغه يې داسې متصور کړ لکه ښکاره چې ورته ګوري[2] .

اسمعيل بن حماد الجوهري وايي : (مَثَّلَهُ تَمْثِيلاً) يعني په کتابت او نورو وسائلو يې د هغه مثال متصور کړ[3] .

(١) لسان العرب : (١١ / ٦١) چاپ : دارالفکر بيروت .

(٢) ترتيب القاموس المحيط : (٤ / ٢٠٣) چاپ : دارالمعرفة بيروت ١٣٩٩هـ ١٩٧٩ مـ

(٣) الصحاح تاج اللغة وصحاح العربية : (٥ / ١٨١٦) چاپ :دارلعلم للملايين .١٣٧٦هـ١٩٥٦ مـ

د تمثيل اصطلاحي معنی

د الله پاک سره د هغه په صفتونو کې مماثل پیدا کول ، او د تمثیل د قراني او نبوي نصوصو له مخې صريح کفر دی او د الله پاک د دې قول تکذيب دی چې : ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ (١)
او له تمثيل څخه نقص هم لازمیږی په دې معنی چې د الله پاک د کامل ذات مشابهت ورپیکې د ناقص مخلوق سره راځي .

د تشبيه او تمثيل ترمنځ توپير

د تشبيه او تمثيل ترمنځ توپير دا دی چې په تمثيل کې هر اړخيز مساوات شرط دی چې بغير له مساوات تمثيل په تمثيل نه شي نومول کېدای بالعكس په تشبيه کې مساوات له هر اړخه نه موجودیږي .
ځکه خو الله پاک ﴿ مثل ﴾ له ځان څخه په دې قول کې نفي کړی دی چې : ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾(٢)

---

(١) سورت شورى : (١١) .

(٢)الانتقاد الرجيح بشرح الاعتقاد الصحيح : (٥٨) .

د تعطيل لغوي معنى

تعطيل عربي لفظ دی د خالي او خو شي پرېښودو په معنى راځي ، د عربي د لغت قاموس المحيط نوم کتاب کې وايي :

(تَعَطّلَتِ الْمرآةُ) ښځه خالي شوه ، يعني ګاڼه او زېورات پرې نشته او د تعطيل معنى تفريغ او خوشې پرېښودل دي [۱].

ابن منظورپه لسان العرب کې وايي :

(عَطّلَتِ الْمرآةُ ، تَعطّلَ عطْلاً و عُطُولاً وَ تَعطّلَتِ الْمَرآةُ اِذا لَمْ يَكُنْ عَلَيْهَا حِلْيٌ و لَمْ تَلْبَسْ الزّيْنَةَ) [۲].

ښځه خالي شوه يعني چې کله وربانديې ګاڼه او زېورات نه وي ، او يا هم د ښکلا ، زيب و زينت لباس وانه اچوي.

له تېرې څېړنې څخه جوته شوه چې د تعطيل معنى تفريغ او خلو ده په دې معنى د الله پاک دا قول هم ښکار دلالت کوي چې (وَبِئْرٍ مَعَطّلَةٍ وَ قَصرٍ مّشِيدٍ)[۳]

يعني : هغه کوهې چې څوک ترې اوبه نه څښي بلکې خوشې پرېښودل شوی وي .

د تعطيل اصطلاحي معنى

د عقيدې په اصطلاح کې تعطيل له الله پاک څخه په قران او صحيحو حديثونو کې ثابت صفتونه نفي کول او د ذات پورې ترلي صفتونو نه انکار کولو ته وايي [٤]

خو دومره ده چې تعطيل او تحريف سره پخپل منځ کې توپير لری ، په دې معنى چې

---

(۱) القاموس المحيط : (٤ / ١٧) چاپ : دارالفكر بيروت : ١٤٠٣هـ ١٩٨٣مـ

(۲) لسان العرب : (١١ / ٤٥٣) چاپ : دارالفكر .

(۳) سورت حج : (٤٥) .

(٤) الانتقاد الرجيح بشرح الاعتقاد الصحيح : (٥٧) .

تعطیل هغه ته ویل کیږي چې د لفظ څخه خپله مطلوبه معنی چې قران کریم او یا نبوي حدیث پرې ښکاره دلالت کوي نفي کړي.

او تحریف نص په باطله معنی تفسیرولو ته ویل کیږي .

جوته شوه چې د دواړو ترمنځ عموم او خصوص دی ، هر تحریف تعطیل دی خو هر تعطیل تحریف نه دی[۱].

د تحریف لغوي معنی

تحریف د ﴿ فَعّلَ يُفَعِّلُ تَفْعِيلٌ ﴾ باب نه مصدر او د تفعیل په وزن دی او د تبدیل او تغییر معنی افاده کوي .

ازهري وایي : لیث ویلي دي چې : په قران کریم کې تحریف دې ته ویل کیږي چې کلمات له خپلو معناګانو څخه په نورو معناګانو تفسیر شي[۲].

یعنې قراني او یا نبوي کلماتو ته له خپل ځایه بدلون ورکول په تغییر نومول کیږي .

د تحریف اصطلاحي معنی

تحریف د عقیدې په اصطلاح کې :

دېته ویل کیږي چې نص په داسې معنی تفسیر شي چې دغه نص پرې هېڅ دلالت نه کوي [۳].

د الله پاک د نومونو او ثابتو صفتونو اړوند دغې ټولو اصطلاحاتو ته الحاد او کجروي ویل کیږي ځکه چې دغه مصطلحات د قران کریم د صریحو نصوصو سره ښکاره تضاد او منافات لري .

---

(۱) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح : ۵۸ .

(۲) تهذیب اللغة : ۵ / ۱۴ . لسان العرب : ۹ / ۴۳.

(۳) الانتقاد الرجیح بشرح الاعتقاد الصحیح : ۸۵ .

د متکلمينو عقيدوي اصطلاحات او د هغې مفهوم

د عقيدې په کتابونو کې عموما او د کلامي او فلسفي خلکو په کتابونو کې خصوصا د عقيدې باب کې ځېنې مجمل کلمات کارول کيږي چې له کبله يې ځينې پوښتنې راولاړيږي چې :

ا - : له دغې کلماتو څخه مقصد څه دی ؟

ب - : ولې مجمل ذکر کيږي دي ؟

ج - : له ذکر څخه يې څه مراد دی ؟

د - : ولې د عقيدې په کتابونو کې کارول کيږي ؟

هـ - :ايا کوم قراني ايت يا صحيح او صريح نبوي حديث يې ملاتړ کوي ؟

و - : له دغې کلماتو څخه د اهل السنت والجماعت موقف څه دی ؟

په راړوانو کرښو به ټولو مذکوره پوښتنو ته په تفصيلي توګه توضيحي او تشريحي ځوابونه ووايو ، ان شاءالله .

ا - : د دغې اصطلاحاتو استعمال د اهل التعطيل پيشه ده ، يا په بل عبارت : دا هغه اصطلاحات دي چې د عقيدې په باب کې يې اهل الکلام استعمالوي .

ب - : ځکه مجمل دي چې د حق او باطل دواړو احتمال لري ، د سمو او ناسمو معناګانو ترمنځ شراکت لري ، يا مجمل ورته ځکه ويل کيږي چې تر څو مُجْمِل تفصيل نه وي ورکړی تر هغه يې مفهوم نه واضح کيږي .

ج - : اهل التعطيل يې په دې موخه استعمالوي ترڅو له عيب څخه د تنزيه په نوم د الله صفتونو نفي ته پرې لار جوړه کړي .

د - : د عقيدې په کتابونو کې يې ځکه ذکر کوي ترڅو له اهل السنت والجماعت څخه خپل شرمونه په دغې مصطلحاتو پټ او پناه کړي .

هـ - : دغه اصطلاحات نه په قران او نه هم په حديثو کې راغلي دي .

و - : له دغې اصطلاحاتو څخه د اهل السنت والجماعت عقيدوي دريځ توقف دی ، دا چې په قران کريم يا نبوي حديث کې يې نفي يا اثبات نه دی راغلی نو نه يې ثابتوي او نه يې نفي کوي .

خو ولې د معنى له نګاه هغوى تفصيل غواړي ، که د اهل التعطيل موخه ترې د الله د صفتونو ترديد او نفي وي ، نه يې مني او که معنى يې ترې داسې وي چې د الله د جلاليت او عظمت ضد نه وه بيا يې قبلوي ، او هلته د مقام مناسب لفظ استعمالوي .
دغه اصطلاحات د شرحې او تفصيل سره ستاسو مخې ته ږدو :
✍ : **جهت** -: دا مجمل لفظ دی او اهل تعطيل يې ډېر استعمالوي ، تفصيل يې په دې توګه دی :
❍ : د (**جهة**) لغوي معنى : په لغت کې يې اطلاق په هر مخامخ شي کېږي ، لارې ته هم ويل کېږي ، او هر شی چې ستا مخې ته راځي ورته په عربۍ کې (**جهت**) ويل کېږي(۱) .
❍ : له استعمال څخه يې موخه دا ده چې د الله د (**علو**) صفت پرې نفي کړي .
❍ : د دې اصطلاح اړوند عقيدوي کره کتني وايي چې د الله په حق کې يې استعمال بدعت دی ، په دې اصطلاح نه کوم قراني ايت او نه هم نبوي کوم صحيح او صريح حديث دلالت کوي ، او نه يې له سلفو صالحينو څخه ثبوت شتون لري .
د تېرې څېړنې څخه جوته شوه چې جهت اطلاق اثباتاً او نفيا په الله پاک دروست نه ،له تفصيل پرته په کې خبرې کول ښه کار نه دی ځکه حق اوباطل دواړه اړخونه لري.
که له جهت څخه هغوى (**اسفل**) اخلي نو له الله څخه منتفي او ممتنع دی ، الله پاک عظيم ذات دی هيڅ شي پرې احاطه نه شي کولی بلکې هغه په هر څه محيط دی .
او که له (جهت) څخه يې موخه دا وه چې الله په هر اړخ کې دی ، د مخلوق سره هم او په هر ځای کې دی نو دا هم د الله په حق کې ممتنع دي .
خو که له (**جهت**) څخه يې موخه د الله د (**علو**) د صفت تعطيل و ، چې الله په هيڅ جهت کې نه دی ، نه په نړۍ کې دی او نه له نړۍ بهر دی ، نه د نړۍ پسې متصل دی او نه ورڅخه منفصل دی ، نه پورته شته او نه ښکته ، نو دا هم د الله په حق کې ممتنع دي ، ځکه دا له الله څخه بيخي انکار دی .
خو که له (**جهت**) څخه يې موخه دا وه چې الله پاک د خپل شان سره لائق بره دی ،

(۱) لسان العرب : (۱۳ / ۵۵۵- ۵٦۰) .

هېڅ شی پرې احاطه نه لري، او نه هم خپل کوم مخلوق ته محتاج دی نو دا صحيح معنی ده او قراني ايتونه او نبوي حديثونه پرې دلالت کوي[۱].

✍ : **حد** - : **حد هم مجمل لفظ دی معطله يې استعمال زيات کوي ، کره کتنه يې ستاسو مخې ته ږدو :**

❍ : **حد په لغت کې ، فاصل ، منع او ددو شيانو ترمنځ حائل ته ويل کيږي[۲].**

❍ : **له استعمال څخه يې د معطلو موخه دا ده چې پر عرش پرې د الله د استواء صفت نفي کړي .**

❍ : **په دې دليل چې که مونږ الله لره استواء ثابته کړو نو الله به محدود شي ، که انسان په خپلې سورلۍ استواء وکړي معلومه ده چې په معين مکان پورې محدود شو ، په دې خاطر چې له مخلوقاتو څخه يې تنزيه وشي نو الله له حد څخه منزه بولي .**

❍ : **اهل السنت يې شبهه داسې جوابوي چې د (حد) کلمه په قران او حديث کې بيخي راغلې نه ده ، او نه د سلفو صالحينو په کلام کې شتون لري ، معلومه شوه چې (حد) د مبتدعينو اصطلاح ده .**

خو ولې د معنی په لحاظ مزيد وايي : که له (حد) څخه ستاسو موخه دا وي چې الله پاک د مخلوق سره د ذات په اعتبار نه دی ، نوبه دې نو په دې معنی کې هېڅ ديني او عقيدوي اشکال نشته سمه دمه د شريعت موافق معنی ده .

خو که موخه مو ورڅخه دا وي چې له استواء څخه په الله د عرش احاطه راځي نو له دې کبله مو ورڅخه استواء نفي کړه نو دا باطله معنی ده او ديني احکام يې ضد دي ، ځکه الله په عرش مستوي دی او هغه له عرش او ټولو مخلوقاتو څخه لوی دی[۳].

---

(۱) شرح العقيدة الطحاوية : (۲۲۱) التحفة المهدية شرح الرسالة التدمرية : (۱۶۶- ۱۷۱)

(۲) معجم مفردات ألفاظ القرآن د راغب اصفهاني ليکنه : (۱۰۸) . المصباح المنير د فيومي ليکنه : (۶۸).

(۳) شرح عقيدة الطحاوية : (۲۱۹) . شرح العقيدة الواسطية د عثيمين ليکنه (۳۷۶ ، ۳۷۹ ، ۳۸۰)

✍ : **اعراض** - : دا هم مجمل لفظ دی او د عقيدې په باب كې يې معطله استعمالوي مثلا هغوی وايي (سُبْحَانَ مَنْ تَنَزَّهَ عَنِ الْاَعْرَاضِ وَ الْاَغْرَاضِ وَ الْاَبْعَاضِ) خو دا چې (اعراض) څخه يې موخه څه ده، پاتې کړه معلومات ستاسو مخې ته ږدو :

ا – **اعراض** په لغت كې د عَرَض جمع ده، او عرض هر هغه شي ته ويل كيږي چې د بل څه پورې لزوم نه لري، يا ثابت شی نه وي، يا عَرَض هغه ته ويل كيږي چې له څه شي جلا كېدای نه شي، لكه خندا، ژړا، خوشحالي او غم، دې ته عوارض ويل كيږي، ځې او راځي په خپل ځای باندې هېڅ ثبوت نه لري [١].

ب - : د متكلمينو په اصطلاح كې عرض دې ته ويل كيږي په شته كېدو كې خپله استقلال نه لري، يا په بل عبارت چې له محل پرته په نورو ځايونو كې يې شتون ناشوني وي [٢].

راغب اصفهاني وايي : عرض دې ته ويل كيږي چې په خپل ځای ثابت نه پاتې كيږي، متكلمينو استعارةً په ټولو هغو ځايونو كې استعمال كړی دی چې له خپل اصل (جوهر) پرته ثابت نه پاتې كيږي بلكې ځي راځي لكه رنګې او د خواږو مزه [٣].

ج - : له دې څخه د متكلمينو موخه څه ده چې الله له اعراضو څخه پاک دی؟

له دې څخه د اهل التعطيل موخه دا ده چې له الله څخه ټول صفتونه نفي كړي.

د - : شبهه يې دا ده چې اعراض په اجسامو كې راځي، او جسم له يو بله سره ورته والی لري، د صفتونو ثبوت دا معنی وركوي چې الله جسم دی، او جسم تمثيل دی، او تمثيل كفر او بې لارې ده نو له دې كبله يې ټول صفات ورڅخه نفي كړي دي.

هـ - : د اهل الكلام په دې شبهه رد : له څو وجوهاتو څخه دا شبهه بې ځايه ده :

١ - : د اعراض كلمه په قران كريم يا سنت كې نفيا او اثباتا ييخي وارده نه ده، په داسې كلماتو كې علماء توقف كوي، نه مونږ اعراض ثابتوو او نه تر انكار كوو.

---

(١) التعريفات د جرجاني : (١٥٣– ١٥٤).

(٢) (المصباح المنير) د فيومي ليكنه : (٢٠٩).

(٣) معجم مفردات الفاظ القرآن د راغب الأصفهاني : (٣٤٢).

د معنی په لحاظ په ورڅخه پوښتو چې ستا موخه له دې کلماتو څخه څه ده ؟ که ستاسو موخه دا وي چې دغه اوصاف د الله په حق کې نقص دی لکه : حزن ، ندامت ، مرض ، خوف ، نو سمه ده ، ځکه دا نقص صفات دی ځکه یې نفي اړینه ده ، نه په دې خاطر چې اعراض دي .

او که موخه مو ورڅخه دا وي چې له الله پاک څخه هغه صفتونه نفي کړئ چې قراني ایتونه او نبوي حدیثونه پرې غږیدلي دي لکه : غضب ، فرح ، رضا او داسې نور په دې دلیل چې دا اعراض دي ، نو دا عقیده مو بې بنسټه ده هېڅ شرعي دلیل ته استناد نه لري ، او نه د دغې صفتونو له اثبات څخه هغه څه لازمیږي چې تاسو یې عقیده لرئ .

۲ - : الهي اوصاف ټول اعراض نه دي ، بلکې ځنې یې اعراض دي لکه : فرح ، غضب او ځنې نور یې اعراض نه دي لکه : لاس ، مخ ، قدم ، ساق ...بلکې د ذات سره لازمي صفتونه دي چې هېڅکله ورڅخه نه جلا کیږي .

۳ - : (اعراض له جسم پرته ناشوني دي) ستاسو دا عقیده باطله ده ، اعراض له جسم پرته هم راتلای شي لکه عربی کې مونږ ووایو (لَيْلٌ طَوِيْلٌ) نو طویل د لیل صفت دی ، او لیل جسم نه دی ، همدا راز : (حَرٌ شَدِيْدٌ ، مَرَضٌ مُؤْلِمٌ ، بَرِدٌ قَارِسٌ) او داسې نور ....

۴ - : ستاسو دا خبره چې اجسام سره یو بل ته ورته والی لري ، دا هم بې بسنټه خبره ده ، اجسام هېڅکله سره خپل منځ کې نه ذاتاً اونه وصفاً مشابهت لري ، که څېر شو له اوبښ څخه مېږی توپیر لري ، په اوزانو کې قیراط له قنطار څخه فرق لري ، په حس کې ځیګ له پوس او کلک له نرم سره فرق لري .

۵ - : د جسم کلمه د متکلمینو بدعت دی ، د مجملو الفاظو په قاعده کې راځي ، که د صفاتو له ثبوت څخه ترې جسم لازمیږي نو مونږ ته ترې څه تلکیف دی ؟؟ که له جسم څخه مو موخه دا وي چې خپله مستقل دی او صفات لري ، نو دا حقه خبره ده ، ځکه مونږ د الله په داسې ذات ایمان لرو چې له تشبیه او تمثیل پرته لائق صفتونه لري ، بیا نو له جسم څخه دا معنی اخستل سمه ده .

خو که موخه دې دا وي چې جسم له غړو ، غوښو ، وینو اوړکونو څخه ترکیب شوی

او يوه برخه يې بلې ته اړتيا لري ، كه يوه برخه يې د بلې اړتياوې پوره نه کړي جسدي نظام په ټپه ودريږي ، نو داسې جسم نه مونږ الله لره ثابتوو او نه مو ثابت کړی دی ، بيا نو له دې عقيدې څخه لازميږي چې الله حادث دی او دا مستحيل دي چې الله دې حادث وي .

✍ : **ابعاض ، اعضاء ، اركان ، جوارح** هم له مجملو كلماتو څخه دي ، سمې او ناسمې دواړه معناګانې لري ، لاندېنۍ څېړنه کې تفصيل ستاسو مخې ته ږدو :

○ **ابعاض** د بعض جمع ده چې د برخې معنی ورکوي[(١)]

○ **اركان** د ركن جمع ده ، او ركن د يوشي هغه پياوړي اړخ ته ويل كيږي چې انسان ترې مطمئن وي .

○ **اجزاء** د جزء جمع ده او د برخې او حصې معنی ورکوي چې شيان ترې تركيب كېدای شي .

○ **جوارح** د جارحة جمع ده ، او هغه سپو او نورو حيواناتو ويل كيږي چې د ښكار لپاره يې تربيه او کارول كيږي ، جارحه خو ورته يا ځكه ويل كيږي چې ټپونه پيدا كوي او يا لاس ته راړوني لري ، د انساني بدن غړو ته جوارح ځكه ويل كيږي چې اعمال پرې كېدای شي او لاس ته راوړني لري، د دې په څېر نور كلمات هم شته لكه ، اعضاء ، ادوات وغيره داسې نور ....

○: د اهل التعطيل موخه يې له استعمال څخه څه ده ؟

موخه يې ورڅخه دا ده چې د الله رب کائنات هغه ذاتي صفتونه چې په قراني ايتونو او نبوي حديثونو غوڅ ثبوت لري لكه لاس ، مخ ، ساق ، قدم ، عين ... نفي کړي[(٢)].

○: دوی ولې له الله څخه صفتونه نفي كوي ؟

دوی له الله څخه مذكور او نور صفتونه په دې خاطر نفي كوي چې مخلوق ابعاض ، اعضاء ، اركان او اجزاء لري ، دوی وايي كه مونږ الله لره دغه ذاتي صفتونه ثابت كړل

---

(١) معجم مفردات ألفاظ القرآن : (٥٠ ، ٨٨ ، ٩٠ ، ٢٠٨) . التعريفات : (٧٨ ، ١١٧) د جرجاني ليكنه .

(٢) شرح العقيدة الطحاوية : (٢١٩) .

نو د مخلوق سره به ترې تشبیه راشي ، نو تمثیل او تجسیم به لازمي شي ، چونکه الله د مخلوق په څېر نه دی نو صفتونه یې هم نه شو منلی ، په دې خاطر چې خلک یې بطلان ونه پېژني د دغې کلماتو او اصطلاحاتو نوښت یې وکړ .

❍: اهل السنت والجماعت یې شبهه داسې جوابوي چې که څه هم دغه صفتونه مخلوق ته تش په نوم کې ورته والی لري خو مونږ یې د مخلوق سره په تشبیه او تمثیل هېڅ عقیده نه لرو ، د صفتونو د کیفیت عقیده د ذات په کیفیت پورې تړلې ده ، دا چې د ذات کیفیت مونږ نه پېژنو د صفتونو کیفیت یې هم مونږ نه پېژنو ، چونکه الله د ځان لپاره ثابت کړي دي او د کیفیت اړوند یې هېڅ نه دي ویلي ، مونږ ورلره صفتونه ثابتوو او د کیفیت اړوند یې هېڅ نه وایو بلکې غلي پاتي کیږو [(١)].

✍ : **اغراض** : دا هم متکلمینو راوړې کلمه ده چې ځینې تفصیل یې تاسو ته وړاندې کوو :

❍: اغراض د غرض جمع ده ، او غرض د موخې او هدف معنی ورکوي ،

په لغت کې غرض اړتیا ، موخه او مقصد ته ویل کیږي [(٢)].

❍: د متکلمینو په اصطلاح کې د غرض معنی : غرض دې ته ویل کیږي چې له کبله یې د فاعل څخه د فعل صدور کیږي [(٣)].

جلا الدوائي وایي : د یوکار په کولو باعث ته غرض ویل کیږي چې د کولو لومړی محرِّک وي [(٤)].

په څرګند ډول بریښي چې د غرض د کلمې مفهوم له لغوي او اصطلاحي معنی څخه یو دی چې فاعل یې د کار په کولو باعث کړی دی [(٥)].

---

(١) الصفات الإلهية : (٢٠٨- ٢٠٩) .

(٢) لسان العرب : (٧ / ١٩٦).

(٣) شرح مطالع الأنظار على طوالع الأنوار، د شمس الدين بن محمود الأصفهاني ليكنه : (٩١٧)

(٤) شرح العقائد العفوية للجلال الدوائي : (٢ / ٢٠٤).

(٥) الحكمة والتعليل في أفعال الله : (٢٦ – ٤٧) .

○: له دې كلمې څخه د اهل الكلام موخه څه ده ؟ له دې كلمې څخه يې موخه دا ده چې د الله پاک ټول افعال او شريعت له حكمت څخه تش وبولي ، په دې شبهه چې الله څه هم كوي د خپل مشيئت له مخې يې كوي ، كه وغواړي له خپل مشيئت له مخې شيان تحريموی او يا يې تحليلوي ، هغوی زياتوي :

كه ووايو چې الله ټول كارونه د خپل حكمت له مخې كوي په دوو ناروا كې به واقع شوو :

لومړی : كه الله د كوم غرض په خاطر يو كار كوي نو غرض ته به محتاج وي نو او غرض پرې باعث شو ځكه يې وكړ تر څو ګټه ورته ورسيږي ، او حالانكه الله پاک بې نيازه دی هېڅ چا ته هېڅ ډول احتياج نه لري ، نتيجه دا راووته چې الله پاک د نړۍ تدبير او دمخلوقاتو كړدې چارې بې غرضه او بې حكمته بشپړوي .

دوهم : كه د احكامو لپاره حكمتونه او علت ثابت كړو ، نو مجبوره يو چې د حكمت په تقاضا په الله څه شيان واجب كړو ، ځكه حكمتونه له علت سره څرخيږي ، خو ولې اهل السنت يې والجماعت يې شبهات په دې ردوي چې :

① د غرض يا اغراض كلمه نه په قراني ايت اونه په نبوي حديث او نه هم د سلفو صالحينو په اقوالو كې شتون لري ، كه څه هم مذكوره كلمه سره نقض لري خو په نفی سره يې د الله حكمت انتفاء راځي ، بايد په تفصيل ويل شي چې ښه خو دا وه چې تعبير مو ترې په حكمت ، رحمت او ارادې سره كړی و په دې خاطر چې نصوص په كې شتون لري .

② د زيان لرې كولو او مصلحت تر لاسه كولوپه خاطر الله مخلوق نه دی شته كړی ، هغه پيدا كول ځكه كوي چې تخليق يې صفت دی ، بلكې هغه چې څه كوي د مخلوق د مصلحت لپاره يې كوي د ځان لپاره يې نه كوي . په دې ډېر قراني ايتونه اونبو حديثونه دلالت كوي لكه ﴿ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّهَ شَيْئًا﴾[١] يا ﴿ اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ اللّهَ غَنِيٌّ

---

(١) سورت ال عمران : (١٧٦) .

عَنكُمْ[١]) يا په حديث قدسي کې راځي چې (يا عبادي انكم لن تبلغوا نفعي فتنفعوني فتنفعوني ولن تبلغوا ضري فتضروني)

③ که د الله د حکمتونو سره سم کله څه شي شتون ولري سمه او صحيح عقيده ده ، که څه هم معتزله يې مخالف دي ، هېڅ داسې څه نه شته چې په الله د يو کار کول واجب کړي، الله پاک فرمايي (كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ [٢]) او وايي (وَكَانَ حَقّاً عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ [٣]) .

د صلاح او اصلح مقياس بشري عقولو ته نه دی راجع بلکې د الله حکمت ته راجع دی ، لکه باران بندېدل ، که څه يې هم خلک اصلح نه بولي خو ولې هغه دفسادونو او ورانکارۍ په بدل کې الله دوی ته سزا ورکوي نواصلح همدا ده ، يا لکه کفارو ته استدراج ورکول ، او داسې نور هغه اړخونه چې خلک يې ښه بولي خو ولې بد وي يا يې بد بولي خو ولې ښه وي .

✍ : تسلسل : دا اصطلاح هم متکلمين استعمالوي او مجمله اصطلاح ده ، په دې خاطر چې مفهوم او مدلول او د خطا اوصواب وجوهات يې معلوم شي تاسو سره لاندې تفصيل شريکوو

❍ د تسلسل تعريف : جرجاني وايي : په داسې ډول کارونه ترتيبول چې پای نه لري.

❍ دې ته ولې تسلسل ويل کيږي ؟ تسلسل له سلسلې څخه اخستل شوې کلمه ده ، سلسله زنځير ته ويل کيږي معنی دا ده چې څوک د زنځير پسې څومره کړۍ هم تري تړل کيږي پای نه لري .

❍ له دې کلمې څخه د اهل کلام موخه څه ده ؟ چونکه متکلمين سره خپل منځ کې بېلابېل دي نو موخې يې هم بدلې دي ، د ځينو موخه يې دا ده چې د الله قديمي صفات

---

(١) سورت زمر : (٧) .

(٢) سورت انعام : (٥٤) .

(٣) سورت روم : (٤٧) .

نفي کړي ، د ځينو موخه يې د الله پاک د افعالو نفي ده او ځينې نور يې په دې کلمې سره د جنت او دوزخ له ابديت څخه منکر دي.

○ ايا دا کلمه په قران يا نبوي سنت کې شتون لري ؟ يا چرته يې له سلف صالحينو څخه ثبوت شته ؟ جواب يې يوائې په (نا) کېدای شي او بس .

○ د دې کلمې اړند د سلفو دريځ څه دی ؟سلفو صالحين او د دين امامان لکه څنګه چې د نورو مجملو کلماتو اړوند خپل دريځ څرګند کړی و ، دا ډول يې دلته هم همغه دريځ دی ، هغوی په دې لفظ کې توقف کوي ، نه يې ثابتوي اونه يې د نفي قايل دي ، که څه هم کلمه (تسلسل) د متکلمينو بدعت دی خو د حق او باطل ، د صواب او خطا احتمال لري نو خاموش پاتې دي .

خو ولې د معنی په لحاظ هغوی تفصيل کوي ، که د متکلمينو موخه ترې حق و دوی يې ورڅخه قبلوي او که موخه يې ترې باطل وو ترې نه يې قبلوي .

خو لنډه خلاصه يې دا ده چې : که د اهل الکلام موخه له تسلسل څخه دا وي چې ازلاً او ابداً الله پاک د کمال او جلال په صفتونو موصوف و ، دا حقه معنی ده او صحيح عقيده ده ، او که موخه يې ورڅخه دا وه چې له الله پاک د لومړي ځل لپاره صفتونه نه لري ، بيا يې د کمال کارونه وکړل او د کمال په صفتونو موصوف شو ، نو دا باطله معنی ده ، نه اسلامي نصوصو ته او نه هم عقل ته استناد لري[١].

---

(١) د تسلسل اړوند تفصيلي څېړنه په شرح العقيدة الطحاوية : (١٣٠- ١٣٥) کې ، او په (توضيح المقاصد وتصحيح القواعد شرح النونية ، د شيخ أحمد بن عيسى ليکنه : (٣٧٠/١) کې کتلی شئ .

د الله پاک د صفتونو انواع او ډولونه

د الله پاک صفتونه د اهل السنة والجماعة د عقیدې په رڼا کې د دریو تقسیمونو لاندې شپږ ډولونه لري :

○ **لومړی تقسیم** :

د وجود او عدم په اعتبار
د الله پاک د صفتونو ډولونه

لومړی ډول

● **ثبوتیه صفتونه** :

ثبوتیه ټولو هغې صفتونو ته ویلی شي چې د کمال مطلق سره الله پاک خپل ځان لپاره ثابت کړي وي چې د دغې سره ورپکې د کړدو خوګانو او عیبونو نه د الله پاک تنزیه شوي وي، لکه : حیاة ، علم ، قدرت ، سمع ، بصر ، علو ، ربوبیت ، الوهیت ، او داسې نور....

دوهم ډول :

● **سلبیه صفتونه** :

سلبیه ټولو هغې صفتونو ته ویل کېږي چې الله پاک له خپل ځان څخه پخپل کتاب کې او یا یې د خپل رسول کریم ﷺ په ژبه نفي کړي وي .

○ دوهم تقسیم :

د الله پاک د مشیئت او عدم مشئت
اړوند صفتونه درې ډوله دي

● لومړی ډول :

محض ذاتي صفتونه :

محض ذاتي هغه صفتونو ته ویل کېږي چې د الله پاک څخه ازلا او ابدا نه جدا کېږي او نه د الله پاک د مشیئت او فعل لاندې وي ، لکه : حیاة ، علم ، قدرت ، حکمت ،

عظمت ، وجه ، يدين ،او ...

● دوهم ډول :

محض فعلي صفتونه :

محض فعلي صفتونه هغې صفتونو ته ويل کېږي چې د الله پاک د مشيئت اړوند وي ، که د الله پاک خوښه شي نو کوي يې او که يې خوښه شي نه يې کوي ، لکه : په عرش باندې د هغه استواء ، د شپې په دريمه حصه کې د دنيا اسمان ته د هغه راښکته کېدل ، د قيامت په ورځ د هغه راتګ ، غصه ، رضا ، خوشحالېدل ، خندل او...

معتزله وايي : فعلي صفتونه هغې ته ويل کېږي چې اثبات او نفي ورپکې جريان ولري خوکه جريان ونه لري نو په ذاتي نومول کېږي .

اشاعره وايي : هغه صفت چې د نفي څخه يې نقيض لازمېږي له ذاتي صفتونو څخه شمېرل کېږي او که له نفي څخه يې نقيض هېڅ وجود ونلري نو په فعلي صفت نومول کېږي .

ماتريديه وايي : ټول هغه صفتونه چې په ضد يې الله پاک نه نومول کېږي ، هغې ته ذاتي صفتونه ويل کېږي ، لکه ، قدرت ، علم .

او که په ضد يې مخلوق توصيف کېداى شو هغې ته فعلي صفتونه ويل کېږي ، لکه ترزيق ، تخليق او نور هغه صفتونه چې د تکوين صفت ته راجع کېږي [١].

● دريم ډول : هغه صفتونه چې په يو اعتبار ذاتي وي او په بل اعتبار فعلي وي لکه د الله پاک کلام ، ځکه چې کلام د نوعيت او اصل په اعتبار ذاتي صفت دى خو ولې د کلام د احادو او افرادو په اعتبار فعلي صفت شمېرل کېږي په دې معنى چې کلام د

---

(١) تكوين له عدم څخه وجود ته راتلو ته ويل كيږي ، ماتريديان ټول فعلي صفتونه د تكوين له متعلقاتو څخه شميري او د حقيقي صفت په توګه يي قايل نه دي په دې دليل چي يا خو به ترې تعدد د قدماؤ ما بين ته راشي او يا به هم د الله پاك د ذات پورې د حوادثو قيام لازم شي .

الله پاک د مشیئت لاندې دی که یې خوښه شي خبرې کوي او که یې خوښه شي خبرې نه کوي.
هیره دې نه وي چې فعلي صفتونو ته اختیاري صفتونه او اختیاري افعال هم ویل کېږي [1].
○ دریم تقسیم :

د اثبات په اعتبار د الله پاک صفتونه په دوه ډوله دي

• لومړی ډول : **خبري سمعي او عقلي صفتونه** :
دا ډول ټول هغه صفتونه دي چې په ثبوت کې یې شرعي ، عقلي او فطري دلیلونه شتون لري ، لکه حیاة ، قدرت ، علو ، علم ، سمع ، بصر ، ربوبیت ، الوهیت او ....
• دوهم ډول : **خبریه او سمعیة صفتونه** :
دې ډول ته شرعیة او نقلیة صفتونه هم ویل کېږي ، دا ډول هغه صفتونه دي چې د ثبوت په هکله یې خبر او سماع د الله پاک له اړخه او یا هم د هغه د رسول کریم ﷺ څخه شوي وي چې سلیم فطرت او دروست عقل یې د نفې پر ځای د تایید کوي ، لکه د الله پاک قدم ، ساق ، اصابع ، مجیئت ، استواء او..

---

(١) شرح عقیدة الطحاویة : (١٢٨) .

د الله پاک د
صفتونو متعلق
اصول او قواعد

د الله پاک د نومونو او صفتونو د ثبوت لپاره اهل السنة والجماعة داسې اصول ، قواعد او ضوابط ايښي دي چې هم ورپکې له مخلوق څخه د الله پاک تنزيه شوې ده او هم هغه صفتونه چې الله پاک خپل ځان لپاره ثابت کړيدي بغير له تشبيه سم دم اعتراف دی .

❶ لومړی اصل

د کمالي صفتونو د ثبوت سره الله پاک له ګردو عيبونو او نقصانونو څخه په پاکوالي عقيده لرل چې د تعطيل ، تشبيه ، تکييف او تمثيل په رنګ نه وي رنګې شوې .

❷ دوهم اصل

د الله پاک د صفتونو د ثبوت په مهال تفصيل او ورڅخه د نفي په مهال په اجمال عقيده ساتل .

له تکييف او تمثيل او تعطيل پرته الله پاک له ټول هغه صفتونه ثابتول چې هغه خپل ځان لپاره ثابت کړې وي اويا ورله د هغه رسول کريم ﷺ ثابت کړي وي ، ځکه چې رسول الله ﷺ له تمام مخلوق څخه د الله پاک په ذات باندې ډېر ښه پوهيږي .

او په نفي کې اجمال کول چې الله پاک له هر ډول عيب ، نقص او خو نه پاک او لرې دی .

د ايت الکرسي او د سورت اخلاص او د قرانکريم د نورو ايتونو د مفصل اثبات په څېر مونږ هم په پوره اثبات قايل يو .

او د (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) د ايت په څېر په نفي کې د اجمال قايل يو .

علامة امام ابن القيمQوايي :

له هرډول نقص او عيب څخه د الله پاک تنزيه واجبه ده ، که دغه عيب د الله پاک د ذات پورې متصل وي لکه : مرګ ، کمزورتيا ، خوب ، پرکالي ، اکراه ، سفاهت ، ظلم ، او.....

او که يې د ذات پورې متصل نه وي لکه:شريک ،ولد،والد ... [١]

❸ دريم اصل

له عيب او نقص پرته د الله پاک په کمالي صفتونو د ثبوت کلک اقرار کول چې په قرانکريم او يا هم په نبوي حديثونو کې يې په ښکاره ډول ثبوت راغلی وي.

د فلسفي او کلامي اصطلاحاتو په اړوند بايد له تفصيل څخه کار واخستل شي ، تر ټولو لومړی به د دغي متفلسف انسان نه دا پوښتلی شي چې له دغې کلماتو نه ستا موخه څه ده ؟ لکه : الله پاک نه فوق کې دی نه تحت کې ، نه ښی طرف ته دی نه کيڼ طرف ته او... .

که د قايل له دغې نظريې څخه مطلب دا و چې په الله باندې هېڅ مخلوق احاطه نه ده کړې او نه ورپکې د مخلوق څه شی شته ، نو دا صحيح نفي ده چې ټول قراني او نبوي نصوص يې تثبيتوياو که له دغې کلماتو څخه يې د الله پاک علو، استواء على العرش مطلب و ، نو دا باطله نفي ده ، هېڅ کله يې حق طرفداري نه کوي . [٢]

❹ څلورم اصل

په نفي کې به د کمال د ضد ثبوت وي ، ځکه بغير د کمال د ثبوت نه نفي ته بي ادبي ويل کېږي .

امام ابو العز الحنفي رحمه الله فرمايي : هر هغه نفي چې په قرانکريم او يا په نبوي حديثونو کې د الله پاک په صفتونو کې راشي ، نو موخه يې د ضد د کمال ثبوت دی لکه الله پاک فرمايي : ﴿ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَداً ﴾ [٣]

ژباړه : او ستا رب په هېڅ چا باندې هېڅ ظلم نه کوي .

---

(١) شرح القصيد النونية د دکتور خليل هراس ليکنه : (٢/ ٥١-٥٩)

(٢) شرح العقيدة ا لطحاوية : (٢٣٨- ٢٤٣)

(٣) سورت کهف : (٤٩) .

په دې ايت کې د الله پاک کمال عدل ته اشاره ده .

او فرمايي : ﴿لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ﴾ [١]

ژباړه : له الله پاک نه په اسمانونو او ځمکو کې هېڅ شي نه پټيږي .

په دې ايت کې د الله پاک کمال علم ته اشاره ده .

او داسې نور ايتونه .

او په عربۍ کې د نثر او شعر په ژبه ډېر داسې شواهد شته چې د ضد په عدم ثبوت نفي پکې د شان شوکت قدحه او ذم دی .

د دې خبرې د مزيد تاييد لپاره کولای شو چې دا شعر يې نمونه ذکر کړو :

قُبَيِّلَةٌ لاَ يَغْدِرُوْنَ بِذِمَّةٍ ** وَلاَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ حَبَّةَ خَرْدَلِ

ژباړه : دغه قبيله کۍ دخپلې کړې ژمنې اړوند هېڅ غدر خيانت نه کوي او نه د وړې دانې په اندازه په چا ظلم زياتې کوي .

دلته د خيانت انتفاء دانه ده چې ګني هغوی په وفاء کې شان شوکت لري او نه له ظلم کولو دا مراد دې چې ګني هغوی د عدل او انصاف څښتنان دي ، نا بلکې دلته د هغوی کسر شان او کمزورۍ ته اشاره ده ، چې له ډېرې ويرې نه شي کولای چې يا خو خيانت وکړي او يا هم په چا ظلم زياتی وکړي .

---

(١) سورت سبا : (٣) .

د الله پاک د اسمونو متعلق قواعد او ضوابط

① لومړۍ قاعده

د الله پاک ټول نومونه په غايت حسن كې دي ، په دې معنى چې د الله پاک ټول نومونه داسې صفتونو ته شامل دي چې هېڅ نقص او عيب ورڅخه نه لازمېږي ، نه احتمالا او نه تقديرا .

② دوهمه قاعده

د الله پاک نومونه د وصف د ثبوت سره درې شيانو ته شاملېږي :

١ - الله پاک لره دغه اسم ثابتول .

٢ - الله پاک لره هغه صفت ثابتول چې د غه اسم ورته شامل وي.

٣ - د دغې صفت حكم او مقتضى ثابتول .

لكه د مثال په توګه (سَمِعْ) ، سميع د الله پاک اسم دی چې الله پاک له د (سَمِعْ) صفت ثابتوي ، د دغې وصفت حكم او مقتضى هم دا ده چې الله پاک هر شی ، هره جرګه مركه ، هره پټه او ښكاره خبره اوري.

③ دريمه قاعده

د الله پاک نومونه د الله پاک په ذات او صفتونو باندې په مطابقت ، شمول ، او التزام دلالت كوي .

د مثال په توګه (خَالِقٌ) د الله پاک په ذات باندې په مطابقت دلالت كوي د خلق په صفت باندې يې دلالت تضمني دی او په علم او قدرت يې دلالت التزامي دی .

④ څلورمه قاعده

د الله پاک ټول نومونه توقيفي دي ، عقل ته وريكې هېڅ مجال نه دی پاتې چې څنګه يې ثبوت په قراني ايتونو او نبوي حديثونو كې راغلى وي همغسې ورباندې ايمان لرل واجب دي ، د عقل د غوښتنې سره سم وريكې كمبوت او زيادت بطلان بلل كېږي .

په دې معنى چې د الله پاک نومونه چې څنګه يې ثبوت په قرانکريم کې راغلى وي، همغسې به وربانديې د زره نه سم دم اقرار کېداى شي ، د عقل په ترازو به نه تلل کېږي چې ايا دغه اسم الله سره مناسب دى او که نه ؟

⑤ **پنځمه قاعده**

د الله پاک نومونه معلوم عدد نه لري .

کوم حديث چې د الله پاک د نهه نوي نومونو په هکله راغلى دى ، د هغه معنى دا ده چې الله پاک دغې انسان ته چې د الله پاک په نومونو تلفظ وکړي او ياد يې کړي جنت به يې داخل کړي ، وروستنۍ جمله د مخکنۍ جملې نه مستقله نه بلکې د هغې لپاره تتمه ده ، ځکه چې نبي ﷺ فرمايي : (**اَسْأَلُکَ بِکُلِّ اسْمٍ هُوَ لَکَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَکَ، اَوْ عَلَّمْتَهُ اَحدًا مِنْ خَلْقِکَ، اَوْ اَنْزَلْتَهُ فِي کِتَابِکَ، اَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَکَ**) (۱)

اوکوم نومونه چې الله پاک وربانديې احاطه کړې ده ، نه خو يې څوک شمارلى شي ، او نه پرې احاطه کولاى شي .

⑥ **شپږمه قاعده**

د الله پاک په نومونو کې الحاد کول د اسم د مقتضى څخه مېلان کول دي ، دغه مېلان او الحاد په څلور ډوله دى :

☜ : **د الحاد لومړى ډول** :

د الله پاک د نومونو يا د نومونو له دلالتونو څخه کلک انکار کول ، لکه اهل التعطيل په عمومې توګه او جهميه په ځانګړې توګه چې کوم ناوړه چلند د الله پاک د نومونو سره کوي چې له اصل څخه يې په نفي قايل دي .

---

(۱) مسند احمد بن حنبل حديث نمبر : (۳۷۱۲) .

☜ : **د الحاد دوهم ډول** :

چې د الله پاک نومونه د مخلوقاتو د نومونو په څېر وګرځوي ، لکه اهل التشبیه چې کوم ناوړه چلند د الله پاک په نومونو کې کوي .

☜ : **د الحاد دریم ډول** :

الله پاک په داسې نوم نومول چې الله پاک پرې خپله خپل ځان نه وي نومولی ، لکه نصرانیان چې ورته (اب) وایې، یا لکه فلاسفه چې ورته (علة فاعله) وایې او وړاندې مو وویل چې د الله پاک نومونه توقیفي دي ، د قراني او نبوي دلیل پرته به هېڅ څوک هم الله پاک په بل نوم نه نوموي .

☜ : **د الحاد څلورم ډول** :

د الله پاک له نومونو څخه د بتانو لپاره نومونه اشتقاق کول لکه کوم چلند چې مشرکانو کړی و چې د (عزی) نه یې (عزیز) له (منان) یې (منات) او... اشتقاق کړي وو .

ټول هغه انواع چې په الحاد نومول کېږي او د الله پاک په نومونو کې تري تغییر او تبدیل لازمېږي ، د قراني ایتونو او نبوي حدیثونو له مخې په ښکاره دلالت حرام او ناروا دي .

د شرعي دلیلونو له مخې ځیني الحاد کفر او ځیني یې شرک او... بلل کېږي

د الله پاک د صفتونو هکله قواعد او ضوابط

❶ لومړۍ قاعده

د الله پاک صفتونه ټول د کمال صفتونه دي لکه : حياة ، قدرت ، سمع ، بصر ، رحمت ، عزت ، حکمت ، علو، عظمت ، او...، هېڅ راز عيب او نقص پکې شتون نه لري .
چې کله هم په صفت کې نقص او عيب وي ، هېڅکله يې ثبوت د الله پاک په حق کې جواز نه لري ، لکه : جهل ، نسيان ، عجز ، ړوندوالی ، کوڼوالی او.. .

❷ دوهمه قاعده

د الله پاک له اسماوو څخه د صفتونو باب ډېر زيات وسيع دی ، په دې معنی چې هر اسم صفت ته متضمن وي چې د صفت اشتقاق ورڅخه کېدای شي او صفتونه يوائې د الله پاک د افعالو پورې تعلق لري ، د الله پاک افعال داسې انتهاء نه لري لکه څنګه چې يې اقوال انتهاء نه لري .

د مثال په توګه : الله پاک فرمايي :﴿ اِنَّ بَطۡشَ رَبِّکَ لَشَدِيدٌ ﴾[1]
د ايت په رڼا کې مونږ الله پاک لره د بطش صفت ثابتوو ، خو د باطش اسم ورله نه ثابتوو .

❸ دريمه قاعده

د الله پاک صفتونه په دوه تقسيمه دي :
ثبوتيه ، سلبيه .
○ ثبوتيه هغه صفتونو ته ويل کېږي چې الله پاک خپل ځان لپاره په قرانکريم کې او يا ورله د هغه رسول کريم ﷺ په صحيحو او صريحو حديثونو کې ثابت کړي وي .
ټول د کمال صفتونه دي چې يو يې هم د نقص او عيب صفت نه دی .
○ سلبيه صفتونه هغې ته ويل کېږي چې الله پاک له خپل ځان نه په قرانکريم کې او يا ورڅخه د هغه رسول کريمﷺ په صحيحو او صريحو حديثونو کې نفي کړېوي .

---

(١) سورت بروج :١٢ .

لکه : **مرګ، خوب، جهل، نسيان او ....**

❹ څلورمه قاعده

ټول ثبوتيه صفتونه د مدح اوکمال صفتونه دي ، څومره چې د صفتونو دلالت اضافه کېږي هومره د موصوف کمال زياتيږي .

سلبيه صفتونه زياتره په دريو حالتونو کې ذکر کېږي :

☜ : **د سلبيه صفت لومړی حالت** : **د الله پاک په دې قول کې د عموم کمال بيان چې الله پاک د نقص صفتونه نه لري** : ﴿**لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ**﴾ [١]

او په دې قول کې چې ﴿**وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُواً اَحَدٌ**﴾ [٢]

☜ : **د سلبيه صفت دوهم حالت** : **د هغې دعواګانو نفي کول چې مشرکانو په الله پاک باندې دروغ تړلي دي ، الله پاک فرمايي** : ﴿**اَن دَعَواْ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَداً * وَمَا يَنبَغِي لِلرَّحْمَٰنِ اَن يَتَّخِذَ وَلَداً**﴾ [٣]

☜ : **د سلبيه صفت دريم حالت** : **د معلوم شي له وجې د الله پاک د کمال په اساس د نقص او عيب وهم منع کول .**

لکه الله پاک فرمايي : ﴿**وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ**﴾ [٤]

❺ پنځمه قاعده

ثبوتيه صفتونه په دوه ډوله دي :

ذاتيه صفتونه او فعليه صفتونه .

---

(١) سورت شورى : (١١).

(٢) سورت اخلاص : (٥) .

(٣) سورت مريم : (٩١ – ٩٢).

(٤) سورت ق : (٣٨) .

○ **ذاتيه صفتونه** دېته ويل کېږي چې الله پاک ورباندې همېشه لپاره متصف وي ، لکه علم ، قدرت ، سمع ، بصر ، عزت ، حکمت ، علو ، عظمت .

هېره دې نه وي چې ټول خبري صفتونه په دې نوعه کې شامليږي ، لکه : وجه ، يدين ، سترګې ، او داسې نور .

○ **فعلي صفتونه** هغې ته ويلای شي چې د الله پاک د مشيئت اړوند وي ،که يې وغواړي کوي يې او که يې وغواړي نه يې کوي ، لکه : استواء علىٰ العرش ، د دنيا اسمان ته نزول او داسې نور... .

❻ شپږمه قاعده

د الله پاک د صفتونو د ثبوت په مهال له دوو شيانو څخه ځان ژغورنه لازم ده :

☜ : تمثيل .

☜ : تکيف .

○ تمثيل د الله پاک ثابت شده صفتونو باندې د مخلوق د صفتونو په شان عقيدې ساتلو ته ويلای شي په دې معنی چې د الله پاک صفتونه د مخلوق د صفتونو په څير وګڼي دا عقيده د کفر عقيده ده .

دومره ده چې تمثيل او تشبيه منځنی توپير عموم او خصوص لري ، په دې معنی چې هر تمثيل تشبيه ده خو هره تشبيه تمثيل نه ده .

له همدغې کبله الله پاک په قران کريم له خپل ځان مماثل نفي کړی دی چې ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (١)

○ تکييف د الله پاک د صفتونو څرنګوالي بيانولو ته ويل کېږي.

❼ اوومه قاعده :

د الله پاک ټول صفتونه توقيفي دي ، عقل لپاره وريکې هېڅ راز دخل او مجال نشته ،

---

(١) سورت شورى : (١١) .

معنى دا ده چې د الله پاک صفتونه به څوک په عقل نه ثابتوي چې دا صفت ځکه ثابتوم چې زما عقل يې مني او دا ځکه نه ثابته وم چې زما عقل يې نه مني، نا بلکې د الله د صفتونو د ثبوت معيار قراني ايتونه او نبوي حديثونه دي .

الله پاک لره به هغه صفتونه ثابتيداي شي چې الله پاک يې خپله ځان لپاره په قرانکريم کې ثابت کړيوي، او يا ورله د هغه پيغمبر محمد ﷺ ثابت کړي وي .

هر هغه صفت چې قرانکريم د الله پاک په حق کې د ثابت کړی وي ، درې وجهې لري :

☜ : په ثابت شوي صفت تصريح کول، لکه : عزت، قوت، بطش، وجه، يدين ..

☜ : له ثابت شوي صفت نه الله پاک لره اسم ثابتول لکه : مغفرت نه الله پاک لره د غفور اسم ثابتول .

☜ : د ثابت شوي صفت په فعل يا هغه څه چې دغه صفت وربانديې دلالت کوي تصريح کول، لکه : په

﴿ الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ﴾[1] کې د استواء صفت .

يا په ﴿ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا ﴾[2] کې د نزول صفت .

په ﴿ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴾[3] کې د انتقام صفت .

---

(١) سورت طه : (٥).

(٢) صحيح البخاري حديث نمبر : (١١٤٥) .

(٣) سورت سجده : (٢٢).

توحيدالاسماء والصفات
د عقل او نقل په اعتبار سره

الْحَمدُ لله رَبّ الْعَلَمِيْنَ، وَ الصَّلَاةُ وَ ا لسّلَامُ عَلَى نَبِيّنا وَ سَيّدنَا مُحُمّد - صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ – وَعَلَى الِهِ وَاَصْحَابِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِاحْسَانٍ اِلَى يَوْمِ الْدّيْنِ، وَبَعْدُ :

مونږ تاسو ته د سلفو صالحينو د عقيدې تشريح او توضيح غواړو ، غواړو چې د توحيد الاسماء والصفات اړوند لاره پسې مزيده نوره هم پرقينده او ښه وځليږي .

لومړی : تاسو بايد په دې وپوهيږئ چې د توحيدالاسماء والصفات په موضوع کې نښوتل، دا موضوع ډېره څېړل ، په دې موضوع کې ژور نظرکول او په هکله يې ډېرې پوښتنې کول سلفو صالحينو له هغې بدعاتو څخه شميرلي دي چې پايلې يې ډېرې ستونزمنې دي .

تاسو په دې ښه وپوهيږئ چې د هغې ايتونو څېړنه چې په قران کريم کې د الله پاک د اسماؤ او صفتونو په اړه غربېدلي دي، قران کريم پرې داسې دلالت کوی چې دغه ايتونه په درې بنسټونو ولاړ او مرکّز دي .

که هر چا دغه دريو شيانو ته غاړه کېښوده ، په دروسته معنی يې د حق فرمانبرداري وکړه او د هغې سالمې عقيدې څښتن جوړ شو چې په کومه عقيده نبی کريم ﷺ او د هغه ملګري او نور سلف صالحين وو .

او که چا له دغې درې بنسټونو څخه يو اساس هم پرېښود او غاړه يې ورته په سمه معنی کې نه ښوده، نو بې لارې او په ناسمه روان دی .

په دغې درېواړو اساسونو باندې قران کريم ښکاره دلالت کوي .

لومړی اساس

له ګردو مخلوقاتو سره له تشبيه او تمثيل څخه الله پاک منزّه او پاک کړئ، هغه له هېڅ شی سره مه مشابه کوئ، د الله پاک ثابت صفتونه د مخلوق دصفتونو په څېر مه

کېږئ، په دی اصل باندې د الله پاک دا قول دليل دی ﴿ لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ﴾ [١]

ژباړه : د الله پاک په شان هېڅ شی نشته دی او هغه اورېدونکی او ليدونکی دی .

او الله پاک فرمايي : ﴿ وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ﴾ [٢]

ژباړه : او د الله پاک سره هېڅ څوک مساوي او همنامی نشته .

او الله پاک فرمايي : ﴿ فَلَا تَضۡرِبُواْ لِلَّهِ ٱلۡأَمۡثَالَ ﴾ [٣]

ژباړه : تاسو الله پاک لره د مشابهت مثالونه مه بيانوئ .

دوهم اساس

په ټولو هغه څه باندې بې له شک او شبهې ايمان لرل چې الله پاک خپل ځان لپاره خپله ثابت کړي دي، ځکه چې د الله رب العلمين په ذات باندې د الله پاک نه بل هېڅ څوک ښه نه پوهېږي، الله پاک فرمايي : ﴿ ءَأَنتُمۡ أَعۡلَمُ أَمِ ٱللَّهُ ﴾ [٤]

ژباړه : ايا تاسو ډېر ښه پوهه ياست که الله پاک ؟

او د الله پاک په هغې صفتونو کلک ايمان لرل چې ورله نبي ﷺ په صحيحو او صريحو حديثونو کې ثابت کړي وي، ځکه چې د الله پاک په ذات باندې له هغه څخه وروسته د هغه خوږ پيغمبر محمد ﷺ ډېر ښه پوهېږي، الله پاک د نبي ﷺ په حق کې فرمايي : ﴿ وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلۡهَوَىٰٓ * إِنۡ هُوَ إِلَّا وَحۡيٞ يُوحَىٰ ﴾ [٥]

ژباړه : او دغه پيغمبر له خپل ځان نه خبرې نه کوي، نه ده دغه مګر وحي ده چې ورته

---

(١) سورت شورى : (١١) .

(٢) سورت اخلاص : (٤) .

(٣) سورت نحل : (٧٤) .

(٤) سورت بقره : (١٤٠) .

(٥) سورت نجم : (٣ – ٤) .

کېدای شي .

په هر مکلف لازم دي چې د الله پاک په هغې صفتونو ايمان ولري چې الله پاک د خپل ځان لپاره ثابت کړي دي او يا ورله د هغه رسول ﷺ په صحيحو او صريحو حديثونو کې ثابت کړي وي او د ثبوت سره سره به الله پاک د کړد مخلوق له مشابهت څخه پاک او منزّه بولي .

او که څوک له دې دوو اصلونو څخه يو اصل هم اخلال کړي ،نو د بې لارۍ او ګمراهۍ په کندو کې پرېوت ، ځکه هغه انسان چې د لويو اسمانونو او ځمکو د رب په وړاندې د افراط او زياتي لمنه ټينګه ونيسي او بيا د الله پاک په ذات باندې د دې جرات وکړي او ټول صفتونه چې هغه د ځان لپاره خپله ثابت کړي وي او دا يې ترې بېرته نفي کړي، نو دغه انسان سالم نه بلکې ظالم دی .

ځکه الله رب العلمين خو د خپل ځان لپاره د کمال او کبرياء صفتونه ثابتوي او دغه ليونی انسان د دومره جهالت سره د الله پاک مخې ته ودرېږي او ورته وايي : په کومو صفتونو چې تا خپل ځان موصوف کړی دی ستا د شان سره مناسب نه دی ، ځکه چې پلانکی پلانکی نقص ترې لازمېږي ، زه ستا د دغې ثابتو صفتونو تاويل کوم ، صفت او معنی دواړه لغوه کوم او په بدل کې يې تا لره نور داسې صفتونه ثابتوم چې په قران کريم او نبوي حديثونو کې هېڅ وجود نلري .

سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ

په ځانګړي توګه هغه څوک چې په دې زعم رهی دي چې د الله تعالی صفتونه د مخلوق د صفتونو په شان دي، دغه انسان ليونی ، جاهل ، ملحد او بې لارې دی .

او د چا ايمان چې د الله په صفتونو پياوړی وي ، د مخلوق له صفتونو څخه يې منزّه بولي ، دغه انسان مؤمن ، مسلمان او د تشبيه او تعطيل د هلاکونکو شبهاتو له رنځ څخه بري او روغ رمټ دی .

په دغه څېر د الله پاک په صفتونو باندې ايمان لرل د الله پاک د دې قول تحقيق دی

چې ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾.

په دې ايت کې ډېر لوی تعليم دی ، دې ايت ټولو رامنځ ته شوو اشکالاتو ته ځواب ويلی دی او د الله پاک د اسماؤ او صفتونو اړوند شبهات يې حل او فصل کړي دي .

ځکه الله پاک د ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾ نه وروسته فرمايي ﴿وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ نو کله چې ﴿ سَمْع ﴾ او ﴿ بَصَر ﴾ په دې معنی چې کتل او اورېدل دي حالانکه چې په دې اوصافو باندې نور حيوانات هم موصوف دي ، داسې ښکاري چې الله رب العلمين په وروستني او مخکني جمله کې دېته اشاره کوی چې مخلوق هم ﴿ سَمْع ﴾ او ﴿ بَصَر ﴾ لري ، داسې نه چې څوک له الله پاک نه ﴿ سَمْع ﴾ او ﴿ بَصَر ﴾ نفي نه کړي ، په دې دليل او دعوه چې حادث – مخلوق – هم ﴿ سَمْع ﴾ او ﴿ بَصَر ﴾ لري او يا له ثبوت څخه تشبيه لازميږي ، نا بلکې په مخلوق دا واجب دي چې د الله رب العلمين لپاره ﴿ سَمْع ﴾ – اورېدل – او﴿ بَصَر ﴾ – کتل – ثابت کړي ، په دې اساس او بنياد چې ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ .

نو الله پاک لره داسې صفتونه شته چې د هغه دکمال او جلال سره ښائيږي او د مخلوق لپاره هم صفتونه شته چې د مخلوق د عجز او حالت سره سم دي .

او د دواړو خواو صفتونه حق او ثابت دي هېڅ شک او شبهه پکې نشته.

مګر دومره خبره ده چې د ځمکو او اسمانونو د رب صفتونه له دې نه ډېر اعلی او اکمل دي چې د مخلوق د صفتونو سره دې مشابهت وخوري .

که څوک له الله رب العلمين څخه داسې صفتونه نفي کړي چې هغه د خپل ځان لپاره ثابت کړي وي ، دغې انسان خپل ځان د الله پاک نه د الله پاک په ذات ځان ډېر زيات پوهه وګرځو.

سُبْحَانَکَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيْمٌ

او څوک چې دا ګمان کوی چې د الله پاک صفتونه د مخلوق د صفتونو په شان دي او ورسره مشابه دي ، لږ مخکې مو وويل چې دغه انسان بې لارې ، ملحد او ليونی دی .

دغه انسان د الله پاک د دې قول په حکم کې چې د مشرکانو اړوند دی هم داخلیږي (تَاللَّـهِ اِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ * اِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ) [١]

ژباړه : لوړه په الله چې مونږ په ښکاره بې لارۍ کې وو ، کله چې مونږ تاسې د رب العلمین سره برابرولئ .

او څوک چې الله رب العلمین د مخلوق سره یو شان بولي هغه لیونی دی .

تاسو باید په دې هم وپوهېږئ چې متکلمین هغه خلک دي چې په علم الکلام کې سم دم ننوتي دي ، د منطقي قیاسونو په بنسټ یې د عقلی دلائلو په نوم ځینې دلائل رامنځ ته کړي ، د دغې دلائلو په اساس یې د الله ټول ثبوتي صفتونه شپږ قسمونو ته په دې ډول تقسیم کړل : صفات نفسی ، صفات معنی ، صفات معنویه ، صفات فعلیه ، صفات سلبیه ، صفات جامعه .

او د صفتونو نورو پاتې ډولونه اعتباري امور وبلل چې په خارج کې وجود نه لري ، دا قاعده یې د ټولو رامنځ ته شوي اشکالاتو اصل او د ګمراهۍ ښکاره سبب وګرځېد .

وسمهال به د متکلمینو په هغې تقسیم څېړنه پیل کړو چې هغوی په قران کریم کې د صفتونو د ایتونو اړوند کړی دی ، سره له دې چې په دغې صفتونو الله پاک هم موصوف دی او مخلوق یې هم ورباندې موصوف کړی دی ، د خالق صفتونه هم حق او رښتیا دي او د مخلوق صفتونه هم حق او رښتیا دي ، خو د خالق پروردګار او د مخلوق د صفتونو ترمنځ هېڅ راز مشابهت او ورته والی نشته ، ځکه چې د الله پاک صفتونه د هغه د مقدس ذات سره وړ او مناسب دي او د مخلوق صفتونه د هغوی د عجز او افتقار سره مناسب دي .

د خالق او د مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره توپیر او فرق دی څومره توپیر چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی .

---

[١] سورت شعراء : (۹۷ – ۹۸) .

اما هغه خبره چې نن سبا د مسلمانانو ترمنځ په بېلابېلو سیمو کې تر غوږ کیږي چې یک او یوائې هغوی اووه صفتونه د الله پاک په حق کې ثابتوي او په صفات المعاني یې نوموي، خو د دغې سره د نورو صفات معانیو نه انکار کوي .

د دوی په اصطلاح صفات معانیه هغې ته ویل کیږي چې :

په وجود یې معنی دلالت کوي او دغه صفت قائم بالذات وي .

هغه صفات معانی چې هغوی پرې اقرار کوي اووه صفتونه دي ، چې په لاندې توګه یې یادونه کیږي :

قدرت ، اراده ، علم ، حیاة ، سمع ، بصر ، کلام .

باقی نور ټول صفات معاني یې له الله پاک څخه نفي کړي دي چې په راروانو کرښو کې یې مزیده تفصیلي څېړنه ، دغه مسئله به د الله پاک د کتاب د قراني ایتونو په رڼا کې واضحه کړو.

معتزله بیا له دغې اوو صفتونو څخه هم منکر دي له دغې صفتونو څخه یوائې احکام ثابتوي او بس ، هغوی وایي : الله پاک قادر دی خو پخپل ذات ، سمیع دی خو پخپل ذات او....

نو متعزله د تعدد قدیم نه د تېښتې له کبله (سمع ، بصر، حیاة ، علم ...) نه ثابتوي .

د معتزلو د دغې دریځ تناقض او څرګنده ګمراهي هر عاقل ته په ډاګه ده .

چې کله یو ذات پورې علم قائم نه شي له علم پرته ورته عالم ویل ناشوني دي ، د دې تناقض اړوند ژورې عقلي څېړنې ته هېڅ اړتیا نشته .

صفات معنويه او پر هغې بحث او څېړنه

چې كله ستاسو عقل ته تېره څېړنه يو څه اندازه ښكته شوه ، اوس به په هغې صفتونو خبرې اترې وكړو چې هغوی پرې اقرار كړی دی او په ثبوت يې قايل دي .

مونږ وايو: (١)

١- : الله لره د (قدرت) په صفت هغوی قائل دي او پرې يې موصوف كړی دی ، الله پاک فرمايي : (إِنّ اللّهَ عَلَى كُلّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (٢)

ژباړه : يقينا چې الله پاک په هر څه قدرت لرونكی دی .

مونږ هم په قطع او جزم وايو چې الله پا ک د قدرت په صفت موصوف دی څنګه چې د هغه د شان او كمال سره ښائيږي .

همدغه شان الله پاک خپل مخلوق هم د قدرت په صفت موصوف كړی دی ، الله پاک فرمايي (إِلّا الّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنّ اللّهَ غَفُورٌ رّحِيمٌ) (٣)

ژباړه : مګر هغه كسان چې توبه وباسي مخكې له دې چې تاسې پرې برلاسي شئ .

الله پاک په دې ايت كې د مخلوق لپاره هم قدرت ثابت .

او دا زمونږ عقيده ده چې په قران كريم ټول هر څه حق او رښتيا دي ، الله پاک داسې حقيقي قدرت لري چې څنګه يې د كمال او جلال سره ښائيږي او مخلوق يې هم حقيقي قدرت لري چې څنګه د هغوی د حال ، فناء عجز او افتقار سره مناسب دی .

د خالق او مخلوق د قدرت د دواړو صفتونو ترمنځ دومره توپير او فرق دی څومره فرق او توپير چې د خالق ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی ، دومره فرق د صفتونو د

---

(١) معنوية صفتونه دوی هغې ته وايي چې د عدم او وجود ترمنځ وي چې له جملې څخه يې دغه اووه صفتونه دي چې شيخ رحمه الله يې يادونه كړېده او دارنګه عقايد د متكلمينو د حماقتونو نمونې دي . ژباړن .

(٢) سورت بقرة : (٢٠).

(٣) سورت مائدة : (٣٤).

ثبوت لپاره بسنه کوي .

۲- ۳ - : په قران کريم کې الله پاک خپل ځان په ډېرو ايتونو کې په (سميع او بصير) موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي (اِنّ اللّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ)[١]

ژباړه : يقينا چې الله پاک اورېدونکی او ليدونکی دی .

او فرمايي :(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)[٢]

ژباړه : د الله پاک په څېر هېڅ شی نه شته او هغه ليدونکی او اوريدونکی دی .

او د دغې سره يې خپل مخلوق هم په (سميع او بصير) موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (اِنّا خَلَقْنَا الْاِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ نّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا) [٣]

ژباړه : مونږ انسان له مختلطې نطفې څخه پيدا کړی دی چې له يو حالت نه مو بل حالت ته بوتو او بيا مو هغه اوريدونکی او ليدونکی وګرځو .

او الله پاک فرمايي :(اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ يَاْتُونَنَاۤ لَكِنِ الظّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ) [٤]

ژباړه : په هغه ورځ چې دوی مونږ ته راشي دوی به څومره ښه اوريدونکي او ليدونکي وي .

او څه چې په قران کريم کې دي ټول رښتيا او حق دي ، مونږ پکې هېڅ شک او شبهه نه لرو، الله پاک حقيقی (سمع او بصر) لري چې څنګه د هغه د جلال او کمال سره ښائېږی او مخلوق هم حقيقي (سمع او بصر) لري چې څنګه د هغوی د حال ، عجز، فناء او فقر سره مناسب او ښائيږي .

---

[١] سورت مجادلة : (١) .

[٢] سورت شوری : (١١).

[٣] سورت دهر : (٢) .

[٤] سورت مريم : (٣٨).

د خالق او مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د خالق او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره دی .

۴- : الله پاک خپل ځان د (حياة) په صفت موصوف کړی دی ،الله پاک فرمايي : (وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ) [1]

ژباړه : په هغه ژوندي ذات بروسه ولره چې نه مړ کيږي .

او الله پاک خپل مخلوق هم د (حياة) په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمايي : (وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ..) [2]

ژباړه : او مونږ هر ژوندی څيز له اوبو څخه پيدا کړی دی، دوی ولې ايمان نه لري .

او بيا فرمايي : (وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا) [3]

ژباړه : او سلام دې وي په هغه باندې په هغه ورځ چې وريکې پيدا شوی و او په هغه ورځ چې وريکې به مړ کيږي او په هغه ورځ چې به وريکې ژوندی راپاڅيږي .

او الله پاک فرمايي : (يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ) [4]

ژباړه : الله پاک ژوندی له مړي څخه راوباسي او مړی له ژوندي څخه راوباسي ، له مړينې (وچکالۍ) وروسته ځمکه رازرغونوي ، همداسې به تاسو هم راپورته کړی شئ .

او په قاطع ډول وايو چې : د الله پاک لپاره د (حياة) صفت شته او حقيقي صفت دی څنګه چې د الله پاک د کمال او جلال سره ښائيږي.

---

(١) سورت فرقان : (٥٨) .

(٢) سورت أنبياء : (٣٠).

(٣) سورت مريم : (١٥) .

(٤) سورت روم : (١٩).

د مخلوق لپاره هم د (حیاة) صفت شته د ی څنګه چې د دوی د حال ، عجز او فناء سره مناسب دی .
د خالق او د مخلوق د (حیاة) د صفت ترمنځ دومره ډېر منافات او فرق دی ، څومره فرق چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی .
٥ - : الله پاک ځان د ارادې په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (فَعّالٌ لِّمَا يُرِيدُ) [١]
ژباړه : الله پاک ډېر ښه کونکی دی د هغه کار چې هغه يې وغواړي .
او فرمايي : (اِنَّمَا اَمرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيئًا اَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ) [٢]
ژباړه : يقينا چې د الله پاک امر چې د څه شی اراده وکړی نو ورته ووايي چې شه نو هغه شی موجود شي .
او الله پاک خپل ځينې مخلوق هم د ارادې په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (اِن يُرِيدُونَ اِلَّا فِرَارًا) [٣]
ژباړه : دوی اراده نه لري مګر د تېښتې .
او فرمايي : (تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنيَا وَ اللّهُ يُرِيدُ الاٰخِرَةَ) [٤]
ژباړه : ايا تاسو د دنيا متاع اراده لرئ او حالانکه الله پاک له تاسو څخه د اخرت اراده لري ؟
او فرمايي : (يُرِيدُونَ لِيُطفِئُوا نُورَ اللّهِ بِاَفوَاهِهِم وَاللّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَو كَرِهَ الكَافِرُونَ) [٥]

---

[١] سورت بروج : (١٦) .
[٢] سورت يس : (٨٢) .
[٣] سورت أحزاب : (١٣).
[٤] سورت أنفال : (٦٧) .
[٥] سورت صف : (٨) .

ژباړه : دوى اراده لري چې د الله پاک نور (رڼا) د خولې په پوکو مړه کړي او الله هرومرو خپله رڼا بشپړه کونکى دى که څه هم کافران يې پسند نه بولي .
او په دې کې شک نشته چې د الله پاک لپاره حقيقي اراده شته دى ، څنګه چې د هغه د کمال او جلال سره ښائيږي .
او د مخلوق لپاره هم حقيقي اراده شته څنګه چې د دوى د حال ، عجز ، فناء او افتقارسره مناسب او ښائيږي .
څومره فرق او منافات چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دى ، دغه اندازه فرق د خالق د ارادې د صفت او د مخلوق د ارادې د صفت ترمنځ هم دى .
٦ - : الله پاک خپل ځان د (علم) په صفت موصوف کړى دى ، الله فرمايي : (وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌ) [١]
ژباړه : او الله پاک په هر شي پوهه او دانا دى .
او فرمايي : (لّٰكِنِ اللّٰهُ يَشۡهَدُ بِمَا اَنزَلَ اِلَيۡكَ اَنزَلَهُ بِعِلۡمِهِ) [٢]
ژباړه : لکن الله پاک ګواهي ورکوي په هغه څه چې په تا باندې يې د خپل علم سره نازل کړي دي .
او فرمايي :(فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيۡهِم بِعِلۡمٍ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ) [٣]
ژباړه : خامخا به مونږ دوي ته د علم سره بيان وکړو او د دوى له اعمالو څخه مونږ غائب (نا خبره) نه يو .
او الله پاک خپل ځينې مخلوق هم په علم موصوف کړى دى ، الله پاک فرمايي : (قَالُوا

([١]) سورت تغابن : (١١).
([٢]) سورت نساء : (١٦٦).
([٣]) سورت اعراف : (٧).

لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ) [١]

ژباړه :ملائکو ورته وويل : مه وېرېږه ، مونږ درته په پوهه (دانا) هلک زيری درکوو .

او الله پاک فرمايي : (وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ) [٢]

ژباړه : او يقينا هغه د لوی علم څښتن و چې مونږ ورته ورکړی و .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې د رب کائنات لپاره حقيقي علم شته او هغه پرې موصوف دی ، څنګه چې د هغه د جلال او کمال سره لائق او ښائيږي .

او د مخلوق لپاره يې هم حقيقي علم شته چې څنګه د هغوی د افتقار، عجز، حال او فناء سره لائق او ښائيږي ، د خالق رب کائنات د حقيقي علم او د مخلوق د حقيقي علم ترمنځ دومره منافات او فرق دی لکه څومره توپير چې د خالق لايزال او د مخلوق د ذات ترمنځ دی .

٧ - : الله پاک خپل ځان د (کلام) په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي :(

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا) [٣]

ژباړه : او الله پاک خبرې کړې دي موسی عليه السلام سره په خبرو کولو سره .

او الله پاک فرمايي :(فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ) [٤]

ژباړه : کافر ته تر هغه امن ورکړه تر څو د الله پاک کلام او خبرې واوري .

او خپل ځينې مخلوق يې هم د (کلام)په صفت موصوف کړی دی ، الله فرمايي : (

فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ) [٥]

---

(١) سورت حجر : (٥٣).

(٢) سورت يوسف : (٦٨) .

(٣) سورت نساء : (١٦٤).

(٤) سورت توبة : (٦).

(٥) سورت يوسف : (٥٤) .

ژباړه : چې کله يې ورسره خبرې اترې وکړې نو باچا ورته وويل ته مونږ سره نن نه وروسته پاتې کېدونکی او په رازونو امين يې .

او فرمايي : ﴿ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ ﴾ (١)

ژباړه : مونږ ورته نن ورځ په خولو مهرونه لګوو او مونږ سره به د دوی لاسونه خبرې وکړي .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې د الله پاک لپاره حقيقي کلام شته چې څنګه د هغه د کمال سره لائق او ښائيږي .

او د مخلوق لپاره هم حقيقي کلام شته څنګه چې د دوی د عجز، افتقار ، حال او فناء سره ښائيږي .

د خالق تعالی د حقيقي کلام او د مخلوق کلام ترمنځ دومره توپير دی لکه څومره توپير او منافات چې د خالق د ذات او د مخلوق د ذات ترمنځ دی .

دغه تېره څېړنه چې تاسو د کومو صفتونو اړوند واورېده دېته هغوی صفات معنويه وايي چې د قران کريم ايتونو پرې الله پاک هم موصوف کړی دی او مخلوق يې ورباندې هم موصوف کړی دی او دا خبره په هېڅ عاقل پټه نده چې د الله پاک ټول صفتونه حق او رښتيا دي چې څنګه د هغه د برابۍ او کمال سره لائق او ښائيږي .

او د مخلوق لپاره هم حقيقي صفتونه شته دی چې څنګه د هغوی د فقر ، عجز او فناء سره مناسب دي .

او د صفتونو ترمنځ دومره فاصله ده څومره فاصله چې د ذواتو ترمنځ ده .

اوس مهال به په هغه صفتونو رڼا واچوو چې دوی ورته صفات سلبيه وايي .

---

(١) سورت يس : (٦٥).

د متکلمينو په نېز سلبي صفتونه
او په هغې علمي څېړنه

سلبي صفت هغې ته ويلای شي چې په عدم محض دلالت کوي[١] موخه يې ورڅخه دا ده چې له الله پاک څخه داسې صفتونه نفي کول چې د شان سره يې نه بنائيږي ، پرته له دې چې صفت دې د ذات پورې قائمې وجودي معنی باندې دلالت وکړي .

د دی مذهب لارويانو سلبي صفتونه پنځه تقسيمه کړي دي چې شپېرم نلري او د سلبي صفتونو دغه ډولونه په دې توګه دي :

قدِم ، بقاء ، مخالفة الخلق ، وحدانيت ، غنی مطلق .

هېره دې نه وي چې (غنی مطلق) ته (قيام بالنفس) هم وايي ،له دې عبارت يې موخه دا ده چې الله پاک له (حيز ، جهت او محل) نه غني دی .

د هغوی د دې خبرې له پېژندو وروسته بايد په دې هم پوهه شئ چې متکلمينو د الله پاک په حق کې د (قدِم او بقاء) صفتونه ثابت کړي دي ، په دې زعم چې دغه دواړه صفتونه الله پاک خپل ځان لپاره په دې قول کې ثابت کړي دي چې (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ...)[٢]

ژباړه : الله پاک اول دی (څوک ترې مخکې نه و) او اخر دی (وروسته ترې څوک نشته دی) .

او (قدِم) د عقيدې په اصطلاح کې (سلب العدم السابق) يعنې د مخکنې شتوالي ته ويل کيږي خو دومره ده چې (قدِم) له (ازل) څخه خاص دی .

ځکه (ازل) هغې ته ويل کيږي چې پيل او افتتاح ونه لري که هغه وجودي وي لکه د

---

(١) عدم محض ديته ويل کيږي چې بالکل نه وي . ژباړن .

(٢) سورت حديد : (٣) .

الله پاک ذات او د هغه صفتونه او که عدمي وي لکه ما سوی د الله نه نور ټول حوادث .
د متکلمينو په نيز (قِدَم)هغه ته ويل کيږي چې پيل او افتتاح ونه لري په دې شرط چې وجودي وي لکه د الله پاک ذات چې د کمال او جلال په صفتونو موصوف دی .
اوس به په هغې صفتونو نظر واچوو چې دوی الله پاک لره ثابت کړي دي لکه (قِدَم او بقاء) اګر که ځينې علماء د الله پاک په (قَدِيم) موصوفول بد هم ګڼي چې لږ څه وروسته يې توضيح راروانه ده:
الله پاک خپل مخلوق په (قِدَم) موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (قَالُوا تَاللّٰهِ اِنّکَ لَفِي ضَلَالِکَ الْقَدِيم) (١)
ژباړه: بچو يې ورته وويل: په الله سوګند چې تروسه ته په مخکنۍ ګمراهۍ کې يې.
او الله پاک فرمايي (وَالْقَمرَ قَدّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ) (٢)
ژباړه : او سپوږمۍ لپاره مو منزلونه مقدر کړي دي تر دې چې د خرما د مخکنۍ (زړې) څانګې په شان شي .
او الله پاک خپل مخلوق د بقاء په صفت هم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (وَ جَعَلْنَا ذُرِّيّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ) (٣)
ژباړه : او مونږ د نوح عليه السلام اولاده باقي پاتې کيدونکې وګرځوله .
او الله پاک فرمايي :(مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللّٰهِ بَاقٍ) (٤)
ژباړه : هغه څه چې تاسو سره دی فاني او ختمېدونکي دي ، او څه چې د الله پاک سره دي تل باقي پاتې کيدونکي دي .

---

(١) سورت يو سف : (٥٨) .

(٢) سورت يس : (٣٩) .

(٣) سورت شعراء : (٧٦) .

(٤)سورت نحل : (٩٦) .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې کوم صفتونه الله پاک د خپل ځان لپاره ثابت کړي دي حق او رښتيا دي او د هغې صفتونو ضد او منافي دي چې په کومو صفتونو يې مخلوق موصوف کړی دی .

دومره ده الله پاک خپل ځان په قران کريم کې د (قِدَم) په صفت نه دی موصوف کړی او ځينو سلفو صالحينو هم د الله پاک په حق کې دا وصف بد ګڼلی دی چې هغه پرې نه شي موصوف کېدای .

ځکه له دغې صفت څخه دا ثاتيبږي چې الله پاک مسبوق بالعدم دی .

نعوذ بالله ثم نعوذ بالله .

لکه څنګه چې په دې ايتونو کې مخلوقاتو ته اشاره شوېده چې دوی هم مسبوق بالعدم وو : (كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ) (اِنَّکَ لَفِي ضَلَالِکَ الْقَدِيمِ) (اَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمُ الْاَقْدَمُونَ).

خو ولې ځينو علماوو ظناً دا ثابته کړېده چې په دې معنی باندې حديث وارد دی او د الله پاک صفت جوړېدای شي .

خو ځيني نور بيا وايي : د دې صفت بالکل ثبوت نشته او کوم چې د (اوليّت) او (اخريت) صفتونه دي چې الله پاک ورباندې خپله خپل ځان موصوف کړی دی چې (هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ)[1]

نو په دې صفت يې مخلوق هم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (اَلَمْ نُهْلِکِ الْاَوَّلِينَ * ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِرِينَ)[2]

ژباړه : ايا مونږ اولني خلک نه دي هلاک کړي ؟ د جرمونو په سبب باندې ، بيا مونږ وروستني مجرمان د هغوی پسې ورليږوو او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی د هغه د جلال او کمال سره لائق دی .

---

(١) سورت حديد : (٣) .

(٢) سورت مرسلات : (١٦) .

او د مخلوق لپاره هم (اوليت) او (اخريت) شته لكه څنګه چې د هغوی د حال ، عجز ، فناء ، او افتقار سره مناسب دی .

د تېر په څېر الله پاک خپل ځان د (وَاحِد) په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (وَإِلَـٰهُكُمْ إِلَـٰهٌ وَاحِدٌ لَّا إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَـٰنُ الرَّحِيمُ) [١]

ژباړه : او ستاسو معبود يو معبود دی ، له هغه پرته بل برحق معبود نشته دی او هغه عام او خاص مهربان دی .

او خپل ځينې مخلوق يې هم د (وَاحِد) په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ) [٢]

ژباړه : چې په يو ډول اوبو خړوبولی شي .

همدغه شان الله پاک خپل ځان د (غَنِي) په صفت هم موصوف کړی دی ،الله پاک د ځان اړوند فرمايي : (فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ) [٣]

ژباړه : په يقين سره چې الله پاک بې پروا او ستائلی شوی دی .

او الله فرمايي : (فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوا وَّاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ) [٤]

ژباړه : هغوی كفر وكړ او له فرمانبردارۍ څخه يې سرغړونه وكړه او الله پاک تری بې پروا شو ، الله پاک بی پروا او ستائلی شوی ذات دی.

او خپل ځينې مخلوق يې هم د (غَنِي) په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (وَمَن كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ) [٥]

---

(١) سورت بقرة : (١٦٣) .

(٢) سورت رعد : (٤) .

(٣) سورت ابراهيم : (٨) . .

(٤) سورت تغابن : (٦) .

(٥) سورت نساء : (٦) .

ژباړه : او هغه څوک چې مالداره – بې پروا – وی نو ځان دې ديتيم د مال نه وساتي.

متکلمين دې ته سلبي صفتونه وايي چې قران کريم پرې خالق تعالی او مخلوق دواړه موصوف کړي دي او په دی کې شک نشته چې په کوم صفت خالق پروردګار موصوف دی ، د هغه کمال او جلال سره ښائيږي او په کوم صفت چې مخلوق موصوف شوی دی ، د هغوی د فناء ، عجز او افتقار سره لائق او ښائيږي .

د اووه ګونو صفتونو څېړنه

اوس مهال به په هغې صفتونو علمي رڼا او بحث مباحثه وکړو چې هغوی ورته معنويه صفتونه وايي، د بېلګې په توګه هغوی وايي : الله قادر ، عالم ، حيّ ، مريد ، سميع ، بصير ، او متکلم ذات دی .
د مخکنۍ څېړنې په رڼا کې د دغی اووګنو صفتونو ثبوت الله پاک په دغې صفتونو توصيفول دي .
د (معنوي حالت) د ثبوت په خاطر متکلمين اړتيا ويني تر څو دغه صفتونه ثابت کړي په دی ګومان چې (حالت معنوی) د عدم او وجود ترمنځ ثبوتي واسطه ده .
سمه او دروسته خبره داده چې دغه اټکل خالص خرافات او سوچه خيالات دی ځکه چې سالم عقل هېڅکله هم د (يو شي) او نقيض ترمنځ د واسطو پلټنه نه کوي .
خلاصه خبره ده چې يو شی معدوم وي هغه بالکل موجود نه وي او چې يو شی موجود وي هغه بالکل معدوم نه وي .
د دی داوړو ترمنځ هېڅ راز واسطه نشته عاقلان په دې خبرو ډېر ښه پوهيږي .
وړاندې چې مونږ کوم صفتونه ذکر کړل چې الله پاک (قادر ، عالم ، حيّ ، مريد ، سميع ، بصير او متکلم) ذات دی .
په قران کريم کې پرې الله پاک او د هغه مخلوق دواړه موصوف شوي دي ، د الله پاک صفتونه د هغه کمال او جلال سره لائق دي او د مخلوق صفتونه د هغوی د حال او افتقار سره لائق او ښائيږي .
د دې خبرې هېڅ ضرورت نشته چې مونږ دې د اسمانونو او ځمکو رب نه د هغه صفتونه د تشبيه په نوم نفي کړو او نه مونږ الله پاک د مخلوق سره مشابه کوو .
بلکې لازمي او ضرور ده چې بايد مونږ په دغې ثابتو صفتونو کلک اقرار وکړو او په

داسې حالت کې پرې ايمان ولرو چې مونږ الله پاک د مخلوق سره د هر راز مشابهت نه پاک او منزّه کړی وي .

دغه فعلي صفتونه چې په قران کريم کې ورباندې الله پاک او مخلوق بارها موصوف شوي دي په ډېر زيات کثرت سره راغلي دي .

په دې کې هيڅ شک نشته چې په کومو صفتونو الله پاک موصوف دی ، ټول د هغو صفتونو منافي او ضد دي چې مخلوق پرې موصوف شوی دی ، د خالق او مخلوق د صفتونو ترمنځ دومره توپير دی لکه د خالق او مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات دی .

١ – : له دغې فعلي صفتونو څخه يو هم الله پاک خپل ځان د (رزق) په صفت موصوف کړی دی ، الله فرمايي : (مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ)[١]

ژباړه : زه له دوی څخه رزق نه غواړم او نه دا چې ما ته دوی خوراک راکړی * په يقين سره چې الله پاک رزق ورکونکې او توانا دی .

الله پاک فرمايي : (وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ)[٢]

ژباړه : تاسو چې څه نفقه کوئ نو الله پاک به يې درته عوض درکړی ، او هغه ډېربنه رزق ورکونکی دی .

او الله فرمايي : (قُلْ مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ)[٣]

ژباړه : ورته ووايه د الله پاک سره چې څه دي هغه له ننداړو او تجارت نه ډېربنه دي او الله پاک ډېر ښه رزق ورکونکی دی .

او خپل ځينې مخلوق يې هم د (رزق) په صفت موصوف کړی دی .

---

(١) سورت زاريات : (٥٧) .

(٢) سورت سبأ : (٣٩) .

(٣) سورت جمعة : (١١) .

الله پاک فرمايي : ﴿ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴾(١)

ژباړه : او بې عقلانو ته خپل هغه مالونه مه ورکوئ چې الله پاک پکې ستاسو د ګزران سبب ګرځولی دی او په مالونو کې ورته رزق او پوښاک ورکړئ او نېکې نرمې خبرې ورسره وکړئ .

او فرمايي : ﴿ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ ﴾(٢)

ژباړه : او د ماشوم په پلار د دغې ماشوم د مېندو ته رزق ورکونه لازم دي .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې هغه فعلي صفت چې الله پاک پرې خپل ځان موصوف کړی دی د هغه صفت مخالف او ضد دی چې په کوم فعلي صفت يې مخلوق توصيف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپير دی .

٢ - : الله پاک خپل ځان په بل فعلي صفت (عمل) موصوف کړی دی ،الله پاک فرمايي : ﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴾(٣)

ژباړه : ايا دوی نهويني چې مونږ پيدا کړي دي له هغې څه نه چې ځمونږ لاسونو جوړ کړي دي چارپايان چې دوی د دغې چارپايانو واکداران او مالکان دي .

او الله پاک فرمايي : ﴿ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴾(٤)

ژباړه : يقينا چې بدله درکول کيږي تاسو ته د هغې عمل چې تاسو به کوو .

---

(١)سورت نساء : (٨) .

(٢) سورت نساء : (٥) .

(٣) سورت يس : (١٧) .

(٤) سورت طور : (١٦) .

او په دې کې شک نشته چې هغه فعلي صفت چې الله پاک پرې خپل ځان موصوف کړی دی د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم فعلي صفت چې د مخلوق توصيف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپيردی .

٣ - : الله پاک خپل ځان په دې توصيف کړی دی چې مخلوق ته ښودنه کوی الله پاک فرمايي : ﴿ الرَّحْمَٰنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ * خَلَقَ الْإِنسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴾ [١]

ژباړه : رحمن ذات * چې قران يې ښوولی دی ، انسان يې پيدا کړ او بيان يې ورته وښود .

او الله پاک فرمايي ﴿ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ *عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴾ [٢]

ژباړه : ولوله په داسې حال کې چې ستا رب ډېر زيات کريم دی ، هغه رب چې په قلم يې ښوونه کړېده ، انسان يې په هغه څه وپوهوو چې پرې نه پوهېد .

او بيا يې خپل ځېنې مخلوق هم د ښوونې په صفت موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : ﴿ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ [٣]

ژباړه : الله پاک هغه ذات دی چې په نالوستو کې يې د هغوی له جنس نه خپل استازی راواستوو ، د الله پاک ايتونه ورته لولي او له شرک نه يې پاکوی او د قران او حکمت ښوونه ورته کوي .

او داوړه يې سره يو ځای هم جمع کړي دي ، الله پاک فرمايي : ﴿ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا

([١]) سورت رحمن : (١ – ٤) .

([٢]) سورت علق : (٣ – ٥).

([٣]) سورت جمعة : (٢).

عَلَّمَكُمُ اللّـهُ ﴿(١)

ژباړه : چې تاسو ښوونه کوئ دغی زنانو ته د هغه څه چې الله پاک تاسو ته درښودلي دي .

٤ - : الله پاک خپل ځان په دې موصوف کړی دی چې هغه خبر ورکوي او مخلوق يې هم بېرته په دغې صفت موصوف کړی دی .

الله پاک فرمايي : ﴿ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَن بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴾(٢)

ژباړه : کله چې پيغمبر ﷺ ځينو بي بيانو ته پټ راز ووايو ، کله چې دغه راز دغې بي بي بلې بي بي ته ووايو ، الله پاک دغه خبره خپل پيغمبر ته ښکاره کړه ، نو پيغمبر ﷺ ځينې دغه خبره خپلې رازدارې بي بي ته وکړه او ځينې نوره خبره يې ورڅخه پټه کړه ، نو بي بي ورته وويل : چې تا ته چا خبر درکړ ؟

هغه ورته وويل : زه عليم او خبردار ذات خبرکړم .

او په دې کې هيڅ شک نشته چې په کوم فعلي صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی ، د هغه صفت مخالف اوضد دی چې په کوم فعلي صفت چې يې مخلوق توصيف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپير دی .

٥ - : الله پاک خپل ځان په دې موصوف کړی دی چې هغه ورکول کوی ، الله پاک

---

(١) سورت مائده : (٤).

(٢) سورت تحريم : (٣) .

فرمايي : ﴿ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَن يَشَاءُ وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾ [١]
ژباړه : الله پاک په دين کې پوهه ورکوي چا ته چې يې خوښه شي او چا ته چې په دين کې پوهه ورکړل شي نو په يقين سره ورته ډېر خير ورکړل شو .

او فرمايي : ﴿ وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾ [٢]
ژباړه : او الله پاک به د هر فضل خاوند ته خپل فضل ورکړي .

او د ﴿ ورکړې ﴾ په صفت يې خپل مخلوق هم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : ﴿ وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ﴾ [٣]
ژباړه : او تاسو ښځو ته د هغوی مهرونه په خوشحالۍ ورکړئ .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم فعلي صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی ، د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم فعلي صفت يې چې مخلوق توصيف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپير دی .

📖 📖 📖

---

(١) سورت بقرة : (٢٦٩).

(٢) سورت هود : (٣) .

(٣) سورت نساء : (٤) .

په جامعه صفتونو خبرې اترې

اوس مهال به د الله پاک په جامعة صفتونو خبرې وکړو، لکه: عظمت، علو، کبریاء، ملک، تکبر، جبروت، عزت، قوت او....نور هغه صفتونه چې د جامعة صفتونو نوم پرې ربنتیا کیږي او ددې جاري مجرى دي.

په قران کریم کې مونږ وینو چې الله پاک خپل ځان د(علو، عظمت، او کبریاء) په صفتونو موصوف کړی دی.

الله پاک فرمایي: (وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ) [١]

ژباړه: او د اسمانونو او ځمکو ساتنه الله پاک نه ستومانه کوي او دغه الله پاک علی (پورته) او عظیم (لوی) ذات دی.

او هم یې ځان د علو او کبر په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي: (اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا) [٢]

ژباړه: بې شکه الله پاک علی (پورته) او لوي ذات دی.

او الله پاک فرمایي: (عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ) [٣]

ژباړه: الله پاک په هر پټ او ښکاره باندې پوهه او د لویې والا علي (پورته) ذات دی.

او خپل ځینې مخلوق یې هم د عظمت په صفت موصوف کړی دی، الله پاک فرمایي: (فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ) [٤]

([١]) سورت بقرة: (٢٥٥).

([٢]) سورت نساء: (٣٤).

([٣]) سورت رعد: (٩).

([٤]) سورت شعراء: (٦٣).

ژباړه : پس بحر وچاودېد او هره چاودېدلې برخه يې لکه د غر په څېر لويه وه .

او الله پاک فرمايي (اِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا) (١)

ژباړه : بې شکه چې تاسو ډېره غټه خبره کوئ .

او الله فرمايي : (وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ) (٢)

ژباړه : او د دغې باچهې لپاره لوی تخت و .

او الله پاک خپل ځېنې مخلوق د (علو) په صفت هم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا) (٣)

ژباړه : او مونږ هغه اوچتې مرتبې ته پورته کړی و .

او فرمايي : (وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا) (٤)

ژباړه : او مونږ ورته (ابراهيم عليه السلام) لويه او پورته د صدق رښتني ژبه ورکړېوه .

او الله پاک خپل ځينې مخلوق د (کبر) په صفت هم موصوف کړی دی ، الله پاک فرمايي : (لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ) (٥)

ژباړه : د دغې خلکو لپاره بخشش او لوی اجر دی .

او الله پاک فرمايي : (قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا) (٦)

ژباړه : هغه ورته وويل بلکې دغه کار يې لوی او غټ بوت کړی دی .

او په دی کې شک نشته چې په کوم صفت چې الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی

---

(١) سورت اسراء : (٤٠).

(٢)سورت نمل : (٢٣) .

(٣) سورت مريم : (٥٧).

(٤) سورت مريم : (٥٠).

(٥) سورت هود : (١١) .

(٦) سورت انبياء : (٦٣).

، د هغه صفت مخالف او ضد دی چې په کوم صفت مخلوق توصيف شوی دی.
د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی ، لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپير دی .

٢ – : د تېر په څېر الله پاک ځان د ﴿مَلِک﴾ په صفت موصوف کړی دی ، الله فرمايي :

﴿يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ﴾ [١]

ژباړه : د الله پاک پاکي بيانوي ټول هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې دي ، الله پاک ټولواک او نهايت پاک ، غالبه او حکيم ذات دی .

او الله پاک فرمايي : ﴿فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ﴾ [٢]

ژباړه : مؤمنان به په رښتني مجلس کې د ټولواک او قدرت لرونکي رب په وړاندې حضور وي .

او خپل ځينې مخلوق يې هم د ﴿مَلِک﴾ په صفت موصوف موصوف کړی دی .

الله پاک فرما يي : ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ﴾ [٣]

ژباړه : او ټولواک وويل چې ما په خوب کې اووه چاغې غواګانې وليدلې چې نورې خوارې غواګانې خوري ...

او الله پاک فرمايي : ﴿وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ﴾ [٤]

ژباړه : او ټولواک وويل چې دغه يوسف عليه السلام ما ته راولئ .

او فرمايي : ﴿وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾ [٥]

---

[١] سورت جمعة : (١)

[٢] سورت قمر : (٥٥).

[٣] سورت يوسف : (٤٣) .

[٤] سورت يوسف : (٥٠).

[٥] سورت کهف : (٧٩).

ژباړه : او د دوی نه اخوا يو تولواک و چې روغه بيرې به يې په زور او زياتي سره اخستله .

او فرمايي :﴿ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ ﴾ (١)

ژباړه : ای الله ! ته ورکوې تولواکي چا ته چې دې خوښه شي او اخلې تولواکي له چا نه چې ستا خوښه شي .

او په دې کې هېڅ شک نشته چې په کوم صفت الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی ، د هغه صفت مخالف او ضد دی په کوم صفت چې مخلوق توصيف شوی دی .

د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دی لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره منافات او توپير دی .

(١) سورت ال عمران : (٢٦)

هغه صفتونه چې متكلمينو پكې اختلاف كړى دى

اوس به د الله پاک په هغې صفتونو بحث او څېړنه وكړو چې متكلمينو په كې اختلاف كړى دى چې ايا دغه (مختلف فيه) فعلي صفتونه دي او كه صفات معنى دي ؟
سمه دروسته خبره دا ده چې دغه صفات معنى دى ، ځكه چې دغه صفتونه د الله پاک د ذات پورې قائم دي لكه : رحمت ، رافت ، حلم .

١- : مونږ په قران كريم كې وينو چې الله پاک خپل ځان په (**رافت**) او (**رحمت**) موصوف كړى دى ، الله پاک فرمايي : (**اِنّ رَبّكُمْ لَرَءُوفٌ رّحِيمٌ**) [1]
ژباړه : بې شكه ستاسو رب ډېر مهربان او د رحم والا دى .
او خپل مخلوق يې هم په دغې دواړو صفتونو موصوف كړى دى ، الله پاک د نبى كريم ﷺ په هكله فرمايي : (**قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مّنْ اَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رّحِيمٌ**) [2]
ژباړه : په تحقيق سره تاسو ته ستاسو له جنس نه رسول راغلى دى ، په هغه باندې هغه خبره ډېره درنه وي چې تاسو پرې تكليف كيږئ او ستاسو په هدايت مندنې ډېر زيات حريص دى او خاص په مؤمنانو ډېر زيات مهربان او رحم والا دى .

٢- : د تېر په څېر الله پاک خپل ځان په قران كريم كې په (**حلْم**) موصوف كړى دى ، الله پاک فرمايي : (**لَيُدْخِلَنّهُم مّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَاِنّ اللّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ**) [3]
ژباړه : الله پاک به دوى خامخا داسې ځاى ته داخل كړي چې د دوى به خوښ وي ، يقينا چې الله پاک ډېر پوهه او حلم والا دى .
او الله پاک فرمايي : (**وَ اعلَمُوا اَنّ اللّهَ يَعلَمُ مَا فِي اَنفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعلَمُوا اَنّ اللّهَ**

---

(١) سورت نحل : (٩٣) .
(٢) سورت توبة : (١٢٨).
(٣) سورت حج : (٥٩)

غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾ (١)

ژباړه : په دې پوهه شئ چې الله پاک په هغه څه پوهيږي چې ستاسو په نفسونو کې دي پس له هغه ويريږئ او پوهه شئ چې الله پاک پوهه او د حلم والا ذات دى .

او الله پاک فرمايي : ﴿ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى ۗ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴾ (٢)

ژباړه : ښه خبره او بخشش له هغه خيرات نه بهتر دى چې وروسته ترې ازارول وي او الله پاک بې پروا او حليم ذات دى .

او خپل ځينې مخلوق يې هم په دې صفت موصوف کړى دى ، الله پاک فرمايي : ﴿ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴾ (٣)

ژباړه : بې شکه مونږ ورته زېرى ورکړ په صبرناک هلک باندې .

او فرمايي : ﴿ لَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ۚ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾ (٤)

ژباړه : کله چې ابراهيم عليه السلام ته معلومات وشول چې پلار يې د الله دښمن دى نو ترې بې زاره شو ، بې شکه ابراهيم عليه السلام ډېر په زړه نرم او صبرناک و .

٣- : همدغه شان الله پاک ځان په قران کريم کې د ﴿ مغفرت ﴾ په صفت موصوف کړى دى .

الله پاک فرمايي : ﴿ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (٥)

ژباړه : او که څوک ډېر مجبوره شو نو ﴿ د مردارې په خوړلو ﴾ پرې ګناه نشته او بې

---

(١) سورت بقرة : (٢٣٥).

(٢) سورت بقرة : (٢٦٣) .

(٣) سورت صافات : (١٠١) .

(٤) سورت توبة : (١١٤) .

(٥) سورت بقرة : (١٧٣) .

شکه الله پاک ببنونکی او رحم والا دی .

او فرمایي : ﴿ لِّلَّـهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِن تُبْدُوا مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ اللَّـهُ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّـهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ (۱)

ژباړه : د اسمانونو او ځمکې ټول شیان د الله ملکیت دی تاسو که په خپلو نفسونو کې څه پټ ساتئ او که راښکاره کوئ یې خو الله به درسره پرې حساب کوي ، الله پاک ببننه کوي چا ته چې یې خوښه شي او عذاب ورکوی چا ته چې یې خوښه شي .

او خپل ځینې مخلوق یې هم د ﴿ مغفرت ﴾ په صفت موصوف کړی دی .

الله پاک فرمایي : ﴿ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾ (۲)

ژباړه : هغه څوک چې زغم او بخشش وکړي نو بې شکه چې زغم او ببننه کول له غوره کارونو څخه دي .

او الله پاک فرمایي : ﴿ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى ۗ وَاللَّـهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴾ (۳)

ژباړه : نېکه خبره او بخشش کول له هغه خیرات نه غوره دي چې زباتل پکې وي او الله پاک بې محتاجه او صبرناک ذات دی .

او فرمایي : ﴿ قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّـهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴾ (٤)

ژباړه : هغو خلکو ته چې ایمان یې راوړی دی ورته ووایه چې هغه چا ته د خپل ازار بخشش وکړي چې د الله د حوادثو امېد نه لري ، د دې لپاره چې هر چاته د هغه عمل

---

(۱) سورت بقرة : (۲۸٤) .

(۲) سورت شورى : (٤۳) .

(۳) سورت بقرة : (۲٦۳) .

(٤) سورت جاثية : (١٤).

بدله ورکړي چې دوى يې کسب کوي.

او په دې کې شک نشته چې په کوم صفت الله پاک ځان موصوف کړى دى ، د هغه صفت مخالف او ضد دى چې مخلوق يې پرې توصيف شوى دى ، د صفتونو ترمنځ دومره مخالفت او منافات دى لکه د الله پاک او د مخلوق د ذات ترمنځ چې څومره توپير دى .

او دا هېڅ مناسب نه دي چې د مخلوق سره د تشبيه د تېښتې له وجې دې ترې ټول ثابت صفتونه نفي کړى شي .

بهر حال د هېڅ انسان لپاره دا نه دي جائز چې د الله پاک ځان له ثابت کړي صفتونو کې دومره تشدد وکړى چې د الله پاک په وړاندې د دې هجوم راوړي چې بالاخره دغه وصف ورڅخه نفي کړي ، په دې دعوه چې الله پاک په کوم صفت د خپل ځان مدحه کړې ده د هغه د شان سره نه ښائيږي ، زه ترى دغه صفت نفي کوم او پر ځاى ورته داسې صفت ثابتوم چې ورسره وښائيږي .

دا هسې ليونتوب او هوس دى ، دا د هغه چا تګلاره ده چې الله پاک ترې عقلي بصيرت اخستى وي .

د استواء مسئله

د مزيد وضاحت لپاره کولای شو داسې مثال بيان کړو چې د اسماؤ او صفتونو قضيه پرې په ډېره ښه توګه واضحه شي ، يو مثال د ټولو اسماؤ او صفتونو د ايتونو لپاره مثال کېدای شي ځکه چې د صفتونو ترمنځ هېڅ فرق او توپير نشته له دې کبله چې موصوف پرې يو دی ، دغه موصوف ذات د مخلوقاتو سره د مشابهت هېڅ راز رابطه او تعلق نه لري .

د الله پاک د (استواء) صفت چې د خلکو ترمنځ پرې د تاو تريخوالي ميدان ګرم دی تر دې چې زياتو خلکو د الله پاک له (استواء) صفت د فلسفي او منطق په اصطلاحاتو او جدلي ادلّو نفي کړی دی ، مونږ به هم ورته لږ څه وروسته د بطلان ګوته ونيسو او په قناعت بخش دليلونو به ورله ناسموالی ښکاره کړوو.

دا بحث او څېړنه د هغه چا پورې خاص ده چې منطق او فلسفه يې لوستلې وي تر څو دا نقطه واضحه شي چې هغوی په باطل باندې په کوم انداز دليل نيولی دی ؟ حق يې پرې څنګه باطل کړی دی ؟ او باطل يې پرې څنګه حق کړی دی ؟

په زرګونه خلک چې د اسلام دعوه کوی د منطق په اصطلاحاتو يې له الله پاک څخه د استواء صفت نفي کړی دی .

په اصل کې دغه منطقيان د استواء د صفت نفي لپاره لومړی استثنائی قياس ترکيب کړي او دغه قياس له لزومي متصلې شرطي قضيې نه جوړوي ، بيا په هغې کې د تالي – وروستني – نقيض مستثنی کړي چې په باطل ګمان يې د مقدم – مخکني – نقيض نتيجه په لاس راشي ، په دې اساس چې د لازم نفي د دې تقاضی کوي چې ملزوم دې هم نفي شي .

لکه د مثال په ډول هغوی وايي : (**لو كان الله مستويا على العرش لكان مشابها**

للحوادث) که چېرته الله پاک په عرش مستوي و نو د مخلوق سره به يې مشابهت راغلی وای ، نو هغه د مخلوق سره مشابه نه دی ، نتيجه دا شوه چې الله پاک په عرش مستوي نه دی .

او دا نتيجه د قران کريم دصريح نص سره هم مخالفه ده او خپله هم باطله ده .

تاسو ټول په دې ډېر ښه پوهيږئ چې استواء د الله پاک داسې صفت دی چې د الله پاک د مدحې په مقام کې ذکرکېږي او استواء د هغه د کمال او جلال صفت دی په ثبوت يې هيڅ نقص نه لازميږي .

او د دې صفت د کماليت او جلاليت قرينه داده چې :

الله پاک په قران کريم کې په هغه ځای کې د استواء صفت ذکر کوي چې په کې ټول عقلونه د الله پاک کمال او جلال ته حيران دريان پاتې کيږي چې په لاندې ايتونو کې نمونه ډېره ښه روښانه کيږي .

۱ - : د مصحف په ترتيب لومړی سورت چې الله پاک وريکې خپل ځان د استواء په صفت موصوف کړی دی سورت اعراف دی ، الله پاک فرمايي : (انّ ربّكُمُ اللّهُ الّذي خَلَقَ السّمَاوَات وَالْأَرْضَ في ستّة اَيّام ثُمّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشي اللّيْلَ النّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثيثًا وَالشّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخّرَات بِاَمْرِه ۗ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ اللّهُ رَبُّ الْعَالَمينَ) (۱)

ژباړه : يقينا چې ستاسو رب هغه الله دی چې په شپږو ورځو کې يې اسمانونه او ځمکې پيدا کړي دي ، بيا يې په عرش استواء وکړه ، د شپې تورتمې د ورځې روښنايي پټوي په ډېر تلوار او تيزۍ سره دواړه يو بل راګيروي او الله پيدا کړی دی نمر ، سپوږمۍ او ستوري حال دا چې د الله پاک حکم ته تابع کړی شوي دي ، خبردار ووسئ الله پاک لره پيدا کول او امر دی او الله پاک چې د مخلوقاتو رب دی د

(۱) سورت اعراف : (٥٤) .

ډېر بركت والا دی .
ايا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفي کړي ؟؟؟

۲ - : دوهم ځای په سورت يونس کې دی الله پاک فرمايي : ﴿ انّ رَبّكُمُ اللّهُ الّذي خَلَقَ السّمَاوَات وَالْاَرْضَ في ستّة اَيّام ثُمّ استَوَىٰ عَلَى الْعَرْش يُدَبّرُ الْاَمْرَ مَا من شَفيع الّا من بَعْد اذْنه ذٰلكُمُ اللّهُ رَبّكُمْ فَاعْبُدُوهُ اَفَلَا تَذَكّرُون * الَيْه مَرْجعُكُمْ جَميعًا وَعْدَ اللّه حَقًّا انّهُ يَبْدَاُ الْخَلْقَ ثُمّ يُعيدُهُ ليَجْزيَ الّذينَ امَنُوا وَعَملُوا الصّالحَات بالْقسْط وَالّذينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مّنْ حَميم وَعَذَابٌ اَليمٌ بمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ * هُوَ الّذي جَعَلَ الشّمْسَ ضيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدّرَهُ مَنَازلَ لتَعْلَمُوا عَدَدَ السّنينَ وَالْحسَابَ مَا خَلَقَ اللّهُ ذٰلكَ الّا بالْحَقّ يُفَصّلُ الْاَيَات لقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾ (۱)

ژباړه : يقينا چې ستاسو رب هغه الله پاک دی چې پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکې په شپږو ورځو کې ، بيا يې په عرش استواء وکړه ، د ټولو کارونو تدبير کوي د هغه له اجازې پرته هېڅ سفارشي نشته ، دغه الله پاک ستاسو رب دی تاسو د دغه ذات عبادت وکړئ ايا تاسو څه نصيحت نه اخلئ ؟ * الله پاک ته ستاسو د ټولو بېرته ورتګ دی او دغه د الله پاک حقه وعده ده ، الله پاک لومړي پيدا کول کوي او بېرته يې بيا اعاده کوي تر څو هغه کسانو ته په انصاف سره نيکه بدله ورکړي چې ښايسته نيک عملونه يې کړي دي او ايمان يې راوړی وي اوکوم کسان چې کافر دي د هغوی لپاره د ايشېدلو اوبو څښل سزا ده ، او ورله دردناک عذاب دی ، د دی په سبب چې کفر به يې کوو * الله پاک هغه ذات دی چې نمر يې رڼا او سپوږمی يې نور ځرځولې ده او د هر يو لپاره يې منزلونه مقرر کړي دي په دې خاطر چې تاسو پرې د کلونو او مياشتو ورځو حساب معلوم کړئ ، الله پاک دغه مخلوقات د حق لپاره

---

(۱) سورت يونس : (۳ – ۵) .

پيدا كړي دي ، د خپل قدرت ايتونه په تفصيل سره بيانوي د هغه خلكو لپاره چې پوهيږي .

ايا اوس مهال څوک دا كولای شي چې د الله پاک نه د كمال او جلال دغه صفت نفي كړي ؟؟

٣ - : دريم ځای په سورت رعد كې دی ، الله پاک فرمايي : ﴿ اللّهُ الّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخّرَ الشّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبّرُ الْأَمْرَ يُفَصّلُ الْآيَاتِ لَعَلّكُم بِلِقَاءِ رَبّكُمْ تُوقِنُونَ ﴾ [١]

ژباړه : الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه يې له ستنو پرته پيدا كړي دي چې تاسو يې وينئ او بيا يې په عرش باندې استواء وكړه او سپوږمی او نمر يې تابع كړ ، هر يو د خپلې نېټې پورې جريان كوي ، الله پاک د كارونو تدبير كوي ، په تفصيل سره ايتونه بيانوي ، شايد تاسو هم د رب په ملاقات يقين وكړئ .

ايا اوس مهال څوک كولای شي چې د الله پاک نه د كمال او جلال دغه صفت نفي كړی ؟؟

٤ - : څلورم ځای په سورت طه كې دی ، الله پاک فرمايي : ﴿ طه * مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَىٰ * إِلّا تَذْكِرَةً لّمَن يَخْشَىٰ * تَنزِيلًا مِّمّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسّمَاوَاتِ الْعُلَى * الرّحْمَٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ ﴾ [٢]

ژباړه : طه * مونږ په تا باندې قران نازل كړی دی چې خپل ځان په مشقت كې وانه اچوی * دا قران كريم د هغه چا لپاره پند او نصيحت دی چې د الله پاک نه ويريږي * او دا قران كريم د هغه چا له خوا نازل شوی دی چې لوړ لوړ اسمانونه او ځمكې يې پيدا كړي دي * او دا چې رحمن ذات په عرش باندې استواء كړې ده .

---

(١) سورت رعد : (٢) .

(٢) سورت طه : (١ — ٥) .

ايا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفي کړي ؟؟

۵ - : پنځم ځای په سورت فرقان کې دی ، الله پاک فرمايي : ﴿ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيراً * الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيراً ﴾[1]

ژباړه : او ته په هغه ژوندي ذات توکل وکړه چې نه مړ کيږي او د ستاينې سره د خپل رب پاکي بيانوه او الله پاک د خپلو بندګانو په ګناهونو خبردار او کافی دی * هغه الله چې اسمانونه او ځمکې او چې څه يې په منځ کې دي په شپږو ورځو کې پيدا کړي دي ، بيا يې په عرش استواء وکړه ، دغه رحمن ذات دی د دغې ﴿ خلق ، يا استواء ، يا د رحمن ذات ﴾ په باره کې له خبردار عالم نه تپوس وکړه .

ايا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د کمال او جلال دغه صفت نفي کړي ؟؟

۶ - : شپږم ځای په سورت سجده کې دی ، الله پاک فرمايي : ﴿ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ * يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴾[2]

ژباړه : الله پاک هغه ذات دی چې اسمانونه او ځمکې او څه چې يې په منځ کې دي په شپږو ورځوکې پيدا کړي دي ، بيا يې په عرش باندې استواء وکړه ، له الله پاک څخه پرته ستاسو لپاره نور څوک کوم سفارشي او دوست نه شته دی ، ايا تاسو پند

---

[1] سورت فرقان : (۵۸ – ۵۹).

[2] سورت سجده : (٤ – ۵) .

نه اخلئ ؟ هغه له بره نه د ځمكې ټول كارونه انجاموي ، دغه ټول كارونه بېرته هغه ته د زر كاله په اندازه ورځ كې چې تاسو يې په دنيا كې شمارئ خيژي .
ايا اوس مهال څوک کولای شي چې د الله پاک نه د كمال او جلال دغه صفت نفي كړى ؟؟
٧ - : اووم ځاى په سورت حديد كې دى ، الله پاک فرمايي : (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ) [١]
ژباړه : دغه الله پاک اول دى او اخر دى او دغه الله پاک ظاهر او باطن دى او په هر شي پوهه او دانا دى * الله پاک هغه ذات دى چې اسمانونه او ځمكې يې په شپږو ورځو كې پيدا كړي دي او بيا يې په عرش باندې استواء وكړه ، هغه پوهيږي په هغه څه چې په ځمكه كې ننوځي او هغه څه چې ترې راوځي او هغه څه چې له اسمان څخه راښكته كيږي او هغه چې اسمان ته خيژي او تاسو چې چرته ياست نو الله پاک درسره دى او تاسو چې څه كوئ الله پاک يې ليدونكى دى.
نو دغه منطقي جاهلان په دې ګومان كلک ولاړ دي چې استواء د نقص صفت دى او د خپل جهل له مخې د اسمانونو او ځمكې په رب د دې هجوم راوړي چې الله پاک خپل ځان د نقص په صفت موصوف كړى دى او خپل جهل دومره حق او حقانيت بولي چې د الله پاک د دغې صفت د نفي كولو لپاره پرې سببونه لټوي چې يا خو يې تاويل وكړي او يا يې له منځه يوسي نفي يې كړي .
د استواء دغه صفت چې الله پاک ورباندې د خپل ځان مدحه كړې ده او ځان له يې ثابت كړى دى او د خپل كمال او جلال صفت ګرځولى دى ، د كماليت او جلاليت نه

---

(١) سورت حديد : (٣ – ٤).

ډکو صفتونو سره یې یو ځای ذکر کړی دی چې عقل ترې حیران دریان پاتې کیږي ، ایا په رښتیا هم د دې لائق دی چې ورڅخه نفي کړی شي ؟؟!!

خلاصه دا شوه چې د الله پاک نه د هغه صفتونه په تاویلاتو سره نفي کول د متاوّل انسان په جهل ستره او لویه نښه ده .

د تاويل فتنه

له تېرې څېړنې وروسته بايد تاسو د تاويل په اړه هم بېدار ووسئ ، د دې امت زياتره خلک په دې فتنه اخته دي او د دې فتنې له کبله بې لارې شوي دي .

د تاويل اطلاق په اصطلاح کې په درېو معناګانو کېدای شي :

۱ –: په هغه څه يې هم اطلاق دروست دی چې په دوهم حالت کې ورته د يو شي حقيقت اوړي او په قران کريم د تاويل معنی هم دا ده ، الله پاک فرمايي : ﴿ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴾ [1]

ژباړه : دغه الله پاک او رسول ته رجوع کول د عاقبت له جهته ډېر ښه کار دی .

او الله پاک ﴿ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ ﴾ [2]

ژباړه : او نه و راغلی دوی ته معنی او حقيقت د قران کريم .

او الله پاک فرمايي : ﴿ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ ﴾ [3]

ژباړه : په هغه ورځ چې د دې عاقبت راشي ، نو هغه کسان به ووايي چې په دنيا کې يې دغه کتاب هېر کړی و .

نو دلته د تاويل معنی دا ده چې حقيقت د امر به دوهم حالت ته واوړي.

۲ –: د تاويل اطلاق په تفسير هم کېدای شي او دا هم مشهور او معررف قول دی ، لکه ابن جريرطبري چې د ايت په هکله وايي : ﴿ القَوْلُ فِي تَأْوِيلِ قَوْلِهِ تَعَالَى كَذَا ﴾ يعني تفسير يې دا دی .

---

[1] سورت نساء : (۵۹) .

[2] سورت يونس : (۳۹) .

[3] سورت اعراف : (۵۳)

۳ – : د اصولینو په اصطلاح کې تاویل دې ته ویلای شي چې د دلیل له امله د لفظ ظاهر او متبادره معنی بلې معنی ته واړول شي .

هېره دې نوي چې لفظ له خپلې ظاهرې متبادرې معنی نه بلې معنی ته اړول د اصولینو په نیز درې حالتونه لري :

۱ – : لفظ له خپلې ظاهرې او متبادرې معنی نه بلې داسې معنی ته اړول چې د قران کر یم او نبوي حدیث نص پرې صحیح دلالت کوي .

د تاویل دا نوعه صحیح او سمه ده ، قابل اعتبار او مقبوله ده ، د علماوو په نیز پکې هېڅ اختلاف نشته ، مثال یې دا دی لکه نبي ﷺ فرمایي : (الْجَارُ اَحَقُّ بِصَقَبِهِ) (۱)

د حدیث ظاهر نه د ګاونډي لپاره شفعه ثابتېږي خو په شریک مقاسم باندې د حدیث حمل کول په محتمل مرجوح باندې د لفظ حمل دی ، چې نه خو یې ظاهري معنی ده او نه ذهن ته متبادره ده .

مګر دومره خبره ده چې د جابر رضی الله عنه صحیح حدیث دی چې : (فَاذَا ضُرِبَتِ الْحُدُوْدُ وَصُرِفَتِ الطُّرُقُ فَلاَ شُفْعَةَ)

ژباړه : چې کله پولې وټاکل شي او لارې بېلې شي نو شفعه نشته .

دا حدیث په دې ښکاره دلالت کوي چې مراد د هغه ګاونډي نه چې د نزدېکت په سبب ډېر حقدار وی هغه دی چې شریکوال مقاسم وي .

نو د تاویل دا ډول چې لفظ د خپلې ظاهرې او ذهن ته متبادرې معنی نه د کتا ب او سنت د څرګند دلیل د شتون له کبله بلې معنی ته واړول شي رجوع هم ورته واجب ده او دې ته تاویل صحیح او تاویل قریب هم ویل کیږي ، خو دا هله چې نص ورباندې سم دم دلالت وکړي .

---

(۱) حدیث بخاری په : (٤ / ٤٣٧) او ابوداود په : (٣٥١٦) رقم روایت کړی دی .

او د حدیث معنی دا ده : ګاونډي ډېر زیات حقدار دی په سبب د نزدیکت .

ب – : د تاويل دوهم حالت دا دی چې لفظ له خپلې ظاهري او ذهن ته متبادرې معنی نه بلې داسې معنی ته واړول شي چې مجتهد ورباندې د صواب عقيده ساتي خو ولی په نفس الامر کې دليل نه شي جوړېدای .
د اصولينو په اصطلاح کې دې ته تاويل بعيد او تاويل فاسد ويل کيږي ، او ځينې علماء د دې تاويل مثال د امام ابوحنيفهQدا تاويل ذکركوي چې د (امْرَأَةٌ) په اړه يې په دی حديث کې چې (اَيُّمَا امْرأَةٍ نَكَحَتْ بِغَيْرِ اذْنِ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ) [١]
هغه دلته لفظ د (امْرَأَةٌ) نه د مکاتبې معنی اخستی ده هغوی وايي: دحديث حمل په مکاتبې باندې دې ته تاويل بعيد وايي ځکه چې د لفظ نه خپله ظاهره او متبادره معنی واړول شوه .
ځکه په (اَيُّمَا) کې(اَيٌّ) د عموم صيغه ده او د عموم صيغې تاکيد بيرته په (ما) زائده سره شوی دی .
نو حمل د لفظ په نادر صورت - چې مکاتبه ده - هغه يقينی دليل ورباندې نشته چې رجوع ورته واجبوي .
ج – : اما بغير له کوم دليل نه لفظ په غير ظاهرې معنی حمل کول دې ته بالکل په اصطلاح کې تاويل نه ويل کيږي ، بلکې دې ته د الله تعالی په کتاب او د نبي ﷺ په سنتو لوبې کول ويل کيږي او تاويل د دې نوعې څخه غالبه د روافضو د دې ايتونه تفسير دی چې (وَاِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِه اِنَّ اللّـهَ يَاْمُرُكُمْ اَن تَذْبَحُوا بَقَرَةً) [٢]
ترجمه:کله چې موسی عليه السلام خپل قوم ته وويل چې الله پاک درته امرکوي چې غوا حلاله (ذبحه) کړئ .
هغوی وايي : د غوا نه مراد عائشه رضي الله عنها ده .

([١]) ارواء الغليل : (٦ / ٢٨٣)
([٢]) سورت بقرة: (٦٧) .

نعوذ بالله

د دې تاویل له جملې څخه دا هم دي چې د توحید الاسماء والصفات باندې ټول دلالت کونکي قراني ایتونه له خپلې ظاهرې او ذهن ته متبادرې معنی نه نورو داسې معناګانو ته واړول شي چې الله پاکورباندې هېڅ دلیل او برهان نه وي نازل کړی .

د روافضو په څېر دوی هم د استوی معنی په استولی باندې کوی او دا هېڅکله د تاویل په صحیحو اقسامو کې نه شي داخلیدای ، ځکه چې یو خو د استولی په صحت هېڅ شرعي دلیل نشته چې دغه معنی دې ترې مراد وي ، او له بلې خوا اصولیین هم دغسی تاویل په لهو لعب نوموي .

په دغسې نازیبا الفاظو باندې د قران کریم تفسیر کول د الله پاک په کتاب لوبې کول دي ، نو له دې کبله د تاویل دا نوعه په اسلامي قاموس کې هېڅ جواز نه لري .

او دا د سلفو صالحینو مسلّمه قاعده ده چې د الله پاک له کتاب او د نبی ﷺ له سنتو څخه یو لفظ له خپلې ظاهرې معنی نه بلې داسې معنی ته اړول چې هېڅ دلیل یې صحت نه ایجابوي روا نه بلکې ناروا او حرام دي .

په تاویل عقیده لړل
د تعطیل ستر لامل دی

ګرانو ورنو ! دا درته له شفقت او پیرزو څخه ډک نصیحت کوم ښه پرې ځانونه پوهه کړئ چې :

د عقیدې اړوند ټول پیچېده او کړکېچن شرونه له داسې مسئلې څخه راولاړ شوي دي چې هم زړه کنده کوي او هم یې د تشبیه په چټلۍ لړي .

هغه زړه چې د تشبیه په چټلۍ لړل شوی وي او د الله پاک د کمال او جلال ډکو صفتونو څخه یو صفت واوري ، لکه د شپې په اخره حصه کې د دنیا اسمان ته رانښکته کېدل ، په عرش باندې استواء یا د قیامت په ورځ حساب کتاب ته د هغه راتګ لکه څنګه چې د هغه د شان سره لائق دی او داسې نور ....

نو زړه خو یې له مخکې نه د تشبیه په کنده کېۍ لړل شوی وي نه خو د الله پاک قدر او حق عزت پېژندلی وي او نه یې د الله پاک حق تعظیم کړی وي نو بلا فاصله یې په ذهنې محیط کې د ناوړې مفکورې اثرات خواره شي چې د الله پاک صفتونه خو د مخلوق د صفتونو په څېر دی او دا صفت خو هو بهو د مخلوق سره مشابه دی ، نو زړه خو یې له مخکنی نه تیار په تشبیه چټل وي ، د تشبیه شومتوب او شئامت په دغه انسان باعث شي نو د الله پاک نه صفت نفي کړي په دې دعوه چې د دغه صفت په ثبوت د مخلوق سره مشابهت لازمیږي .

نو اول مشبِّه شی بیا معطِّل شی ، نو ابتداءً او انتهاءً په الله پاک تهاجمي بریدونه کوي.

دا یې بیا عقیده جوړه شی او د مخلوق سره د مشابهت له وېرې د الله پاک نه ټول صفتونه نفي کړي په دی دعوه چې دا د الله پاک سره مناسب نه دي .

په دې هم ښه وپوهېږئ چې يوه اصولي قاعده ده او ټولو اهل علمو يې په صحت اتفاق کړی دی چې :

د نبی ﷺ په حق کې هېڅ جائز نه دي چې د حاجت په مهال له بيان څخه تاخير وکړي او په ځانګړي توګه په عقايدو کې .

فرضا که د دغې قراني ايتونو چې په توحيد الاسماء والصفات مشتمل دي په هکله يې مونږ هم د دغې باطلو عقيدو واکې په لاسونو کې کلکې ونيسو او د خپلو ځانونو لپاره يې تګلاره اختيار کړو نو بيا خو نبی ﷺ هم د استواء معنی په استيلاء نه ده کړې او نه د دې ډول تاويل په کوم اثر کې ليدل کيږي .

او که شرعی تاويل څخه دا ډول تاويل مراد وي نو نبی ﷺ به يې هم بيان ته ډېر زيات سرعت او جلتي کړې وه .

ځکه وړاندې مو ووېل چې د هغه په حق کې دا هېڅ جواز نه لري چې د بيان په وخت کې تاخير وکړي .

پايله په دې تمامه شوه چې په مسلمان مؤمن دا واجب دي چې د الله پاک په هکله داسې پاکه صافه ښايسته عقيده اختيار کړي چې يو خو په کې د شکونو شبهاتو هېڅ اثر نه ليدل کيږي او بل داسې عقيده وې چې ټول شکونه او شبهات په ښه قناعت بخش ډول ځوابوي .

دغه پاکه سپېڅلې عقيده دا ده چې :

که هر کله پاک سپين مؤمن مسلمان داسې صفت واوري چې يا خو پرې الله پاک خپله خپل ځان موصوف کړی وی او يا پرې رسول کريم ﷺ هغه موصوف کړی وی ، د شک شبهاتو پر ځای بايد ورته خپله سينه له عظمت نه ډکه کړي او په قطع او جزم سره ووايي چې دغه ثابت صفت د کمال او جلال انتهايي درجې ته رسېدلی دی ، د شرف او علو نه ډک دی ، دغه عقيده د خالق او مخلوق ترمنځ د مشابهت ټولې اړيکې له ما بينه وړي او جرړې يې له بېخه پرې کوي .

د دغې عقیدې پایله دا شی چې دغسې زړه د همیشه لپاره د الله پاک له تعظیم نه ډک او په تنزیه یې کلک معتقد وي ، د تشبیه له ګندګۍ نه سالم او بچ پاتې شي .

د زړه خاوره یې د دې قابل شی چې د ایمان تخم پرې وکرل شی او هغه صفتونه چې یا خو پرې الله پاک خپله خپل ځان موصوف کړی وي او یا پرې رسول کریم ﷺ ستایلی وي د دې مبارک ایت په پیروۍ کې ثابته وي چې :

﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱)

لوی شر او فساد هغه دی چې څوک د الله پاک برابري ونه کړي او د صفتونو د ثبوت په مهال یې زړه کې دا ګرځي راګرځي چې د هغه صفتونه د مخلوق د صفتونو په څېر او مشابه دي .

دغه مسکین د دې عقیدې په تورتمونو کې د دې ښکار شي چې په خپلې درواغجنې او خائنې دعوې سره د خالق پروردګار څخه ټول صفتونه نفي کړي .

دې خبرې ته باید غوږ محصلین او ټول زده کونکي بېدار ووسي .

---

(۱) سورت شورى : (۱۱) .

په ټولو صفتونوکې وینا له یو باب څخه ده

۱ –: په دې ښه وپوهیږئ چې ټول صفتونه له یو باب څخه دي، صفتونه سره پخپل منځ کې هیڅ توپیر نه لري په دې معنی چې موصوف وربانديې یو دی او دغه موصوف د الله پاک هغه ذات د ی چې د مخلوق سره د مشابهت هیڅ راز علاقه نه لري.
مونږ هغوی ته وایو: تاسو چې څنګه الله پاک لره د هغه د شان سره لائق سمع او بصر ثابتوئ چې د مخلوق سره هیڅ راز مشابهت نه لري نو لازمه خو دا ده چې بعینه دغه طریقه د الله پاک په نورو اسمونو او صفتونو کې لکه نزول، استواء، مجئ ... او په نورو هغه صفتونو کې چې د کمال او جلال نه ډک دي او هغه پرې د ځان ثناء ویلې ده هم جاري کړئ. تاسو باید په دې وپوهیږئ چې الله پاک خپل ځان په داسې صفتونو نه موصوفوي چې یا ترې نقص یا محذور او یا هم ترې محال لازمیږي، صحیح عقل دغه ټول مستحیل ګڼي، ځکه چې الله پاک ځان په داسې صفت نه موصوفوی چې د علو، شرف، کمال او جلال په انتهاء کې نه وي چې دغه انتهاء پخپله د خالق او مخلوق ترمنځ د مشابهت ټولې علاقې او رامنځ ته شوي وهمونو ته د دې ایت په رڼا کې د پای ټکی ږدي ﴿لَيۡسَ كَمِثۡلِهِۦ شَيۡءٞۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ﴾[1].

(۱) سورت شورى: (۱۱)

په صفتونو کې قول بعينه په ذات کې قول دی

٢ – : تاسو بايد په دې هم پوهه شئ چې په صفتونو او ذات کې وينا کول له يو باب څخه دي ، لکه مونږ چې څنګه د الله پاک ذات داسې ثابتوو چې :
الله پاک شته دی ، زمونږ پرې کامل ، پوره او بشپړ ايمان دی ، خو د هغه کيفيت په هکله له تفصيل څخه ډډه کوو .
همدغه شان مونږ د دغې مقدس ذات لپاره صفتونه هم ثابتوو ، چې هغه موجود دي زمونږ پرې ايمان دی د صفتونو دکيفيت اړوند هيڅ تفصيل نه ورکوو .

ايا د صفتونو ايتونه د متشابهاتو له جملې څخه دي ؟

تاسو بايده په دې پوهه شئ چې زياتره خلک د صفتونو په ايتونو باندې د متشابه نوم ږدي ، خو دغه نومونه له يوې خوا سمه دمه او له بلې خوا ناسمه ده .

امام مالک بن انس رحمة الله عليه يې په اړه وايي :

استواء مجهوله نه ده ، كيفيت يې غير معقول دى ، پوښتنى كول ترې بدعت دى او ايمان لرل پرې واجب دي[١].

همدغه وينا بايد په نزول كې هم وويل شى چې :

نزول معلوم دى ، كيفيت يې غير معقول دى ، پوښتنى كول ترې بدعت دى او ايمان لرل پرې واجب دي .

همدارنګه نور صفتونه يا نور صفتونه تر څو دا وينا ټولو صفتونو ته تعميم شى .

ځكه چې ټول عربان د دغه صفتونو معناګانې پيژني او هغه صفتونه چې الله پاک ورباندې ځان موصوف كړى دى ډېر زيات كامل ، لوړ، او د مخلوق سره د مشابهت نه لري دي .

لكه څنګه چې د الله پاک لپاره ذات شته او د مخلوق هم ذات لري ، چونكه د خالق

---

(١) د استواء غير مجهوليت په دې ښكاره دليل دى چې استواء غيرمتشابه ده ، ځكه چې د عربو په ژبه كې د استواء معنى معروفه ده چې ارتفاع ده .

او دا خبره چې (كيفيت يې غير معقول دى) په دې ښكاره دليل دى چې د بشر ادراک ترينه عاجز دى او په څه شي چې الله خپل علم احاطه كړى وي په متشابه نومول كيږي.

په دې بناء چې وقف په دې قول (وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيْلَهُ اِلاَّ اللّٰهُ) باندې وشي ، نو په نسبت سره صفت ته غيرمتشابه وي او په نسبت سره د اتصاف كيفيت ته متشابه دى ، ځكه چې متشابه دې ته ويلاى شي چې الله پاک د خپل علم پورې مختص كړى وي .

ذات ډېر زیات کامل او منزّه دی د دېنه چې د مخلوق د ذواتو سره دی مشابه شي .
خو بهرحال : شر هغه شر دی چې څوک د مخلوق سره د الله پاک د تشبیه عقیده وساتی او زړه یې هم د تشبیه په ګندګۍ ککړ او لړل شوی وي .
مسلمان انسان چې کله هم د الله پاک له صفتونو څخه یو صفت واوري نو پرې لازم دي چې د ثبوت کلکه عقیده ورباندې ولري او د کمال او جلال څخه یې ډک وبولي ترڅو وکولای شي د صفت دکمالیت له کبله د مخلوق سره د مشابهت ټولې علاقې وشکوي .
او د ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ د ایت په رڼا کې د تنزیه په اساس د الله پاک ټولو صفتونو ته د ایمان په جامه او د رښتنی پاک زړه د ایمان لرنې په وجه قائم او دائم وي .

د صفتونو له ظاهر څخه تشبيه نه لازميږي ترڅو تاويل ته اړ شي

دلته يوه پوښتنه پيدا کيږي چې زده کونکي ته يې نيکه او قابله پلټنه په کار ده :

۱ – : په دې خبره پوهه شئ چې اصوليين وايي :

که چرته لفظ په داسې معنى دلالت وکړي چې د بلې معنى هيڅ احتمال نه پيدا کيږي ، دغه ته (نص) ويل کيږي .

لکه مثلا : (تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ) [1]

او که لفظ د دوو يا د زياتو معناګانو احتمال لره ، نو د دوو حالتونو څخه به خالي نه وي ، يا خو دا چې په دغو دوو احتمالونو کې به يو له بل څخه ډېر زيات ظاهر وي او يا به سره يو شان وي .

که دواړه سره مساوي او يوشان وو مجمل ورته وايي ، لکه د نمونى په توګه :

(عَدَى اللُّصُوصُ الْبَارِحَةَ عَلَى عَيْنِ زَيْدٍ)

دا کلام د دې احتمال هم لري چې کېداى شي له (عَيْنِ) مراد سترګه وي چې غلو ورته ړنده کړه .

يا له (عَيْنِ) نه مراد د اوبو چينه وى چې د چينى ابادي يې نړولي ده .

يا کېداى شى له (عَيْنِ) نه مراد د سرو او سپينو زرو چينه وي چې هغوى غلا کړه .

نو په اصولو کې دې ته مجمل ويل کيږي ، د مجمل حکم توقف دى ترڅو بل داسې دليل پيدا شي چې دغه اجمال په تفصيلي توګه بيان کړي چې بيا به ترې د مفصل او مبيِّن دليل سره سمه معنى اخستل کيږي .

خو چې کله (نص) صريح وي بيا پرې عمل په کار دى ، تر هغه پورې ترې اوختل نشته ترڅو يې د نسخې کلک ثبوت نوي شوى .

---

[1] سورت بقرة : (۱۹٦) .

او که چرته په دوو احتمالونو کې يو له بل څخه ښکاره او واضحه و ، نو ورته (**ظاهر**) ويل کېږي ، او مقابل ته يې (**محتمل مرجوح**) ويل کېږي .
د ظاهر حکم دا دی چې حمل په خپلې معنی سم او په بلې معنی يې حمل ناسم دی مګر د داسې قرينې په شتون کې چې معنی يې ورله بلې معنی ته اړولې وي .
د مثال په توګه (**رَأَيْتُ اَسَداً**) د اسد کلمه په حيوان مفترس کې ظاهر ده او په رجل شجاع کې محتمل مرجوح ده .
مونږ وايو : هغه ايتونه چې د صفتونو اړوند غرېدلي دي ذهن ته يې متبادره ظاهري معنی ده ، د بيلګې په توګه د الله پاک دا قول چې : (**يَدُ اللّه فَوْقَ اَيْدِيهِمْ**) [1]
ژباړه : د الله پاک لاس د دوی د لاسونو د پاسه دی .
همدغه شان د الله پاک نور هغه صفتونه چې دې ته ورته دي ، ايا مونږ به اوس دا وايو چې د ايت د ظاهره او متبادرې معنی نه مخلوق سره مشابهت دی او دا به خپله واجبي دنده بولو چې د ايت په معنی کې تاويل هرومرو وکړو او مذکوره لفظ د خپلې ظاهرې معنی نه بلې معنی ته واړو ؟؟
او يا دا ووايو چې : د ايت د ظاهرنه متبادره معنی تنزيه ده او دا به خپله واجبي دنده بولو چې په دې کلک اقرار وکړو چې د ايت ظاهري معنی تنزيه ده ؟؟!!
جواب دا دی چې : هر هغه صفت چې الله پاک ته يې نسبت شوی دی ظاهره او متبادره معنی د صفت څخه د هر مسلمان په نيز د الله پاک د مخلوقاتو د صفتونو د مشابهت نه بشپړ تنزيه او پاکوالی دی .
نو د نص په ظاهر باندې دغه اقرار دروست او سم دی چې ورپکې د مخلوقاتو څخه د مشابهت نه د الله پاک تنزيه او پاکوالی په څرګند ډول بريښي .
نو ايا د سليم ذوق او کامل عقل څښتن په ايت کريمه کې د الله پاک د ثابتو صفتونو

---

[1] سورت فتح : (۱۰).

ظاهري معنی کې د مخلوق سره منافات سم نه بولي ؟!

ولې نه !! قسم په الله چې په دې خبره کې د جګړو او شخړو لاره هغه څوک غوره کوي چې کبر او غرور یې سر پړسولی وي .

د متکلمينو په قواعدو هغوی سره علمي مناقشه او په يې حق ملزم کول

د تيرې څېړنې له پای څخه بايد وروسته د هغې ډلې او ټولې په اړه مختصره وينا پيش کړو چې منطق يې لوستلی وي او د کلامې دلايلو له لارې يې په خپل ګمان د الله پاک څخه ځينې صفتونه نفي کړي وي.

مثلا که څوک ووايي چې : (لو کان الله مستويا على العرش لکان مشابها للحوادث) که چرته الله پاک په عرش مستوي شي نو الله پاک به د مخلوق سره مشابه شي ، او الله پاک د مخلوق سره مشابه نه دی ، نتيجه دا شوه چې الله پاک په عرش مستوي نه دی .

حالانکه دا نتيجه ناسمه ده او د بل پلوه د قرانکريم د تيروو اوو ايتونو سره کلک تضاد او منافات لري.

د تير په څير مونږ هم د مناظرې او جدل د هغې اصولو سره سم چې متکلمين پرې قايل دي وايو(١):

دغه استثنائي قياس چې د شرطيه متصلي لزومې او د استثنائي قياس نه مرکب دي چې خپله پکې د تالي (وروستني) نقيض مستثنى دی او په دغه دليل قائم او دائم نفات په دې ښه پوهيږي چې په دغه استثنائيت کې د (مقدم) نقيض ثابت شو .

د عامو کتونکو او ناظرينو لپاره د مزيد وضاحت په خاطر مونږ دا هم وايو چې هغه استثنائي قياس چې د شرطيه متصلي لزومې قضيې نه مرکب وي له دريو اړخونو ورته قدحه متوجه کېدای شي :

---

(١) دا د متکلمينو راوړې استثنائي قياس قدحې ته اشاره ده .

۱ –: یو عیب ورته خپله د استثنائیت له نګاه نه متوجه کېږي .
۲ –: بل عیب ورته د شرطیت له نګاه نه متوجه کېږي چې د مقدم او تالي ترمنځ ربط سم او صحیح نه دی .
۳ –: د شرطیت له نګاه نه ورته بل عیب هم متوجه کېږي چې د مقدم او تالي ترمنځ ربط کاذب شرطیت دی او دغسي شرطیت او ربط د مقدم او تالي ترمنځ سوچه او خالص دروغ دي .
له همدې کبله خو یې د قرانکریم د اوو ایتونو سره صریح مخالفت هم راغلی دی .
د مزید وضاحت په بناء وایو چې :
ستاسو دا خبره چې (لو کان الله مستویا علی العرش لکان مشابها للحوادث) .
د (لو) او د (لام) ترمنځ ربط خالص دروغ دي، دروغ دي، دروغ دي .
بلکې الله پاک په عرش باندې مستوي دی، هغه خپله دا ویلي دي او په دغه استواء کې الله پاک د مخلوق سره هېڅ راز مشابهت نه لري .
څرنګه چې الله پاک نور صفتونه هم لري او د صفتونو په ثبوت کې هغه د مخلوق سره هېڅ ورته والی نه لري، دغه شان هغه په عرش هم استواء لري او د مخلوق سره ورپکې هېڅ راز مشابهت او ورته والی نه لري.
بلکې استواء د الله پاک د صفتونو څخه یو صفت دی، څرنګه چې د هغه نور صفتونه د مخلوق سره له مشابهت څخه پاک او منزه دي، داسې پاک او منزه دي لکه څنګه چې د الله پاک ذات د مخلوق سره د مشابهت نه پاک او منزه دی .
زمونږ همدا استدلال د الله پاک د نورو صفتونو ثبوت ته هم تعمیم کېدای شي .
او په پاې کې چې مونږ ورباندې خپلې خبرې اترې ختموو، خپلو ځانونو او تاسو ته د الله پاک څخه په وېرې کلکه توصیه کوو او دا چې تاسو باید د الله پاک د کتاب په دریو جملو التزام وکړئ :
۱ –: (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) د دې ایت د غوښتنې سره سم تاسو الله پاک د مخلوق

سره د هر راز مشابهت او ورته والي نه پاک او منزه وبولئ .

٢ – : ﴿ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ د دې ايت د غوښتنې سره سم تاسو د الله پاک د کمال او جلال په ټولو صفتونو باندې ايمان او باور ولرئ او د تنزيه پر بنسټ هغه صفتونه چې په قران کريم او په نبوي صحيحو حديثونو کې ثابت وي ، د دې ايت په څير چې ﴿ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ وروسته د ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾ ذکر شوى دى .

٣ – : له دې څخه خپلې طمعې قطعه کړئ چې تاسو به د صفت د ثبوت سره سم د صفت د کيفيت ادراک هم وکړئ ځکه چې د صفت حقيقت د کيفيت ادراک ناممکن او محال دى ، د دې ايت د معنى سره سم چې ﴿ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴾ (١)

ژباړه : الله پوهيږي په هغه څه باندې چې د مخلوق نه مخکې دي او په هغه څه باندې چې د مخلوق نه وروسته دي او د مخلوق علم په الله پاک احاطه نه شي کولاى .

﴿ يُحِيطُونَ ﴾ فعل مضارع ده او فعل مضارع ،فعل ماضي او فعل امر ته د نحويانو په نيز فعل صناعي ويل کيږي چې دغه درې واړه فعلونه د مصدر او زمانې نه نيابت کولاى شي ،ابن مالک پخپلې الفيه کې وايي:

الْمَصْدَرُ مَا سِوَى الزَّمَانِ مِنْ * مَدْلُولَيِ الْفِعْلِ كَأَمْنٍ مِنْ أَمِنَ

يعنې د زمانې نه سوا مصدر د فعل له دوو مدلولينو څخه د يو مدلول نوم دى .

او د بلاغت علماء هم په تبعي استعارې کې ذکر کوي چې فعل مضارع د - مصدر ، زمان ، او نسبت - نمائندګي کولاى شي ، د لغت د علماوو په اجماع مصدر د فعل په معنى کې پټ دى ، احاطة په يحيطون کې پټه ده ، ګويا کې دغه د نفي حرف په مصدر داخل شوى وي ، مصدر د نفي سره دواړه داسې شول لکه نکره چې په فتحې باندې مبني وي ، معنى به داسې جوړه شي چې : د ځمکو او اسمانونو په رب باندې بشري

---

(١) سورت طه : (١١٠) .

علم هېڅ احاطه نه لري .

په دې معنی سره به د احاطې د کيفيت ټول انواع نفي کړی شي نو هغه احاطه چې علم ته منسوبه ده له الله پاک څخه منتفي ده .

له دي څخه ورسته به په تاسو باندي د استواء ، نزول ، مجئ ، لاس ، ګوتي ، تعجب ، ضحک په صفتونو کې هېڅ اشکال او ستونزي مخ ته نه راځي په دې معنی چې د الله پاک صفتونه ټول له يو باب څخه دي .

له دغه صفتونو څخه چې په کوم صفت هم الله پاک خپل ځان موصوف کړی دی هغه حق او رښتيا دي او دغه صفتونه د هغه د کمال او جلال سره لائق او ښائيږي د دغه صفتونو په ثبوت کې الله پاک د مخلوق سره هېڅ مشابهت او ورته والي نه لري .

او په کومو صفتونو چې يې مخلوق موصوف کړی دی هغه هم حق او رښتيا دي د مخلوق دغه ثبوتيه صفتونه د هغوی د حال ، عجز ، فناء او افتقار سره لائق او ښائيږي ، دا هغه لويه او غټه خبره ده چې الله پاک په دوو کلمو کې په ډاګه کړيده ، چې ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ .

په ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾ کې له تعطيل پرته تنزيه ده ، او په ﴿ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ کې له تمثيل پرته ايمان دی .

په ډاګه شوه چې په ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾ کې داسې تنزيه ده چې هېڅ تعطيل ترې نه لازمېږي او په ﴿ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ کې د الله پاک په صفتونو داسې باور لرنه ده چې د تمثيل هېڅ نوعه ترې نه لازمېږي .

دغه تير معتقد په دې بناء دی چې د ايت لومړی برخه تنزيه ده او وروستنۍ برخه يې اثبات دی .

نوکه څوک د ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾ کې په تنزيه عمل وکړي او ﴿ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ کې په صفاتو ايمان او باور ولري او د دې ايت ﴿ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴾ موافق د الله پاک د صفتونو د حقيقت د ادراک کولو څخه خپلې طمعې قطعې کړي ، نو دغه سړی

به د ټولو تیروتنو او خطاګانو څخه روغ رمټ او سالم پاتې شي .
او ما تاسو ته بار بار ویلي دي او د زیات ترکیز په بناء یې بیا هم یادونه کوم چې د دې دروېواړو اساسونو په بناء خپل ایمانونه سم دم کړئ چې :
۱ – : الله پاک د مخلوق سره د ورته والي نه پاکول .
۲ – : په هغې صفتونو کلک باور لرل چې په قراني ایتونو او یا هم په نبوي حدیثونو کې یې سم دم ثبوت راغلی وي او د دغه صفتونو له نفي کولو څخه ډډه کول او د ټولو ثابت شده صفتونو په اړه په الله پاک هجوم نه راوړل .
۳ - : د صفت د حقیقت او کیفیت له ادراک څخه طمعه قطعه کول .
ای ورنو !! تاسو څه فکر لرئ که تاسو ته چرته په دې عقیدې مرګ راشي او په دې عقیده مړه شئ تاسو څه وایئ چې الله پاک به د قیامت په ورځ تاسو په دې ملامته کوي چې د مخلوق سره د ورته والي څخه مو ولې منزه بولم ، په دې به تاسو ملامته کوي ؟؟؟
او تاسو څه فکر لرئ چې الله پاک به تاسو په دې ملامته کوي چې تاسو یې ولې په ثبوتیه صفتونو ایمان او باور لرو ؟؟؟؟
او یا به تاسو په دې ملامته کوي چې تاسو د الله پاک په ټولو هغه څه کې ولې تصدیق کړی دی چې هغه پرې د ځان ثناء ویلې ده ؟
او تاسو ته به دا وایي چې زما لپاره مو ولې هغه صفتونه ثابتول چې ما خپل ځان لپاره په قرانکریم کې او یا راله خپل پیغمبر ثابت کړي وو ؟
نه ! په الله قسم چې الله پاک تاسو په دې نه ملامته کوي او نه تاسو ته د دې عقیدې په سمبالولو کې ستونزې راولاړیږي .
او نه مو الله پاک په دې ملامته کوي چې د هغه د صفتونو د حقیقت او د کیفیت ادراک مو ولې نه دی کړی ؟
او ولې مو ورڅخه ډډه کوله ؟

او يا مو ولې ورڅخه طمعه قطع کړېوه ؟
او يا مو ولې زه په مدرکه کيفيت نه وم پيژندلی ؟
مونږ وايو :
که چرته متشدد او لجوج انسان ووايي چې مونږ خو د مخلوق له نزول پرته د نزول بل هېڅ کومه نوعه نه پيژنو ، يا د استواء لکه څنګه چې يې مخلوق کوي بل هېڅ نوعه استواء نه پيژنو ، يا د لاس کيفيت لکه څنګه چې مخلوق لري بل هېڅ راز کيفيت نه پيژنو ، زمونږ د نه معرفت له کبله که تاسو مونږ ته د دغې صفتونو معقول کيفيت راوپيژنئ چې عقل يې هم ايجاب کړي او ورپکې د مخلوق نه د تنزيه د قواعدو مراعات هم وکړی شي نو ښه به وي .
په ځواب کې ويلای شو چې :
دا هغه پوښتنه ده چې امام مالک بن انس رحمة الله عليه ورته خپله ځواب ويلی دی چې : د الله پاک د صفتونو د کيفيت څخه پوښتنه کول بدعت دی .
د دغې سره سره بيا هم مونږ وايو :
ای متشدد او بې لارې شوی پوښتونکيه !
هغه الله پاک چې خپل ځان يې د نزول ، استواء ، يد ، سمع ، بصر ، قدرت ، کلام ، اراده او د علم په صفتونو موصوف کړی دی ، د دغې ذات کيفيت څنګه دي ؟
ايا ته دغه کيفيت پيژنې ؟
هغه به خامخا وايي چې : نا .
مونږ ورته وايو چې د صفت دکيفيت پيژندنه د ذات کيفيت پيژندنې پورې متوقف دي ، ځکه چې صفتونه د ذات په اختلاف سره تغير او بدلون خوري .
د نموني په توګه وايو ، حالانکه الله پاک لره مثالونه نشي بيانيدای ، ځکه الله پاک لپاره مثل اعلی دی ، که څه هم د الله لپاره مثالونه نه شي بيانېدای خو ولې د قران کريم د اسلوب له مخې په ځينو کې مانع نشته ، مونږ وايو :

علامة ابن القيم رحمه الله وايي :

د (رَأْسٌ) لفظ که ما ل ، غر او يا هم وادي ته مضاف کړئ نو داسې به وايئ چې :
رَأْسُ الْمَالِ، رَأْسُ الْجَبَلِ ، رَأْسُ الْوَادِيْ .

وګوره چې يوې کلمې د مجرد اضافت له حيثيته څومره بېلابېلې معناګانې ورکړې خو چې دغه اختلاف په ضعيف او مسکين مخلوق کې محسوس کېدای شي نو ستا په هغه توپير او اختلاف کې څه رايه ده چې د خالق او د مخلوق ترمنځ ده ؟؟!!

ای ورنو ! په پای کې يو ځل بيا خپلې خبرې ته ستنيږو ، تاسو او خپل ځان ته په تقوی او په لاندنې دريو کلماتو د التزام توصيه کوم :

۱ – : خپل رب د مخلوقاتو سره د مشابهت نه پاک کړئ .

۲ – : تاسو د الله پاک په حق کې د هغه صفتونو مثبتين جوړ شئ چې يا خو يې خپل ځان لپاره په قران کريم کې ثابت کړي دي او يا ورله نبي کريم ﷺ په صحيحو حديثونوکې ثابت کړي وي ، د دې ايت د تنزيه په اساس چې (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) .

۳ – : د دې ايت په اساس چې (وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) تاسو له دې څخه خپلې طمعې قطعې کړې چې د صفت د کيفيت ادراک به وکړی شئ .

د سلفو صالحينو او د خلفو
د مذهب ترمنځ کره کتنه

د څيړنې پای د هغه څه په ياد سر ته رسول غواړو چې دوی ورته د سلفو او يا د خلفو مذهب وايي .

دوی وايي : د سلفو مذهب (اسلم) ډېر سالم ، او د خلفو مذهب محکم دی .

مونږ وايو : دوی خپله د سلفو مذهب د (اسلم) په کلمې موصوف کړی دی ، او (اسلم) د (السلامة) نه د مبالغې صيغه ده .

کله چې يو شی په بل تفوق حاصلوي نو له شک او شبهې پرته ترې هغه ډېر محکم او اعلم هم وي .

دوهم : په دې ښه وپوهيږئ چې په تمامو تاويل کونکو باندې د امام شافعي – رحمه الله – دا قول ډېرښه تطبقيږي چې:

رَامَ نَفْعاً مِنْ غَيْرِ قَصْدٍ ** وَمِنِ الْبِرِّ مَا يَكُوْنُ عُقُوْقاً

ژباړه : موخه يې خير رسونه وه خو له قصد پرته ترې د خير پر ځای شر ورسېد کله ناکله نيک کارونه ازار جوړ شي .

د مقارنې د مزيد وضاحت اړوند دومره ويلای شوو چې څوک هم د سلفو صالحينو په مذهب وي او د الله پاک دا قول واوري چې (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ) دغه صفت چې الله پاکورباندې د ځان مدحه ويلې ده د اوريدو سره سم يې زړه د الله پاک د اجلال ، عظمت او لويوالي نه ډک شي او په دې کلک باور ولري چې د الله پاک دغه صفت چې ځان يې پرې موصوف کړی دی ، د کمال او جلال نهايه ورباندې دومره تمامه ده چې د مخلوق سره د مشابهت او ورته والي ټول علاقات او او روابط له منځه وړي .

ځکه د صفت له ثبوت نه دا نه لازمېږي چې د صفت صانع دې هرو مرو د مخلوق سره ورته والی ولري .
دغه صفت ته د اجلال او تعظیم لرنې سره صفت په اشرف المعاني تفسیرول په سلفي مؤمن باندې په دغې صفت باور لرل ډېر زیات اسان وي چې د تنزیه په اساس یې هغه هم الله پاک لره داسې ثابت کړي لکه الله پاک چې خپله ځنګه د ځان لپاره ثابت کړی دی ، نو لومړي خو د تشبیه د ګندګۍ نه پاک صفا پاتې شو او په دوهمه مرتبه کې د الله پاک په صفتونو باندې د تنزیه په بنسټ باور لرونکی او تصدیق کونکی جوړ شي ، په دې مرحله کې د تعطیل له ګندګۍ نه سالم او روغ رمټ پاتې شو .
نو دغه انسان د الله پاک د دې قول سره سم چې ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ مناسب د الله پاک په صفتونو ایمان هم راوړ او د د مخلوق سره له تمثیل پرته یې د تنزیه لاره هم اختیار کړه .
او په دې کې شک نشته چې دغه انسان له شک او شبهې پرته د سمې سالمې لارې پیروکار دی .
دغه لار ځکه سالمه ده چې د ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴾ د ایت په بناء هم د تنزیه له جهته او هم په صفتونو د ایمان لرلو له جهته په کلک بنسټ ولاړه ده .
نو له تعطیل پرته پکې تنزیه ده او له تمثیل پرته پکې ایمان دی .
او په یقین سره چې دغه لاره د ثابتې سلامتۍ لار ده او په قران کریم باندې خالص عمل کول دي .
دا هغه مذهب دې چې دوی یې د سلفو په مذهب نوموي.
اوکوم مذهب ته چې دوي د خلفو مذهب وایي په دې اساس چې دوی د تنزیه د نوم د سیورې لاندې د الله پاک د ټولو صفتونو په نفې قایل دي په دې بهانه چې د مخلوق سره ترې ورته والی لازمېږي .

خو دومره ده چې د دغې تنزيه د محاولې په نتيجه كې دوى په درې مصيبتونو اخته شوي دي چې يو يې له بل څخه لوى اوغټ دى :

١ — : دوي چې كله د الله پاک دا قول واوري چې ﴿ الرَّحْمَـٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ ﴾ نو ګمان كوي چې د ايت د ظاهر نه د خالق او د مخلوق د استواء ترمنځ مشابهت او ورته والي لازمېږي ، نو دغه صفت چې الله پاک ورباندې ځان په محكم كتاب كې موصوف كړى دى ، د هجوم راوړنې سره سره پرې دا دعوه هم وكړي چې ظاهر د ايت نه په استواء كې متبادره معنى د مخلوق سره مشابهت دى .

ګويا دوى الله پاک ته داسې وايي چې : د استواء دغه صفت چې په قرانكريم كې ورباندې تا خپل ځان په اوو ايتونو كې موصوف كړى دى او د خپل ځان ثناء دې پرې ويلې ده د دغه صفت له ثبوت نه ظاهرا نجستوب او ګندګي په ډاګه كېږي او هم ورپكې د مخلوق سره مشابهت دى ، دغسې صفتونه تا سره نه ښائيږي .

او پليته عقيده او ګنده خبرې هغه وې چې خالق په كې د مخلوق په څېر وبلل شي .

سُبْحَانَکَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ

په قراني نصوصو ټيل مټال راوړنه د دغې خلكو لومړى مصيبت دى چې ورباندې اخته شوي دي ، په دې دعوه چې د صفت د ثبوت نه په ظاهره كې د خالق او د مخلوق ترمنځ ورته والى او تشبيه منځ ته راځي ، د هغوى په دې مصيبت كې اخته كېدو اړوند ستا لپاره همدومره علم او خبرتيا كافي ده .

دا مصيبت چې كله د خلكو په ذهنونو كې ځاى پر ځاى شو او د تشبيه په ګندګۍ يې زړونه ككړ شول نو خپله دې ته مجبور شول چې د استواء صفت چې په قرانكريم كې ورباندې اوو ايتونو ظاهراً دلالت كړى دى نفي كړي .

٢ — : هغه صفت چې الله پاک خپل ځان لپاره ثابت كړى دى ، دوى احمقانو د قراني ايتونو او نبوي حديثونو له دلالت نه بغير نفي كړ، دا دوهم مصيبت دي چې دوى ورباندې اخته دي .

لومړى خو يې قراني نصوص په هغې معناګانو حمل كړل چې د الله پاک سره هېڅ مناسب نه وو او د هغه محظور په بناء چې دوي يې ګمان كو دغه نصوص د خپل اصل نه هم نفي كړل .

٣ – : دريم مصيبت چې دوى پرې اخته دي دا دى چې دوى كله هم له الله پاک څخه كوم صفت نفي كړ نو د صفت تفسير يې په بل داسې صفت كړى دى چې د الله پاک د ذات سره هېڅ مناسب نه دي، په دې معنى چې وحي ته هېڅ استناد نه لري .

سره له دې چې دغه صفت چې دوى ورباندې د الله پاک صفت شرحه كړى دى د مخلوق سره ډېر زيات ورته والى او مشابهت لري .

دوى وايي : (اسْتَوَى) صفت په ظاهره كې د مخلوق د استوى سره مشابهت لري په دغې اساس مونږ د استوى معنى په (استولىٰ) سره كوو .

او د خپل معتقد لپاره يې د شاعر په دې شعر دليل نيولى دى چې :

قَد اسْتَوَى بِشْرٌ عَلَى الْعِرَاقِ ** مِن غَيْرِ سَيفٍ أَوْ دَمٍ مُهْرَاقِ

او دوى په دې هم نه پوهيږي چې هغه استيلاء - د دوى په ګمان - چې الله پاک په عرش كړې ده په عراق باندې يې د بشر بن مروان د استيلاء سره مشابه كړه .

او په صفتونو كې د دې نه بله غټه تشبيه نشته .

نو ايا د يو مسلمان سره دا مناسب دي چې د الله پاک استيلاء - د دوى په ګمان - په عراق باندې د بشربن مروان د استيلاء سره يو شان كړي ؟

او په ټولو صفتونو كې د استيلاء صفت بد ترين صفت دى چې د مخلوق سره وريكې ورته والى ډېر زيات امكان لري .

ځكه د استيلاء په صفت كې د الله پاک تشبيه په خر باندې د خروال د استيلاء سره هم راځي او...

او په دې كې ټول هغه مخلوقات هم داخليږي چې په نورو مخلوقاتو استيلاء او غلبه حاصله كړي او د استيلاء په صفت كې د تشبيه دومره ډېر انواع دي چې د الله پاک

پرته یې نور څوک نه پیژني او نه یې څوک شمېرلای شي .

دا مقارنه مونږ په نورو ځایونو کې سمه دمه واضحه او مفصله څیړله ده ، دلته مو ورته اشارات وکړل .

علم د الله پاک سره دی ، هغه زمونږ لپاره کافي او ډېر ښه ذمه وار دی .

(وصلیٰ الله وسلم علی خیره خلقه محمد و علیٰ اله صحبه اجمعین)

نوم لړ

د فضيلة الشيخ محمد افضل السلفي تقريظ ٣
١ - : پېلیزه ٤
٢ - : د موضوع د اختيارولو سبب او مهم لاملونه ٦
٣ - : په ژباړه کې زما تګلاره ٨
٤ - : د تشکر اظهار ٩
٥ - : د ليکوال د ژوند لنډ سوانح ١١
٦ - : د شيخ رحمه الله نوم ١١
٧ - : د شيخ رحمه الله نسب ١١
٨- : د شيخ رحمه الله پلرنی وطن ١٢
٩ : د شيخ رحمه الله پيدايشت ١٢
١٠ - : د شيخ رحمه الله نشات ١٢
١١ - : د شنقيطي رحمه الله زده کړې او تحصيل ١٣
١٢ - : د پوهنې او تحصيل منهج ١٣
١٣ - : د شنقيطي رحمه الله له تحصيل وروسته ژوندی کردار ١٤
١٤ - : د شنقيطي رحمه الله حجاز ته سفر ١٤
١٥ - : د شنقيطي رحمه الله علمي ليکنې او اثار ١٤
١٦ - : د توحيد الاسماء والصفات تعريف ١٧
١٧ - : په توحيد الاسماء والصفات باندې د ايمان لرلو ګټې ١٨
١٧ - : هغه ډلې چې په اسماؤ او صفاتو کې ګمراه شوي دي ٢٤
١٩ - : د جهميه وو پېژندنه ٢٤

۲۰ - : د معتزله وو پېژندنه ۲۶
۲۱ - : د اشاعروو پېژندنه ۳۰
۲۲ - : د ماتریدیت پېژنه ۳۲
۲۳ - : د الله له صفاتو څخه د منکر حکم ۳۷
۲۴ - : دتمثیل لغوي معنی ۳۹
۲۵ - : د تمثیل اصطلاحي معنی ۴۰
۲۶ - : د تشبیه او تمثیل ترمنځ توپیر ۴۰
۲۷ - : د تعطیل لغوي معنی ۴۱
۲۸ - : د تعطیل اصطلاحي معنی ۴۱
۲۹ - : د تحریف لغوي معنی ۴۲
۳۰ - : د تحریف اصطلاحي معنی ۴۲
۳۱ - : د متکلمینو عقیدوی اصطلاحات او دهغې مفهوم ۴۳
۳۲ - : د وجود او عدم په اعتبار د الله پاک د صفتونو ډولونه ۵۴
۳۳ - : ثبوتیه صفتونه ۵۴
۳۴ - : سلبیه صفتونه ۵۴
۳۵ - : د الله پاک د مشیئت او عدم مشئت اړوند صفتونه درې ډوله دي ۵۴
۳۶ - : د اثبات په اعتبار د الله صفتونه ۵۶
۳۷ - : د الله پاک د صفتونو اړوند اصول او قواعد ۵۸
۳۸ - : لومړی اصل ۵۸
۳۹ - : دوهم اصل ۵۸
۴۰ - : دریم اصل ۶۹
۴۱ - : څلورم اصل ۶۹
۴۲ - : د الله پاک د اسمونو متعلق قواعد او ضوابط ۶۱

۴۳ - : **لومړۍ قاعده** ۶۲
۴۴ - : **دوهمه قاعده** ۶۲
۴۵ - : **دريمه قاعده** ۶۲
۴۶ - : **څلورمه قاعده** ۶۲
۴۷ - : **پنځمه قاعده** ۶۳
۴۸ - : **شپږمه قاعده** ۶۳
۴۹ - : **د الحاد لومړی ډول** ۶۳
۵۰ - : **د الحاد دوهم ډول** ۶۴
۵۱ - : **د الحاد دريم ډول** ۶۴
۵۲ - : **د الحاد څلورم ډول** ۶۴
۵۳ - : **د الله پاک د صفتونو هکله قواعد او ضوابط** ۶۵
۵۴ - : **لومړۍ قاعده** ۶۶
۵۵ - : **دوهمه قاعده** ۶۶
۵۶ - : **دريمه قاعده** ۶۶
۵۷ - : **ثبوتيه صفتونه** ۶۶
۵۸ - : **سلبيه صفتونه** ۶۶
۵۹ - : **څلورمه قاعده** ۶۷
۶۰ - : **د سلبيه صفت لومړی حالت** ۶۷
۶۱ - : **د سلبيه صفت دوهم حالت** ۶۷
۶۲ - : **د سلبيه صفت دريم حالت** ۶۷
۶۳ - : **پنځمه قاعده** ۶۷
۶۴ - : **ذاتيه صفتونه** ۶۸
۶۵ - : **فعلي صفتونه** ۶۸

۶۶ - : **شپږمه قاعده** ۶۸
۶۷ - : **اوومه قاعده** ۶۸
۶۸ - : **توحیدالاسماء والصفات د عقل او نقل په اعتبار سره** ۷۰
۶۹ - : **لومړی اساس** ۷۰
۷۰ - : **دوهم اساس** ۷۱
۷۱ - : **صفات معنویه او پر هغې بحث او څېړنه** ۷۶
۷۲ - : **د متکلمینو په نېز سلبي صفتونه او په هغې علمي څېړنه** ۸۳
۷۳ - : **د اووه ګونو صفتونو څېړنه** ۸۸
۷۴ - : **په جامعه صفتونو خبرې اترې** ۹۴
۷۵ - : **هغه صفتونه چې متکلمینو پکې اختلاف کړی دی** ۹۸
۷۶ - : **د استواء صفت علمي څېړنه** ۱۰۲
۷۷ - : **د تاویل فتنه** ۱۰۹
۷۸ - : **په تاویل عقیده لړل د تعطیل ستر لامل دی** ۱۱۳
۷۹ - : **په ټولو صفتونوکې وینا له یو باب څخه ده** ۱۱۶
۸۰ - : **په صفتونو کې قول بعینه په ذات کې قول دی** ۱۱۷
۸۱ - : **ایا د صفتونو ایتونه د متشابهاتو له جملې څخه دي ؟** ۱۱۸
۸۲ - : **د صفتونو له ظاهر څخه تشبیه نه لازمېږي ترڅو تاویل ته اړ شي** ۱۲۰
۸۳ - : **د متکلمینو په قواعدو هغوی سره علمي مناقشه او په حق ملزم کول** ۱۲۳